

ANTIKEIMENON

HOC EST

CONTRARIORUM SIVE CONTRAPOSITORUM

LIBER PRIMUS

Questiones ex Veteri Testamento in speciem pugnantes, earumque dilucidas solutiones succinctim comprehendens.

EX LIBRO GENESEOS.

INTERROGATIO PRIMA (*Alias 3*).

Quomodo in illis primis diebus factum vespere et mane scribitur, cum in quarto die facta sint sidera, per quæ dies a noctibus distinguuntur? Sic enim in quarto die dixisse Dominus legitur: *Fiant sidera in firmamento caeli, ut luceant super terram, et dividant inter diem ac noctem, et sint in signa, et tempora, et dies et annos* (Gen. 1, 14). Quomodo jam Deus diviserat inter diem et noctem, si hoc quarto die sidera faciunt?

RESPONSIO.

Restat ut intelligamus per tres illos dies qui sine sole vel luna fuerunt, in ipsa quidem mora temporis distinctiones ipsas operum sic appellatas, id est, vespeream propter transactionem consummati operis, mane propter inchoationem futuri operis, de similitudine scilicet humanorum operum, quia plerique vane incipiunt, et ad vespeream desinunt. Hoc autem quod in quarto die dicitur: *Dividant inter diem et noctem*, et cætera, sic debemus accipere, tanquam si diceretur: Sic inter se dividant inter diem et noctem, ut soli dies detur, nox vero lunæ et sideribus cæteris. In tres ergo illos dies jam divisio facta fuerat inter noctem et diem, sed nondum inter sidera, ut jam certum esset de siderum numero, quid per diem et quid per noctem appareret hominibus.

INTERROGATIO II (*Alias 4*).

Cum in Genesi non invenitur scriptum quia Deus in sexto die fundaverat terram, sed tantum animalia et hominem (Gen. 1, 24 seq.), quomodo Psalmista in titulo psalmi nonagesimi secundi quasi e contrario videtur dicere: *Laus cantici ipsi David, in diem ante sabbatum, quando fundata est terra?*

RESPONSIO AUGUSTINI (*Enarr. in psal. xcii, n. 1*).

« Sexto die fecit Deus hominem ad imaginem suam: et sexto sæculo venit Dominus Jesus Christus, ut reformaretur homo ad imaginem Dei. Primum enim tempus tanquam primus dies, ab Adam usque ad Noe;

• Edit.: *Sicut ergo sexto die fecit Deus hominem; . . . sic invenimus sexto sæculo venisse Dominum, . . . ut reformaretur, etc.*

• Edit.: *Secundum tempus, tanquam secundus dies a Noe, etc.*

• Edit.: *Quartum tempus tanquam quartus dies, a David usque ad, etc.*

• Edit.: *Quintum tempus tanquam quintus dies, a transmigratione Babylonis usque ad, etc.*

A^b secundum a Noe usque ad Abraham; tertium tempus, quasi tertius dies ab Abraham usque ad David; c quartum usque ad transmigrationem Babylonis; d quintum usque ad prædicationem Joannis: • sextum tempus tanquam sextus dies, a Joanne usque in finem. † In hoc sexto die Christus de Virgine natus est, hoc die spiritalis terra fundata est, id est Ecclesia. *Fundamentum enim nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (1 Cor. iii, 11). Cum ergo omnes qui credunt per universam terram immobiles sunt in fide, fundata est terra, et tunc fit homo ad imaginem Dei, § quia illic figuratus est. »

INTERROGATIO III (*Alias 5*).

Cum primo die angeli, sexto homo creatus sit (Gen. 1, 26 seq.), quomodo Dominus ad Job loquitur, quasi simul angelum et hominem creaverit? Dicit enim: *Ecce Beemoth, quem feci tecum* (Job. xl, 10).

RESPONSIO GREGORII (*Lib. xxxii Mor., n. 17*).

† Simul creati sunt, non unitate temporis, sed cognitione rationis^b. Scriptum namque de homine est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1, 26). Et per Ezechielem ad Satan dicitur: *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti* (Ezech. xxviii, 12, 15). In cuncta igitur creatura homo et angelus simul conditus exstitit, quia ab omni creatura irrationabili distinctus processit. »

INTERROGATIO IV (*Alias 14*).

Cum in Genesi scriptum sit: *Fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam* (Gen. 1, 26, 27), quomodo propheta in psal. lxx, quasi non ait homo ad similitudinem Dei formatus, dicit: *Deus, quis similis tibi* (*Ibid.*, 19)?

RESPONSIO.

Aliud est si perverse quis velit fieri similis Deo, id est, per superbiam, sicut diabolus, qui dixit: *Ero similis altissimo* (Isai. xiv, 14); et aliud, si per obedientiam et adimpletionem præceptorum ejus simi-

• Edit.: *Sextus dies jam a prædicatione Joannis agitur usque ad finem.*

† Hæc verba usque ad Pauli sententiam non leguntur in Aug.

§ Nec inibi reperies, quia illic, etc.

• Post rationis additur in edit.: *simul per acceptam imaginem sapientiæ, et non simul per conjunctam substantiam formæ. Scriptum, etc.*

litadinem Dei in se reportet. Homo enim suadente A diabolo dum perverse voluit fieri similis Deo, captivus est sub seductore suo. Ecce ipse hic clamat, qui ab illo ceciderat, et dicit : *Deus, quis similis tibi?* quia in ipso utique captivo homine similitudo Dei perierat, cum per superbiam Deo esse similis cupiebat. At vero ad suam nos Deus similitudinem facit, cum præceptis suis nos admonet inherere, cum tales nos vult fieri sicut et ipse est, cum per Scripturam suam clamat : *Sancti estote, quia et ego sanctus sum* (Lev. xi, 44). Nam etiam cum dicit : *Diligite inimicos vestros, orate pro eis qui vos persequuntur : benefacite his qui oderunt vos* (Matth. v, 44), ad similitudinem suam nos hortatur. Denique quid adjungit? *Ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est* (Ibid., 45). Quid enim? ipse facit hoc? Facit certe, B quia solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Qui ergo bene vult inimico suo, Deo similis est : nec ista superbia, sed obedientia est. Quare? Quia ad imaginem Dei facti sumus. Ergo quisquis vult ita similis esse Deo, ut ad illum stet, fortitudinem suam, sicut scriptum est (Psal. lvm, 10), ab illo a custodiat, non ab illo recedat : ei coherendo signetur tanquam ex annulo cera : vere custodiendæ imaginem ad quam factus est. Porro autem si perverse volnerit imitari Deum, ut quomodo Deus non habet a quo regatur, sic ipse velit sua potestate uti, quid restat, nisi ut recedens ab ejus calore, torpescat? Etiam quodammodo alienus redditus ab imagine Dei, quasi captivus clamet : *Domine, quis similis tibi?* Tanquam si diceretur : Ecce ego volul C perverse esse similis tibi, et factus sum similis pecori ; nam sub tua dominatione vere tibi similis eram : sed homo in honore positus non intellexi, comparatus sum jumentis insensatis, et similis factus sum b illis (Psal. xlviii, 13). Jam ergo hic non in similitudine Dei positus, sed in similitudine jumentorum constitutus, clamat cum dicit : *Deus, quis similis tibi?* (Ex Aug., serm. 2 in psal. lxx, n. 6 7).

INTERROGATIO V (Alias 12).

Cum scriptum sit : *Erant omnia valde bona* (Gen. 1, 31), quomodo in lege quaedam animalia vocantur immunda (Lev. xi, 4 seq.)?

RESPONSIO.

Immunda appellata sunt usui, non creationi ; humana enim in cibum usus pro quibusdam figuris divina interdicitur lege cognoscitur.

a Edit., ad illum.

b Edit.: intellexi, comparatus est, ... et similis factus est.

c Hanc questionem transtulit Samson abbas in Apologet. lib. II, cap. 21, num. 7, seu pag. 479, tom. XI Hispan. Sacrae.

d Samson : dicentis Scriptura in Genesi de his quæ a Deo creata fuerant : Omnia valde bona, quomodo, etc.

e Supple ex Samson : Si a bono creatore bona cuncta creata sunt, quomodo creare mala Dominus protestatur? Sed hæc duo si diligentius attendantur,

INTERROGATIO VI (Alias 13).

Cum in Genesi omnia valde bona dicantur (Gen. 1, 31), et in aliis subsequentibus multa bonitatis nomine censeantur, Christus quoque in Evangelio et bonum hominem, et bonum servum pronuntiet (Luc. vi, 45 ; Matth. xxv, 21, 23), cur idem Dominus e contrario loquitur : *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Marc. x, 18)?

RESPONSIO.

Omnia quæ Scriptura bona pronuntiat, secundum se bona esse dubium non est. Tamen si respiciamus ad bonitatem Dei, nullus eorum pronuntiabitur bonus, dicente Domino : *Nemo bonus, nisi solus Deus*. Cujus intuitu etiam ipsi apostoli, qui electionis merito bonitatem generis humani multis excesserant modis, mali esse dicuntur, Domino ad eos ita loquente : *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in caelis est dabit bona petentibus se* (Matt. vii, 11)?

e INTERROGATIO VII (Alias 16).

Cum Deus auctor vel creator mali non sit, dicente Scriptura (Gen. 1, 31) quod creavit omnia bona valde : quomodo d ipse Dominus loquitur per Isaiam quasi e contrario dicens : *Ego Dominus, et non est alter, formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans mala* (Isai. xlv, 7)?

RESPONSIO.

* Bonus Deus, secundum quod in Genesi legitur, bona cuncta creavit : mala autem, quæ se creare f dixit, non similiter per naturam se creare perhibuit. Neque enim mala (Gregor. Magn., lib. III Mor., n. 15), quæ nulla sua natura subsistunt, a Deo creantur. Sed creare se mala Dominus indicat, cum res bene conditas, nobis male agentibus in flagellum format : ut ea ipsa et per dolorem, quæ ferunt e, delinquentibus mala sint, et per naturam qua existunt, bona. Unde et venenum mors quidem est homini, sed vita serpenti. Bene itaque dicitur : *Formans lucem, et creans tenebras*, quia cum per flagella exterius doloris tenebræ creantur, intus per eruditionem lux mentis accenditur. *Faciens pacem, et creans mala*, quia tunc nobis pax cum Deo redditur, cum hæc quæ bene sunt condita, sed non bene concupita, in ea quæ nobis mala sunt flagella vertuntur. D Per culpam quippe Deo discordes existimus b. Dignum ergo est ut ad pacem illius per flagella redeamus, ut cum unaquæque res bene condita nobis in dolorem vertitur, correcti i mens ad auctoris pacem humiliter reformetur.

contraria sibi non erunt. Dominus enim, creator creaturarum bona creavit omnia, quæ utique mala dici non poterunt per naturam. Ecce ergo bonus Deus secundum, etc.

f Mendose in cod. Samsonis, seu in ejus editore : quare creare, loco, quæ se creare.

g Feriunt posuimus ex Greg. Magn., cum in nostro textu sicut et in Samsoniano feriuntur legeretur.

h Greg., existimus.

i Samson : correcti ; sed Greg., correcti, ut in nostro textu.

INTERROGATIO VIII (*Alias 1*).

A

Cum in Genesi septem primi dies legantur, per quos Deus universam creationem perfecit, juxta quod scriptum est : *Et requievit die septimo ab omni opere suo* (Gen. 11, 2), quomodo e contra ibi post aliqua unus dies tantum legitur, in quo universa mundana conditio sit creata? Dicit enim : *Istæ generationes cæli et terræ quando creatæ sunt, in die quo fecit Dominus cælum et terram, et omne virgultum agri* (*Ibid.*, 4), etc.

RESPONSIO.

Qui superius per dies singulos condita omnia retulit, qualiter simul omnia uno die creata subjunct, nisi ut liquido ostenderet, quod creatura omnis simul per substantiam existit, sed non simul per speciem processit? Rerum quippe origo a simul creata (Gregor. Magn., *lib. xxxii Mor., num. 16*), sed simul species formata non est : et quod simul existit per substantiam materiz, non simul apparuit per substantiam b formæ. Cum enim simul factum cælum et terra dicitur c, simul spiritualia et corporalia, simul quidquid de cælo oritur, simul factum quidquid de terra producitur, indicatur. Sidera quippe quarto die d in cælo facta perhibentur : sed quod quarto die processit in specie, primo die in cæli substantia existit per conditionem. Item in primo creata e terra dicitur, et tertio arbusta condita, et cuncta terræ virentia scribuntur f. Sed hoc quod die tertio in specie apparuit, primo die in ipsa g, de qua ortum est, terræ substantia conditum fuit. h Scriptum est enim : *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul* (*Ecclesi. xviii, 1*)

INTERROGATIO IX (*Alias 7*).

Cum in Genesi scriptum sit : *In septimo die requievit Deus ab omni opere suo* (Cap. 11, 2), quomodo e contra Christus in Evangelio dicit : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 17)?

RESPONSIO.

Requievit die septimo, quia deinceps nullam creaturam novam fecit. Usque nunc operatur, quia omnia ex eis facit, quæ in illis sex diebus mysticis fecit : quia quæ tunc primordialiter condidit, nunc potentialiter administrata regit. Ergo requievit a condendis generibus creaturæ, non autem cessavit ab opere regendi, vel administrandi omnia quæ D creavit.

INTERROGATIO X (*Alias 2*).

Cum Scriptura Genesis in sexto die creatum hominem narret, quomodo post ipsam creationem hominis, vel evolutionem septem dierum ibi scribitur : *Non enim pluerat Dominus super terram, et homo non erat qui operaretur eam* (Gen. 11, 5)? Cur non erat homo qui operaretur terram, qui jam sexto die factus fuerat?

a Edit. melius : *substantia*.

b Edit., *speciem*.

c Edit., *describitur*.

d Edit., *Sol quippe, luna et sidera quarto die, etc.*

e Edit., *primo die creata, etc.*

f Edit., *describuntur*.

RESPONSIO.

Hoc recapitulando commemorat. Quia quando fecit Deus viridia agri, nondum pluerat, nondumque homo factus fuerat.

INTERROGATIO XI (*Alias 15*).

Cum in Genesi, quando Deus hominem fecit, tantum simpliciter referatur : *Fecit Deus hominem de limo terræ* (Gen. 11, 7), quomodo Psalmista dicit : *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me* (*Psal. cxviii, 75*)?

RESPONSIO AUGUSTINI (*Serm. 18 in eum psal., n. 1*).

Cur, inquit, quibusdam visum fuerit verbo Deum fecisse cætera, hominem vero velut aliquid præcipuum fecisse manibus suis; non video, nisi forte quia ex pulvere formatum legitur hominis corpus, non potuisse fieri nisi manibus arbitrantur. Nec attendunt quod in Evangelio de Verbo Dei scriptum est : *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1, 3), non posse constare, si non per Verbum factam est etiam corpus humanum. Sed adhibent testimonium psalmi i, et dicunt : Ecce ubi apertissime clamat homo : *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me*; quasi non etiam aperte dictum sit : *Videbo castos, opera digitorum tuorum* (*Psal. viii, 4*); et illud : *Et opera manuum tuarum sunt cæli* (*Psal. ci, 26*); multoque apertius : *Et aridam terram manus ejus finxerunt* (*Psal. xciv, 5*). Manus ergo sunt potestas Dei. Aut si pluralis numerus eos movet, quia non dictum est *Manus tua*, sed *manus tuæ*, accipiant manus Dei virtutem et sapientiam Dei (*I Cor. i, 24*), quæ utraque unus dictus est Christus, qui etiam intelligitur brachium Domini, ubi legitur : *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai. lxi, 1*)? Aut accipiant manus Dei Filium et Spiritum sanctum, quia et Spiritus sanctus cooperatur est Patris et Filii. Unde et Apostolus : *Omnia hæc operatur unus atque idem spiritus* (*I Cor. xii, 11*). Propterea quippe unus dixit, ne tot spiritus quot opera putarentur, non quod sine Patre et Filio Spiritus operetur.

INTERROGATIO XII (*Alias 6*).

Cum post creationem Adæ specialiter Scriptura dicat : *Immisit Deus soporem in Adam, et tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea, et edificavit Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem* (Gen. 11, 21, 22), quomodo contra hoc tunc creata esse dicatur mulier quando et vir, eadem Scriptura dicente de sexto die : *Creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei creavit illum, masculinum et feminam fecit eos* (Gen. 1, 27)? Ecce in sexto die necdum facta Eva describitur, et jam homo masculus et femina perhibetur.

RESPONSIO.

Quia ex Adæ latere erat procul dubio femina processura, in illo jam tunc computata fuit per

i Edit., *se in specie protulit nimirum primo die in ipsa, etc.*

h A scriptum est, usque ad simul, desunt in edit.

i Edit., *de hoc psalmo*.

j Edit., *finxerunt*.

substantiam, a quo fuerat producenda per formam. A

INTERROGATIO XIII (Alias 10).

Cum in Genesi de conjugio corporali prior illa sententia a Domino prolata sit, ubi mulierem subjeci viro voluit, dicens : *Ad ipsum erit conversio tua, et ipse dominabitur tui* (Gen. III, 16), quomodo e contrario Dominus Abrahamæ loquitur : *Omnia quæcumque dixerit tibi Sara, audi vocem ejus* (Gen. XXI, 12).

RESPONSIO.

Prima illa utique sententia de corporali conjugio a Domino est prolata, ubi obtemperare viro suo uxor jubetur. Contra quam nihil hic contrarium dicitur, quia non de corporali conjugio dictum esse videtur; sed Sara hic uxor quasi pro virtute animi ponitur, quam semper unusquisque vir audire præcipitur, id est, ut quodcumque nobis virtus animi suggererit faciendam, per omnia nobis quasi a viris fortibus impletur, manente illa sententia de corporali conjugio, ut uxor semper subdita sit viro.

INTERROGATIO XIV (Alias 8).

Cum Dominus ad Noe dixerit : *Erunt dies hominis 120 anni* (Gen. vi, 3), quomodo contra hoc decretum multo plures annos postea homines vixisse reperiuntur, sicut Jacob interrogatus a Pharaone 130 annos vitæ suæ habere respondit (Gen. XLVII, 9).

RESPONSIO.

Non sic accipiendum est, quasi prænuntiatum sit posthac homines 120 annos vivendo non transgredi, cum et post diluivum etiam quingentos excessisse inveniamus. Sed intelligendum est hoc Deum dixisse, cum circa finem quingentorum annorum esset Noe, id est, quadringentos octoginta vitæ annos ageret, quos more suo Scriptura quingentos vocat, nomine totius maximam partem plerumque significans. Sexcentesimo quippe anno vitæ Noe, secundo mense factum est diluivum (Gen. VII, 11). Ac sic 120 anni prædicti sunt futuri vitæ hominum præteritorum, quibus transactis diluivum delerentur.

INTERROGATIO XV (Alias 22).

Cum munda et immunda animalia divina per Moysen lege secreta sint (Lev. XI, 2 seq.), quomodo etiam ante diluivum de his quæ in arca recipienda erant, immunda appellantur animalia (Gen. VII, 2)?

RESPONSIO.

Moyses inspirante sancto Spiritu Pentateuchi scriptor et conditor est. Et quia in Levitico de mundis immundisque animalibus erat proferenda discretio, etiam in Genesi (quia utriusque libri idem auctor est) eadem animalia appellavit immunda.

INTERROGATIO XVI (Alias 20).

Cum in libro Geneseos (Gen. IX, 4) vel in aliis locis Scripturarum Israelitico populo prohibitum sit a Deo, ne sanguinem comederent, specialiter tamen in libro Levitici ubi Dominus dicit : *Dixi filiis Israel : sanguinem universæ carnis non comedetis* (Lev. VII, 26); quomodo in libro Numeri e contrario de ipso eodemque populo Israelitico scribitur : *Non dormiet, donec comedat prædam, et sanguinem vulneratorum bibat* (Num. XXIII, 24)?

RESPONSIO.

Dicant nunc Judæi, quis est iste populus qui in usu habet sanguinem bibere? Hæc quippe erant quæ in Evangelio audientes, scandalizati sunt, et dixerunt : *Quis potest manducare carnem, et sanguinem bibere* (Joan. VI, 53)? Sed populus Christianus audit hæc, et amplectitur, et sequitur eum qui dicit : *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis ipsis : quia caro mea vere cibus est, et sanguis meus vere potus est* (Ibid., 54, 56). Et utique quia hæc dicebat, vulneratus est pro peccatis nostris sicut Isaias dicit (Isai. LIII, 5). Bibere autem dicimus sanguinem Christi non solum sacramentorum ritu, sed et cum sermones ejus recipimus, in quibus vita consistit, sicut et ipse dixit : *Verba quæ ego locutus sum vobis spiritus et vita sunt* (Joan. VI, 64). Est ergo ipse vulneratus, cujus nos sanguinem bibimus, ad est, doctrinæ ejus verba suscipimus. Sed et illi nihilominus vulnerati sunt, qui nobis verbum ejus prædicaverunt, et ipsorum etiam, id est, apostolorum ejus verba cum legimus, et vitam ex eis consequimur, vulneratorum sanguinem bibimus.

INTERROGATIO XVII (Alias 9).

Cum in Genesi Deus ad Abraham dicat, *Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et in servitute redigent eos, et affligent eos 400 annis* (Gen. xv, 13), quomodo e contra scribitur in Exodo : *Habitatio filiorum Israel, qua manserunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum* (Exod. XII, 40)?

RESPONSIO.

Hæc duo, si liquidius computentur, nec 430 annis, nec solum 400 filii Israel in Ægypto sub servitute manserunt, si tamen a die ipso, quo Jacob, vel filii sui Ægyptum ingressi sunt, usque ipsum ad ultimum diem, quo inde Moyse duce egressi sunt, supputentur. Nam manifestum est omnes annos quos Hebræi in Ægypto fecerunt, secundum computationem Eusebii, 415 esse (Euseb., in Chron. ad mundi ann. 3260). A prima tamen promissione Abrahamæ, id est, ab anno 75 vitæ suæ, usque ad tempus illud quando Jacob cum filiis Ægyptum ingressus est, fuerunt 215 anni. Post ingressionem autem Jacob in Ægyptum, usque ad tempus illud quo omnes filii Israel in signis et prodigiis de Ægypto egressi sunt, computantur fuisse anni 215 qui, in summam redacti, fiunt 430. Ut ergo utraque a se non discrepent, si supputes a 75 anno ætatis Abrahamæ, quo ad eum primo die promissio facta est, usque ad exitum filiorum Israel de terra Ægypti 430 reperies. Si autem ab anno quinto nativitatis Isaac usque ad exitum filiorum Israel de terra Ægypti, annorum summam collegeris, ex quo parvulus ipse Isaac, semen utique Abrahamæ, ab Ismaele cepit affligi, 400 annos, secundum quod Dominus dixit, invenies. Item Augustinus sic (De Civit. Dei, lib. XVI, cap. 24) : Quod dictum est ad Abraham : *Sciendo scies quia peregrini-*

num erit, et reliqua, de populo Israel, qui erat in Ægypto serviturus, apertissime prophetatum est. Non quod in eadem servitate sub Ægyptiis affligentibus 400 annos ille populus fuerat peracturus, sed in ipsis 400 annis prænuntiatum est hoc futurum. Quemadmodum enim scriptum est de Thara, patre Abraham: *Et fuerunt dies Tharæ in Carra quinque et ducenti anni* (Gen. xi, 32), non quia omnes ibi acti sunt, sed quia completi sunt; ita et hic propterea interpositum est: *Et in servitutem redigent eos, et affligent eos 400 annis*, quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est, non quia ibi universus peractus est. Quadringenti sane dicuntur anni propter numeri plenitudinem, quatenus aliquanto amplius sint, sive ex hoc tempore computentur quo ista promittebantur Abraham, sive ex quo natus est Isaac propter semen Abraham, de quo ista prædicuntur. Computantur ergo, ut supra diximus, a promissione Abraham usque ad exitum Israel 430. Quorum ^a Apostolus ita meminit. *Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatum a Deo, post 400 et 30 annos facta lex ^b non infirmat ad evacuandam promissionem* (Gal. iii, 17). Jam ergo isti 430 anni quadringenti poterant nuncupari, quia non sunt multo amplius. Quanto magis cum aliquot jam ex isto numero præterissent, quoniam illa in visu demonstrata et dicta sunt Abraham?

INTERROGATIO XVIII (Alias 17).

Quomodo promissum sit Abraham quarta generatione exire filios Israel de terra Ægypti (Gen. xv, 16), cum Moses dicat: *Quinta progenie exierunt filii Israel de Ægypto* (Exod. xiii, 18, sec. LXX)?

RESPONSIO.

Si quartam generationem computes, de Levi tribu eam numerare incipies: si quintam, de Juda. Replica ergo genealogiam Levi. Levi genuit Caat, Caat genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Phinees. Caat cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Ægypto. A Caat usque Eleazar generationes sunt quatuor. Si ergo vis ostendere quomodo secundum Exodum quinta generatione egressi sunt filii Israel de terra Ægypti, tribus tibi Judæ ordo numeretur. Juda enim genuit Phares, Phares Ebron, Ebron Aram, Aram Aminadab, Aminadab Naasson, Naasson Salmon. Phares enim cum patre suo Juda ingressus est Ægyptum. Naasson princeps tribus Juda in deserto describitur, cujus filius Salmon terram repromissionis introivit. A Phares ergo usque ad Naasson, generationes sunt quinque. Quamvis nonnulli in Ebron initium faciant, et ad Salmon perveniant. Similiter et ab Amram usque ad Phinees. Hæc Hieronymus (*Epist. 125 ad Damasum, quæst. 2*).

INTERROGATIO XIX (Alias 14).

Cum ante nativitatem duorum fratrum Esau et

^a Edit.: ab anno 75 Abraham, quando ad eum facta est prima promissio, usque ad exitum Israel ex Ægypto, 430 anni: quorum, etc.

^b Edit., quæ post..... facta est lex.

Jacob in Genesi spiritus Dei pro ipsis dicat: *Major serviet minori* (Gen. xxv, 23), quomodo juxta ipsius libri historiam, minor majorem adoravit, id est, quando Jacob minor de Mesopotamia rediit, Esau majorem fratrem adoravit (Gen. xxxiii, 3)?

RESPONSIO.

Hoc quod dictum est: *Major serviet minori*, historiarum veritatem non impedit, sed figuratiter illud spiritus Dei prædixit: juxta quod populus Judæorum per Esau, Christianus per Jacob signatur. Et ideo contraria sibi non sunt, cum juxta historiam minor majorem adoravit, et juxta allegoriam major minori deservit.

INTERROGATIO XX (Alias 18).

Cum in Genesi Jacob Deum se vidisse testetur (Gen. xxxii, 30), quomodo Joannes Evangelista dicit: *Deum nemo vidit unquam* (Joan. i, 18), Job etiam sibi concordante, qui ait: *Dei sapientia abscondita est ab oculis omnium viventium* (Job xxviii, 21)?

RESPONSIO (ex Gregor. lib. xviii Mor., n. 88, 89).

Vidit quippe Jacob Deum ^c, qui ait: *Vid Deum facie ad faciem* (Gen., ubi sup.). Vidit Moyses Deum, de quo scriptum est: *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem* (Exod. xxxiii, 11), etc. Vidit et Job Dominum, quia dixit: *Nunc autem oculus meus videt te* (Job xlii, 5). Vidit Isaias Dominum, qui ait: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum* (Isai. vi, 1). Vidit et Michæas Dominum, qui ait: *Vidi Dominum ^d super solium suum* (III Reg. xxii, 19). Quid est ergo, quod tot Testamenti Veteris patres Deum se vidisse testati sunt, et tamen de hac sapientia quæ Deus est dicitur: *Abscondita est ab oculis omnium viventium*; et Joannes ait: *Deum nemo vidit unquam*, nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quando hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest; ut anima gratia spiritus afflata, per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam ejus essentiam ^e non pertingat? Hinc est enim quod Jacob qui Deum vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit. Hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquitur, inter ipsa verba suæ locutionis dicit: *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi teipsum* (Exod. xxxiii, 13). Certe enim si Deus non erat cum quo loquebatur, Ostende mihi Deum diceret, et non *Ostende tometipsum*. Si autem Deus erat cum quo loquebatur, cur petebat videre quem videbat? Sed ex hac ejus petitione colligitur quia eum sitiebat per incircumscriptionem ^f naturæ suæ claritatem cernere, quem ceperat per quasdam imagines videre. Et viderunt ergo ii Dominum, et tamen Joannis voce *Deum nemo vidit unquam*, quia in hac mortali carne consistentibus videri potuit per quasdam circumscriptas imagines, et videri non potest per incircumscriptionem lumen æternitatis. Sin vero a quibusdam potest in

^c Edit., in utroque loco, Dominum.

^d Edit. addunt sedentem.

^e Edit., ad ipsam vim ejus essentia.

^f Edit., incircumscriptæ.

hac adhuc corruptibili carne viventibus sanctis quodam contemplationis acumine videri, hoc quoque a beati Job sententia, quam protulimus, non abhorret; nec ab illa Evangelistæ Joannis, *Deum nemo vidit unquam*, quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eum videt ^a, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest amplecti Deum simul et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu ^b operis ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur.

INTERROGATIO XXI.

Cum in Genesi vel Exodo LXX tantum animæ cum Jacob Ægyptum scribantur ingressæ (*Gen. XLVI, 27. Exod. 1, 5*), quomodo in Actibus Apostolorum introisse eum Jacob in Ægyptum septuaginta quinque animæ referuntur (*Act. VII, 14*)?

RESPONSIO.

Constat in Ægyptum cum Joseph, Ephraim et Manasse, septuaginta tantum animas introisse: ubi septuaginta quinque animarum numerus refertur, quasi per anticipationem etiam filios nepotesque Ephraim et Manasse enumerandos putavit, quos postea in Ægypto natos divinæ relictionis ostendit.

INTERROGATIO XXII (Alias 19).

Cum inter cæteros patriarchas et prophetas Christi pollicentes adventum Jacob specialiter de Christi incarnatione et gentium vocatione prædicet, dicens: *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium* (*Gen. XLIX, 10*); quomodo Paulus in epistola ad Ephesios pro eodem sacramento incarnationis Christi dicit: *Aliis generationibus non fuit notum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis ejus apostolis, et prophetis in Spiritu, esse gentes coheredes, et concorporales, et participes promissionis in Christo Jesu per Evangelium* (*Ephes. III, 5, 6*).

RESPONSIO (ex Hieronymi Comment. in hoc cap. Epist. ad Ephes.).

« Aut illud est respondendum, quia caute Paulus signanterque testatus sit, filiis hominum ignotum fuisse mysterium, non filiis Dei, ad quos dicitur: *Ego dixi: Dii estis* (*Psal. LXXXI, 6*); quod scilicet hi qui spiritu adoptionis acceperunt, de quibus patriarchas et prophetas fuerunt, Dei scierunt sacramentum. Aut notandum, non definite et generaliter dixisse Paulum, aliis generationibus ignotum fuisse omnino Domini sacramentum; sed sic quomodo nunc revelatum est sanctis ejus et apostolis, nescisse patriarchas veteres et prophetas. Aliud est enim in spiritu ventura cognoscere, aliud ea cernere opere completa. » Unde et Joannes propterea major prophetis omnibus dicitur (*Matth. XI, 9*), quia quem cæteri prophetaverunt, ipse conspexerit, et digito demonstravit. Hoc etiam sentiendum in eo, quia idem apostolus in eadem epi-

^a Edit., eam vidit.

^b Effectus pro affectu reposuimus ex Greg.

A stola (*Ephes. III, 10*) hoc mysterium non solum gentibus, sed et principatibus et potestatibus per Ecclesiam manifestatum docet. Propter quod idem Doctor exequitur, dicens (*Ibid.*): « Si principatibus et potestatibus in cælis ignota fuit multiplex sapientia Dei, quæ nunc eis per Ecclesiam revelata est; quanto magis patriarchis et prophetis ignota fuit, quos supra non ignorasse mysterium Christi, sed ita ut apostolos nescisse monstravimus? Multiplex quippe sapientia Dei per Ecclesiam Dei nunc et principatibus revelata est et potestatibus: quam olim Deus futuram in sua mente decreverat, et nunc esse perfectam, ex eo quod videmus, cognoscimus. Crux itaque Christi non solum nobis, sed et angelis cunctisque in cælo virtutibus profuit, et aperit sacramentum, quod ante nesciebant. » Hæc Hieronymus.

INTERROGATIO XXIII (Alias 26).

Cum in Exodo Dominus Moysi præcipiat, dicens: *Solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, terra sancta est* (*Exod. III, 5*), quomodo in eodem libro vescentibus pascha præcipitur: *Manducabitis illud lumbis vestris accinctis, et calceamenta vestra habebitis in pedibus vestris* (*Exod. XII, 11*); nec non et Paulus, ad Ephesios (*Ephes. VI, 15*), calceatos pedes esse præcepit, in præparatione Evangelii pacis?

RESPONSIO.

Si et perfectis calceamenta non esse necessaria, et imperfectis adhuc necessaria esse accipiamus, non erit forte contrarium, quod pro diversitate meritum est institutum. Perfectiores etenim sunt, qui sicut Moyses et Jesus Nave Deum jam videre merentur, quam hi qui ad ipsam visionem tendunt, et, adhuc in via positi, agnum in pascha calceatis pedibus manducare jubentur. His ergo forsitan adhuc calceamenta sunt necessaria, quibus in via Domini currentibus utilia esse judicantur bonorum patrum exempla. « Quid enim pedes nostri, nisi opera? Quid vero calceamenta, nisi pelles mortuorum animalium? Calceamenta autem pedes muniunt. Quæ vero sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniuntur pedes, nisi antiqui patres qui nos ad æternam patriam præcesserunt? Quorum dum exemplum perspicimus ^c, nostri operis pedes munimus. Calceamenta vero in pedibus habere, est mortuorum vitam conspiciere, et nostra vestigia a peccati vulnere custodire: ut muniti eorum exemplo, vastam hujus sæculi eremum transeamus, quandiu Deum facie ad faciem videamus (*Greg. Mag., homil. 22 in Evang., num. 9*). » Ergo jam ad Dominum perfecte venientibus non erunt forte necessaria hæc calceamenta, quia videlicet non ibi erunt forte necessaria patrum exempla, ubi Deus est videntibus se in omnibus plena notitia. Quia si etiam calceamenta propter vitia accipiuntur, non hoc erit contrarium; cum nullus videre Deum possit, nisi qui terrena et mortalia vitia deposuerit. Qui ergo adhuc ambulat calcetur; qui

^c Edit., exempla conspiciamus.

vero Jordane jam transmissio terram repromissionis intravit, nudet pedem, solvat calceamentum, locus enim in quo stat terra sancta est. Si quis non est Jesus Nave, nec apostolus, calcet pedes suos in preparatione Evangelii pacis. Si quis autem apostolus est, et inter duodecim enumerari potest, nequaquam tollat in via calceamentum suum, nec ad scorpiones et colubros declinandos calcaneum tegat: sed jam consummatus atque perfectus, in terra sancta vivat in Christo, et sequatur agnum quocunque ierit.

EX LIBRO EXODO.

INTERROGATIO XXIV (Alias 23).

Cum in Exodo Dominus nomen suum Moysi indicasset, dicens: *Hæc dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos (Exod. III, 14)*, quomodo in subsequentibus aliud sibi nomen esse quasi e contrario indicat dicens: *Vade, dic filiis Israel: Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob misit me ad vos, hoc mihi nomen est in æternum (Ibid., 15)?*

RESPONSIO AUGUSTINI.

Hæc duo didicimus, distinguente Augustino, unum ad divinitatis pertinere naturam, aliud ad humanitatem assumptam. Quod enim dixit Deus Moysi: *Ego sum qui sum et: Qui est misit me ad vos*, divinitatis substantiam signat. Quod autem dicit: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob*, mysterium susceptæ incarnationis insinuat: quia de illis secundum carnem generatus agnosceretur, quorum nomina sub sacramento hic posuisse cognoscitur.

INTERROGATIO XXV (Alias 29).

Com Dominus in libro Exodi præcipiat dicens: *Memento ut diem Sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septima autem die Sabbata Domini Dei sunt (Exod. xx, 8 seq.)*, quomodo per Isaiam e contrario dicit: *Sabbata vestra odit anima mea (Isai. I, 13)?*

RESPONSIO.

Sabbatum requies interpretatur: quod Israelitæ spiritaliter in munere acceperunt, ut hac significatione nullo in hac vita terrenorum desideriorum appetitu fatigaretur. Quod tamen Judæorum ille populus non intelligens Dominum spiritaliter præcepisse, consumebant Sabbata in luxuriis, et ebrietate, et comensatione. Unde se talia sabbata odisse Dominus dicit: quia non sunt illa quæ Dominus spiritaliter præcepit, sed quæ sibi populus carnaliter elegit. Nam de illis dixit: *Sabbata mea profanastis (Ezech. xxi, 8)*. Unde agnoscimus Sabbatum temporale humanum esse; Sabbatum autem divinum, illud æternum esse de quo per Isaiam dicitur: *Et erit mensis ex mense, et Sabbatum ex Sabbato (Isai. lxxvi, 23)*. Ergo cum dicit: *Sabbata vestra odit anima mea*, non prioris præcepti immutat oraculum, sed Sabbatum ipsum redarguit a carnali populo vitium.

INTERROGATIO XXVI (Alias 24).

Cum in Exodo inter decem præcepta quæ data sunt, quartum præceptum reperiatur esse: *Honora patrem tuum, et matrem tuam (Exod. xx, 12)*, quo-

modo Christus in Evangelio e contra dicit: *Honora patrem tuum et matrem, quod est mandatum primum in lege?*

RESPONSIO.

Duæ tabulæ fuerunt in quibus Moyses decem præcepta scripta accepit. De ipsis quoque decem præceptis, tria quæ in capite ponuntur, pertinent ad dilectionem divinæ Trinitatis; septem vero reliqua ad dilectionem pertinent proximi. Tria ergo illa ad Dei dilectionem pertinentia, id est: *Dominus Deus tuus unus est (Deut. vi, 4)*; et: *Non assumes nomen Domini tui in vanum*; et: *Memento ut dies Sabbati sanctificetur (Exod. xx, 7, 8)*; hæc tria in una tabula fuerunt scripta. In secunda vero tabula, septem reliqua præcepta scripta sunt. Et ideo *Honora patrem tuum et matrem* inter septem præcepta primum mandatum scriptum est. Si igitur tota decem præcepta in unum computes, quartum hoc præceptum inter decem invenies: a parentibus enim suis homo aperit oculos, et hæc vita ab eorum dilectione sumit exordium. Inde hoc mandatum primum est inter septem. Sed quomodo primum, quia quartum, nisi, ut dictum, quia primum est in altera tabula? Vel quia decem præcepta primitus data sunt, potest unumquodque ex illis appellari primum mandatum.

INTERROGATIO XXVII.

Cum Dominus in Exodo honorantibus parentes suos longævitatam vitæ promiserit, dicens: *Honora patrem tuum et matrem, ut bene sit tibi, et sis longævus super terram (Exod. xx, 12)*, quomodo David hanc ipsam longævitatam vitæ parvipenderit, dicens: *Heu me! quia incolatus meus prolongatus est (Psal. cxix, 5)*; necnon et Salomon mortem potius quam vitam amplectatur, dicens: *Laudavi omnes mortuos, qui olim mortui sunt, super viventes (Eccle. iv, 2)*; et Jeremias: *Maledicta dies in qua natus sum (Jer. xx, 14)*; præsertim cum multos fuisse credamus qui et parentibus obsequentes cito mortui sint, et erga parentes impii, usque ad extremam venerint senectutem?

RESPONSIO.

Respondeant Judæi, et similes Judæorum: si vitæ istius longitudo est in promissis, et diu in corpore commorari felicitatis est, quid sibi vult illud, quia incolatum vitæ suæ prolongatum David gemit? Si enim laudantur super vivos mortui secundum Salomonem, et juxta Jeremiam maledictus est dies in quo nascimur, quomodo nunc repromittitur honorantibus patrem et matrem, quia longævi sint super terram, quam Dominus Deus suus dedit eis? Quærenda est ergo terra, quam Dominus Deus promittit, et tribuit iis qui spiritualementem Ægyptum reliquerint, et cum omni potentia magna et terribilia hujus vitæ deserta transierint: ii utique possidebunt terram, quæ mansuetis est præparata. *Beati quippe mites; quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v, 4)*, quæ vera est terra viventium, juxta illud: *Credo videre bona Domini in terra viventium (Psal. xxvi, 13)*.

INTERROGATIO XXVIII (Alias 25).

Quomodo in Exodo scribitur : *Qui reddis iniquitatem patrum in filiis ac nepotibus (Exod. xxxiv, 7)*, cum e contra in Ezechiele dicatur : *Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israel, dicentes : Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum stupuerunt? Vivo ego, dicit Dominus Deus, si erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes animæ meæ sunt : ut anima patris, ita et anima filii mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa punietur (Ezech. xviii, 2 seq.)?*

RESPONSIO.

Redduntur peccata patrum in filiis, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur proles; et rursus non redduntur parentum peccata in filiis, quia cum ab originali culpa per baptismum liberemur, non jam parentum culpas, sed quas ipsi committimus, habemus.

EX LIBRO LEVITICO

INTERROGATIO XXIX (Alias 30).

Cum in libro Levitici (Lev. 1, 2 seq., et alibi sæpe) jubente Domino instituta sit victimarum oblatio, quomodo Isaias ex voce Domini e contrario loquitur, dicens : *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum holocaustis arietum, et adipe pinguium, et sanguinem vitulorum et agnorum nolui (Isai. 1, 11).*

RESPONSIO.

Hostiæ et immolatio victimarum non principaliter a Deo quæsitæ sunt, sed ne idolis fierent, et ut carnalibus victimis quasi per typum et imaginem ad spirituales hostias transiremur. Dicendo autem se hostiam non quæsisse, ostendit quia lex spiritualis est, et omnia quæ Judæi carnaliter faciunt, a nobis impleri spiritualiter.

INTERROGATIO XXX (Alias 31).

Cum in Levitico Dominus fermentum penitus abjecerit de sacrificiis, dicens : *Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domini (Lev. 11, 11)*, quomodo in subsequentibus super panes fermentatos sacrificium jubet imponi?

RESPONSIO.

Diligentius intueri quia non ad sacrificium, sed ad ministerium sacrificii fermentatus panis assumitur. Quid ergo hoc sit, videamus. Dominus in Evangeliiis humanam doctrinam Phariseorum, qui tradebant traditiones, præcepta hominum, fermentum appellat, cum dicit discipulis : *Observate a fermento Phariseorum (Matth. xvi, 6)*. Similiter ergo humana doctrina est, verbi causa, grammatica ars, vel rhetorica, vel dialectica etiam, ex qua doctrina ad sacrificium quidem, hoc est, in his quæ de Deo sentienda sunt, nihil suscipiendum est. Sermo vero lucidus, et eloquentiæ splendor, ac disputandi ratio ad ministerium verbi Dei decenter jubentur admitti.

INTERROGATIO XXXI (Alias 33).

Cum Dominus in Levitico per Moysen, pontificem ordinans, duabus tunicis vestiendum præceperit

A (Lev. viii, 7), quomodo Christus in Evangelio e contrario sacerdotes suos et apostolos duas tunicas habere prohibuit (Matth. x, 40)?

RESPONSIO.

Quod præcepit Jesus duas tunicas non habendas, non est contrarium legi, sed perfectius lege : sicut et cum lex homicidium velat (Exod. xx, 13), Jesus etiam iracundiam resecat (Matth. v, 22); et cum lex prohibet adulterium (Exod. xx, 14), Jesus etiam concupiscentiam cordis abscindit (Matth. v, 28). Sic ergo videbitur, et duabus ibi tunicis pontificem, hic una apostolos induisse. Siquidem etiam sensus probabilis sibi videtur, ego tamen non intra hujus intelligentiæ angustiam pontificalia sacramenta concludo : amplius mihi aliquid ex ista forma videtur ostendi. Pontifex est, qui scientiam legis tenet, et uniuscujusque mysterii intelligit rationes; ut breviter explicem : qui legem et secundum spiritum et secundum litteram novit. Sciebat ergo pontifex ille, quem tunc ordinabat Moyses, quia esset circumcisio spiritualis; servabat tamen et circumcisionem carnis, quia incircumcisus pontifex esse non poterat. Habebat ergo iste duas tunicas, unam mysterii carnalis, et aliam intelligentiæ spiritualis. Sciebat quia et sacrificia spiritalia offerri debent Deo, offerebat tamen nihilominus et carnalia. Non enim poterat esse pontifex, qui tunc erat, nisi hostias immolaret. Ita ergo convenienter ille pontifex duabus indutus tunicis dicitur : Apostoli vero, qui dicturi erant : *Quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. v, 2)*, et qui dicturi erant : *Nemo vos judicat in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum (Colos. 11, 16)*; isti ergo cum hujusmodi secundum litteram legis observantiam penitus repudiarent, nec occuparent discipulos Judaicis fabulis, et imponerent eis jugum quod neque ipsi, neque patres eorum portare potuerunt (Act. xv, 10), merito duas tunicas habere prohibentur, sed sufficit eis una et hæc interior. Nam istam quæ foris est, et quæ desuper apparet, legis tunicam nolunt. Unam namque eis Jesus, et ipsam interiorem, habere permittit.

INTERROGATIO XXXII (Alias 38).

Cum in Levitico Dominus præcipiat dicens : *Nec contaminetur sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis ac propinquis suis, id est, super patre, et super matre, et filio, ac filia, fratre quoque, et sorore virgine quæ non est nupta viro; sed nec in principe populi sui contaminabitur (Lev. xxi, 1 seq.)*, quomodo post paululum e contra videtur dicere, *Pontifex, id est, sacerdos maximus.... ad hominem mortuum non ingreditur omnino; super patre quoque suo, et matre non contaminabitur (Ibid., 10, 11)?*

RESPONSIO.

Unum ex his minoribus sacerdotibus præcepit, ubi non jubentur ingredi ad quemlibet mortuum, nisi ad eos cognatos et propinquos, de quibus supra dictum est. Sacerdos autem magnus, id est, pontifex, plus aliquid habebat a cæteris sacerdotibus; et ob hoc

quia nec pietate illum nec affectu flecti oportebat, ideo præceptum est illi ne immundus fieret in supradictis nominibus, et ab omni mortuo generaliter suum cohiberet affectum. Illud ergo quod primum est positum, de minori sacerdotum gradu; hoc vero quod sequitur, de solo magno sacerdote accipi debet.

INTERROGATIO XXXIII (Alias 32).

Quomodo legi præcipienti: *Diligis proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum*, non est contrarium quod Christus dicit: *Diligite inimicos vestros* (Matth. v, 44).

RESPONSIO.

Unusquisque homo in quantum iniquus est, odio habendus est; in quantum homo est, diligendus est. Hæc, inquam, regula est, qua et oderimus inimicum propter id quod in eo malum est, id est, iniquitatem; et diligamus inimicum propter quod in eo bonum est, id est, socialem rationalemque creaturam.

EX LIBRO NUMERI.

INTERROGATIO XXXIV.

Cum in libro Numeri scriptum sit: *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur* (Num. xxiii, 19); necnon et illud per Ezechielem: *Verbum quod locutus fuero, implebitur, dicit Dominus Deus* (Ezech. xii, 28); quomodo e contrario plerumque Deus videtur mutare sententiam suam, sicut in Ninivitis factum est, quando per Jonam dixit: *Quadragesima dies, et Ninive subvertetur* (Jon. iii, 4); ubi statim subsequitur: *Nunquid et ego non parcam Ninive civitati magnæ* (Jon. iv, 11); et de David in regnum, ubi tribus diebus promissa fuerat mors, ut vastaret populum, et intra unam diem usque ad horam prandii cessavit (II Reg. xxiv, 15)?

RESPONSIO.

Fortasse hæc, quæ per interrogationem dicuntur, non penitus pro definito accipienda sint; sed talis quedam figura verbi sit, quæ medium aliquid videatur ostendere, non tamen definitæ et irrevocabilis sententiæ declarat affectum: quo temperantius aliquid dictum videatur, in eo quod scriptum est: ipse cum dixerit, non faciet? quam si scriptum esset: ipse cum dixerit, omnimodis faciet. Sed recenseamus et ipsa Scripturæ loca, quæ vel in Jona, vel in Regum libris posita sunt, ne forte et ibi, ut moris est Scripturæ, divini scripti aliquid habeat scriptum. Ergo in Jona: *Et factum verbum Domini ad Jonam secundo, dicens: Surge, vade in Ninivem civitatem magnam, et prædica in ea secundum prædicationem quam ego locutus sum ad te* (Joan. iii, 1 seq.). Et Jonas quidem prædicavit, et dixit: *Adhuc tres dies, vel ut Hebræi scriptum habere se dicunt: Adhuc quadragesima dies, et Ninive destruetur. Viri autem Ninivæ crediderunt Deo, et prædicaverunt jejunium, et induerunt se ciliciis a minimo usque ad majorem ipsorum*. Et post pauca: *Et vidit, inquit, Deus opera eorum, quia conversi sunt a viis suis malis, et pœnituit super malitiam, quam locutus est facere eis, et non fe-*

cit (Ibid., 10). Observa igitur in his quæ assumpsimus de propheta, quod non invenitur in sermonibus Dei, quibus ad prophetam locutus est, dictum: *Quia adhuc tres dies et Ninive subvertetur*, ut sermo iste, qui dictus est, et non est factus, a Jona potius quam a Deo prolatus esse videatur.

Sed et de secundo Regum libro (xxiv, 11 seq.) proferamus quæ scripta sunt, ubi cum David populum numerasset: *Factum est, inquit, verbum Domini ad Gad prophetam videntem, dicens: Vade, et loquere ad David: Hæc dicit Dominus: Tria ego levabo super te; elige tibi unum ex his, quod faciam tibi. Et introivit Gad ad David, et denunciavit ei, dicens: Aut veniet tibi tribus annis fames super terram tuam; aut tribus mensibus, ut fugias ante inimicos tuos qui te persequuntur; aut triduo ut mors fiat in terra tua. Nunc ergo scito, et vide quid respondeam ei qui misit me. Et dixit David ad Gad: Angustias sunt mihi undique. Sed incidam in manus Domini magis, quia multæ miserationes ejus sunt, et in manus hominum non incidam. Et dedit Dominus in Israel mortem a mane usque ad horam prandii, et mortui sunt de populo ex Dan usque Bersabee septuaginta millia virorum. Et extendit angelus Domini manum suam in Jerusalem, ut corrumpere eam. Et deprecatus est Dominus super malitiam, et ait ad angelum, qui exterminabat populum: Satis est, remitte manum tuam. Observa ergo quomodo nec in his tribus conminationibus Deus invenitur dixisse de morte dierum trium. In verbo enim Gad positum est, non in mandatis Domini; et non semper ea quæ per prophetam dicuntur quasi a Deo dicta suscipiantur. Denique per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliqua tamen et Moyses propria auctoritate mandavit: quod Dominus in Evangeliiis evidenti distinctione secernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus: *Quia ad duritiam cordis vestri scripsit vobis hæc Moyses, ab initio autem non fuit sic* (Matth. xix, 8). Vides ergo et hic Deum quidem præcepisse, nec fieri voluisse divortium; Moysen vero propter duritiam cordis Judæorum scripsisse dandum esse repudium. Ostendit hæc et Paulus in litteris suis, cum dicit de quibusdam: *Dominus dicit, et non ego* (I Cor. vii, 10). Et de aliis: *Hæc autem ego dico, non Dominus* (Ibid., 12). Et iterum in aliis: *Præceptum Domini non habeo, sed consilium do* (Ibid., 25). Et iterum: *Quæ loquor, non loquor secundum Dominum* (II Cor. xi, 17). Unde similiter etiam in cæteris prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, non prophetæ; alia vero prophetæ, et non Dominus. Et sic videbitur objectio intenta dissolvi, cum non tam sua quam prophetæ verba Dominus revocat ac mutat in melius.*

Sed magis arbitrator, absolutionem priorem totius Scripturæ sensibus convenire, et illis præcipue dictis, quibus patiens et multæ misericordie, et pœnitens super malitias dicitur Deus (Psal. lxxxv, 15; Joel. ii, 13; Jon. iv, 2), vel his maxime quæ generaliter a Jeremia pronuntiantur, in quibus evidenter ostenditur pro multis miserationibus et incompro-

hensibili bonitate sua Deus dicere et non facere, loqui et non permanere. Ait ergo per Jeremiam Deus : *In finem loquar, hoc est, ex definito loquar, super gentem et super regnum, ut auferam eos, et disperdam; et si convertatur gens illa a malitiis suis, pœnitebo de omnibus malis quæ cogitavi facere eis. Et in finem loquar super gentem, et regnum, ut reedificem eos, et repleam; et si fecerint mala in conspectu meo, ut non audiant vocem meam, pœnitebit me de omnibus bonis, quæ locutus fueram, ut facerem eis (Jer. XVIII, 7 seq.).* Quomodo ergo possumus his quæ absolute per Jeremiam dicta sunt præferre illa quæ suspense per prophetam dicuntur, nisi quia negligentibus et contemptoribus illa confirmanda, hæc vero perfectioribus secretius advertenda sunt?

EX LIBRO DEUTERONOMII

INTERROGATIO XXXIV.

Quomodo Dominus in Deuteronomio præcipiat : *Per nomen meum jurabitis (Deut. vi, 13)*, et e contra in Testamento novo videatur præcepisse : *Nolite jurare (Matth. v, 34)*?

RESPONSIO GREGORII.

Perjurare quippe grave peccatum est; non jurare autem, sicut verum jurare, nullum peccatum est. Sed longius remotus est a falso jurando, qui nec jurare consuevit, quam qui verum jurare proclivis est. Unde maluit nos Dominus, et non jurantes non recedere a vero, quam verum jurantes propinquare perjurio. Ergo admonitio non jurandi conversio est a peccato perjurii. Nam omnino qui verum jurat non peccat. Unde Dominus omnem occasionem voluit amputare perjurii, cum nos jurare prohibuit. Nam et Apostolus in sermonibus quos habuisse narratur, neque juravit, neque jurandi consuetudinem habuit, ne aliquando vel nescius in perjurium laberetur. Scriptis autem, ubi est consideratio major atque propensior, pluribus locis jurasse invenitur: nequaquam quod putaret etiam jurando peccare, sed potius intelligeret humane fragilitatis corda non jurando tutius a perjurio conservari.

INTERROGATIO XXXVI.

Cum Dominus in Deuteronomio præcipiat, dicens : *Dominum Deum tuum adorabis (Deut. vi, 13)*, quomodo Psalmista e contrario in psalmo nonagesimo octavo terram nos jubet adorare præcipiendo : *Adorate scabellum pedum ejus (Psal. xcvi, 5)*? Quod utique terra est, juxta quod alius propheta dicit : *Cæcum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum (Isai. lxxvi, 4)*?

RESPONSIO (Ex Ambr., lib. III de Spirit. Sanct., cap. 41).

Illam terram dicit adorandam propheta, quæ Dominus Jesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysterio adoramus, et quam apostoli in Domino Jesu adorant. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis

manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; inventam est quemadmodum adoretur scabellum pedum Domini, ut non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando (Ex Aug., *Enarrat. in psal. xcvi, num. 9*).

INTERROGATIO XXXVII.

Cum scriptum sit in libro Deuteronomii : *Maledictus qui non reliquerit semen in Israel (Deut. vii, 14, in cod. Græcis)*, quomodo contra hanc divinam sententiam plurimi et in Veteri Testamento, et in Novo nec conjugia sortiti sunt, nec semen suæ carnis ullo modo reliquerunt, sicut in Veteri Testamento Elias, Jeremias, et Daniel, in novo autem Joannes Baptista, et Joannes Evangelista, cæterique quamplures fecisse monstrantur, qui semen secundum carnem non reliquerunt?

RESPONSIO.

Hæc duo quæ sibi videntur esse contraria, ita ab Origene reperimus explanata. Ait enim (*Hom. 11 in Genes.*) : « Qui consummate et perfectæ virtutis est, semper necesse est ut in aliqua eruditione versetur, quam eruditionem conjugem ejus sermo divinus appellat. Secundum hoc puto, quod in lege cælebs et sterilis maledicto subjacet: quia si hæc de carnali semine dici poterant, omnes Ecclesiæ virgines sub maledicto positæ videbantur, similiter et Joannes Baptista, et alii sanctorum plurimi. Sed certum est illos spiritale semen reliquisse, et habuisse unumquemque conjugem sapientiam, sicut et Paulus per Evangelium filios generavit. »

INTERROGATIO XXXVIII.

Quomodo in Deuteronomio Moyses dicat : *Tentat vos Dominus Deus vester (Deut. xiii, 3)*; et e contra Jacobus apostolus prædicet : *Deus neminem tentat (Jac. i 13)*?

RESPONSIO.

Duas esse tentationes in Scripturis sanctis solet intelligi. Una quæ decipit, altera quæ probat. Secundum eam quæ probat, dictum est : *Tentat vos Dominus Deus vester*. Secundum eam vero quæ decipit, Jacobus apostolus prædicat : *Deus neminem tentat*.

EX LIBRIS REGUM.

INTERROGATIO XXXIX.

Cum in libro Regum primo Deus ad domum Heli loquens promiserit, dicens : *Hæc dicit Dominus : Domus tua, et domus patris tui ministrabunt in conspectu meo usque in sempiternum (I Reg. ii, 30)*, quomodo e contra quasi mutata promissione subjiciat, dicens : *Ecce dies venient, et præcidam brachium tuum, et brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua (Ibid., 31)*? Et post aliqua subjungit : *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciat, et edificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus (Ibid., 35)*.

RESPONSIO AUGUSTINI (Lib. XVII De Civ. Dei, cap. 6).

« Cum hæc tanta tunc altitudine prænuntiata sint,

tanta nunc prænuntiatione ^a clarescant, non frustra tamen moveri quispiam potest, ac dicere : Quomodo confidimus venire omnia quæ in illis libris ventura prædicta sunt, si hoc ipsum quod ibi divinitus dictum est : *Domus tua et domus patris tui ministrabunt ^b coram me in æternum*, effectum habere non potuit? Quoniam videmus illud sacerdotium fuisse mutatum, et quod illi domui promissum est, nec sperari aliquando complendum : quia illud quod ei reprobatum mutatoque succedit, hoc potius prædicatur æternum. Hoc qui dicit, nondum intelligit, aut non recollit, etiam ipsum secundum ordinem Aaron sacerdotium tanquam umbram futuri et ^c æterni sacerdotii constitutum, ac per hoc, quando æternitas ^d ejus promissa est, non ipsi umbræ ac figuræ, sed ei quod per ipsam adumbrabatur figurabaturque, promissum est : sed ne putaretur ipsa umbra esse mansura, ideo etiam mutatio ejus debuit prophetari.

INTERROGATIO XL.

Cum in libro Regum scriptum sit quod *elevatus fuerit Elias per turbinem in cælum (IV Reg. 11, 11)*, quomodo Dominus in Evangelio dicit : *Nemo ascendit in cælum (Joan. 11, 13)*? et reliqua.

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *hom. 29 in Evang.*, n. 5).

Aliud est cælum aerum, aliud æthereum : cælum quippe aerum terræ est proximum. Unde et aves cœli dicimus, quia eas volitare in aere videmus. In cælum itaque aerum Elias sublevatus est, ut in secreta quadam terræ regione ^e repente duceretur, ubi in magna jam carnis et spiritus quiete viveret, quousque ad finem mundi redeat, et mortis debitum solvat.

EX ISAIA.

INTERROGATIO XLI (Alias 46).

Cum Isaias dicat pro Ægyptiis : *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem, et propugnatorem, qui liberet eos (Isai. xix, 20)*, quomodo quasi e contrario statim subjungit, dicens : *Et percutiet Dominus Ægyptum plaga (Ibid., 22)*?

RESPONSIO.

Percussio hæc Domini super Ægyptios, parcentis est, non perdentis, quia potius per plagam poenitentiae animam possit perducere ad salutem : et ideo contrariam illud non erit, ubi a facie tribulantis salvator et propugnator eis mittendus promittitur. Quia et hæc percussio vel plaga, quæ subjicitur, non ad reprobationem, sed ad sanitatem conversionis inducitur. Hoc enim valet supra quod dicitur : *Mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos*, quia et hic subsequitur : *Et percutiet Dominus Ægyptum plaga et sanabit eam*; quod ut manifestius aperiretur, addidit, dicens : *Et revertentur ad Dominum, et placabitur eis, et sanabit eos.*

INTERROGATIO XLII (Alias 44).

Quomodo Isaias dicat pro persona Christi Filii Dei,

^a Edit. melius, *manifestatione*.

^b Edit., *transibunt*.

^c Deest in edit. et.

Non est species ei, neque decor : et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum ; despectum, et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem, et quasi absconditus vultus ejus et despectus, unde nec reputavimus eum (Isai. LIII, 2, 3); et e contra Psalmista dicit : *Speciosus forma præ filiis hominum (Psal. XLIV, 3)*?

RESPONSIO.

Quod Isaias dicit pro nostro sponso Christo (quo nihil est pulchrius) quod quasi foedus apparuit, de intersectoribus Christi hoc dicit, quibus Christus ipse vilis apparuit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent (I Cor. 11, 8). Quod autem Psalmista dicit, quod speciosus fuerit præ filiis hominum, ad fidem credentium reputatur; qui sic illum videre meruerunt, ut verum illum Deum et hominem fide integra faterentur. Restat igitur, quod et foedus apud persequentes, et speciosus existimatus est apud credentes.

INTERROGATIO XLIII.

Quomodo Isaias de Christo dicit : *Generationem ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)*? cum Evangelista Christi generationem dinumerans, inter cætera dicat : *Christi autem generatio sic erat (Math. 1, 18)*?

RESPONSIO.

Propheta de divinitatis generatione prædixit; Evangelista incarnationis mysterium sequens, generationem Christi secundum humanitatem exposuit.

INTERROGATIO XLIV (Alias 42).

Quomodo Isaias pro Christo dicit : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (Isai. LIII, 9)*, cum Paulus e contra videatur dixisse : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit (II Cor. v, 21)*?

RESPONSIO

Quod enim Isaias dicit, quia peccatum non fecerit, apertissime ostendit quod persona ipsa Filii peccatis coinquinata non existit. Ipse est enim agnus sine macula, sine peccato. Quod autem Paulus dicit : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, hoc ipsum quod dixit, *fecit*, ad Patris personam retulit, id est, quod Deus Pater Filium suum, qui peccatum non fecit, hostiam illum pro peccatis nostris fecit, cum eum pro salvatione mundi immolari permisit. Dicitur enim, quod eum Pater peccatum fecit, quia eum hostiam pro peccato fieri voluit; sicut dicitur : *Peccata populi mei comedent (Ose. iv, 8)*, cum non peccata comedantur, sed oblationes quæ pro peccatis offerantur.

INTERROGATIO XLV.

Cum Dominus Isaie prophetae præcipiat, dicens : *Clama, ne cesses (Isai. LVIII, 1)*, quomodo e contrario videtur Apostolus clamorem prohibens dicere : *Ira, et indignatio, et clamor tollatur a vobis (Ephes. iv, 31)*?

^d *Ei æternitas.*

^e Edit. melius, *in secretam quandam... regionem.*

RESPONSIO.

Alius est clamor, qui de prædicatione vel postulatione, alius qui de ira descendit : et ideo clamorem hunc qui de ira descendit, Apostolus prohibuit; non filium quo aut Isaias prædicare jubetur, aut contritorum corda ad Dominum gemebundos clamores emittunt.

INTERROGATIO XLVI (Alias 41).

Quomodo Isaias dicat : *Spiritus Domini super me* (Isai. LXI, 1); vel cæteri prophetæ, sive Simeon, sive Zacharias per Spiritum sanctum futura pronuntiasse credantur, cum in Evangelio dicatur : *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus* (Joan. VII, 39)?

RESPONSIO.

Utique non sine Spiritu sancto antiqui patriarchæ atque prophetæ futura pronuntiauerunt. Sed quod dicit : *Spiritus nondum erat datus*, id est, illa abundantia gratiæ spiritualis adhuc antea illis sic nunquam fuerat data, sicut postea cum congregati in unum discipuli linguis omnium gentium sunt locuti, ac sic in linguis omnium gentium futura est pronuntiata Ecclesia.

EX JEREMIA.

INTERROGATIO XLVII.

Quomodo Jeremias utrumque dicat, quæ sibi contraria esse videntur? Dicit enim ex voce filii Dei : *Filii colligunt ligna, et patres succedunt ignem, et mulieres conspergant adipem, ut faciant placentas reginæ cæli, et libent diis alienis, et me ad iracundiam provocent. Nunquid me ad iracundiam provocant?* dicit Dominus (Jer. VII, 18, 19). Ubi statim quasi e contrario subjungit : *Ecce furor meus, et indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, et super jumenta* (Ibid., 20), etc. Qui supra dixerat : *Nunquid me ad iracundiam provocant?* quomodo nunc dicit : *Ecce furor meus et indignatio mea stillabit super locum istum?*

RESPONSIO.

Iste est sensus : Ego quidem naturaliter non irascor; sed illi ita agunt, ut me ad iracundiam provocent, et meam videar mutare naturam. Sentiant igitur iratum, quod quantum in se est facere conantur.

INTERROGATIO XLVIII.

Cum noverimus quod Jeremias propheta silentium sibi prædicationis indixerit, per hoc quod dicit : *Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine illius* (Jer. XX, 9), quomodo quasi e contrario statim subjungit, *Factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis, et defeci ferre non sustinens. Audiri enim contumelias multorum* (Ibid., 10)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. XXIII Moral., n. 18).

Pro eo enim quod se minime audiri conspexit,

^a Edit., deserunt.

^b Edit., quia per hoc quod diu persistere, etc.

^c Edit., in ore cordis dulcis esse cæperit, etc.

A silentium appetiit. Sed cum crescentia mala cerne-
ret, in eodem silentio non permansit. Quod enim
foris tacuit ex tædio locutionis, intus ignem pertulit
de zelo charitatis.

INTERROGATIO XLIX.

Cum multiplicia et dura peccata Judæorum ante adventum Christi prophetarum vocibus prædicata sint, sicut illud : *Peccatum sicut Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt* (Isai. III, 9); et in Jeremia : *Peccatum Juda conscriptum est stylo ferreo in ungue adamantino* (Jerem. XVII, 1), etc.; quomodo Christus in Evangelio quasi e contrario videtur de Judæis dixisse : *Si non venissem, peccatum non haberent* (Joann. XV, 22)? Quid est hoc? nunquid sine ullo peccato erant, antequam Christus in carne nasceretur, et ex quo venit, nunc cæperunt habere peccatum?

RESPONSIO.

Peccatum quoddam certum, id est, infidelitatis intelligi voluit, quoniam non crediderunt in eum qui justificat impium.

EX EZECHIELE.

INTERROGATIO L (Alias 51).

Quomodo Ezechiel propheta motus animalium narrat, dicens : *Non revertentur cum incederent* (Ezech. I, 9, 14); et paulo post quasi e contrario subjiciens, dicit : *Et animalia ibant, et revertentur?*

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. X Moral., n. 31).

Sancta quippe animalia aliquando vadunt, et minime redeunt; aliquando vadunt et protinus revertuntur : quod electorum mentes cum per collatam sibi activæ vitæ gratiam erroris vias destruunt^a, redire ad mala mundi nesciunt quæ reliquerunt. Cum vero per contemplationis aciem ab hac se eadem activa vita suspendunt, eunt et redeunt : quod per hoc quandiu persistere^b minime in contemplatione sufficiunt, sese iterum ad operationem fundunt : ut in his quæ sibi juxta sunt, se exercendo refoveant, et super se rursus surgere contemplando convalescant.

INTERROGATIO LI (Alias 53).

Cum in Ezechielis libro de volumine quod acceperat, scriptum sit : *Et factum est in ore meo, sicut mel dulce* (Ezech. III, 3), qua ratione postmodum Ezechiel ipse de se loquatur, dicens : *Abii amarus in indignatione spiritus mei* (Ibid., 14)?

RESPONSIO (Ex Greg., lib. I Hom. in Ezech., hom. 10, n. 45).

Mirum quippe valde est, si dulcedo simul et amaritudo conveniant. Sed sciendum est, quia cui sermo Dei in ore dulcescere cæperit^c, hujus proculdubio contra scmetipsum animus amarescit. Cum^d enim in nullo subtiliter discit, qualiter se reprehendere debeat, eo se durius per amaritudinem poenitentia castigat; quod^e tanto sibi magis displicet, quanto

^d Edit., quo.

^e Edit., qui.

in sacro volumine amplius de omnipotente Deo videt A Novi præceptis subsequentibus, præcepta bona quæ amet. quæ rudibus data sunt, non bona esse memorantur.

INTERROGATIO LII (Alias 50).

Si, juxta Ezechielis verba, *Justitiæ justi oblivioni tradentur in quacunque die peccaverit* (Ezech. xviii, 24 et xxxiii, 12, 13), quomodo consequens est quod Paulus scribit, quia *Deus reddit unicuique secundum opera sua* (Rom. II, 6), cum si quid de justitiæ operibus justus habuit, tunc id perdidit cum deliquit, præsertim cum et Paulus apostolus scribat quod *uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit* (I Cor. III, 13), id est, et bona et mala per ignem sint ponderanda?

RESPONSIO.

Videamus ne forte absolutionem sui in seipso sermo divinus inveniat, si observemus quomodo scriptum est, quia dicit: *Cum aversus fuerit justus a justitia sua*. Et non sufficit ut diceret: *Cum aversus fuerit a justitia sua*; sed addidit: *Et fecerit omnem impietatem, secundum omnes iniquitates quas fecerit iniquus*. In quo videtur latenter hujusmodi inseruisse intellectum, ut si forte non secundum omnes iniquitates quas fecit iniquus, fecerit et justus, non omnes justitiæ ejus de memoria auferantur. Si verò omnes iniquitates fecerit, quas fecit iniquus, tunc demum omnes justitiæ in lapsu ejus de memoria subtrahuntur. Hæc quamvis occultaverit in Scripturis Spiritus sanctus propter hos qui divitias bonitatis et patientiæ ejus contempnunt, non tamen penitus abstulit. Si igitur sub isto intellectu accipiatur illud quod Paulus dixit, non erit omnino contrarium. Nam et beatus Gregorius juxta translationem novam hoc testimonium sub isto intellectu edisserit, dicens: *« Cum dicitur, Justus in peccato suo moritur, et non erunt in memoria justitiæ ejus, quas fecit, hoc nobis maxime considerandum est, quod cum mala committimus, sine causa ad memoriam bona nostra transacta revocantur, quoniam in perpetratione malorum nulla debet esse fiducia bonorum præteritorum. »*

INTERROGATIO LIII (Alias 52).

Cum Dominus per Ezechielem dicat: *Ego dedi eis præcepta non bona* (Ezech. xx, 25), quomodo Paulus quasi e contrario dicit: *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum* (Rom. VII, 12)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. xxviii Mor., num. 41).

Mala enim quasi mala esse desinunt comparatione pejorum, et bona quasi bona non sunt comparatione meliorum. Nam sicut pejus delinquenti Judææ de Sodoma atque Samaria dicitur: *Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas opera: a es* (Ezech. xvi, 51); ita melioribus Testamenti

^a Edit., *excubant*.

^b Edit., *excubant*.

^c Edit., *ut et ad australem viam.... tenderet*.

^d Edit., *excubant*.

^e Edit., *aspiceret*.

^f Edit., *post sacerdotum, addunt gazophylacium*

INTERROGATIO LIV.

Cum in visione spiritualis ædificii Ezechiel propheta prius dicat se vidisse quod gazophylacia ad australem viam facies haberent, qua ratione post subjicit quod *gazophylacium quod respicit viam meridianam, sacerdotum est, qui excubant in custodiis templi; et gazophylacium quod respicit viam aquilonis, sacerdotum qui excubant ad ministerium altaris* (Ezech. XL, 44-46)? Si utraque facies ad australem viam tendebat, quomodo nunc unum ad meridianam, aliud ad aquilonis viam respicere dicitur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. II hom. in Ezech., hom. 10, n. 14).

In his verbis agnoscimus, quod gazophylacium sacerdotum qui excubant ^a in custodiis templi, ita positum fuerat, ut solam meridianam viam respiceret: gazophylacium vero sacerdotum qui excubant ^b ad ministerium altaris, ita erat in atrio, ut australem viam et aquilonis faciem intenderet ^c: quatenus et cum gazophylacio sacerdotum, qui excubant ^d in custodiis templi, meridianam viam respiceret ^e, et tamen sine gazophylacio eorumdem sacerdotum ab aquilonis via videret ^f. Sed quid est hoc, quod in his verbis mysticis ^g possumus intueri, nisi hoc quod secundum ea, quæ præmissa sunt, jam spiritualis auditor intelligit: quod sacerdotes majoris ordinis, qui excubant in custodiis templi, solam meridianam viam respiciunt, quoniam solis studiis spiritualibus occupati, his quæ amoris Dei sunt, sollicito intendunt; sacerdotes autem minoris ordinis, qui discutiendis peccatis delinquentium præsumunt, etiam ad aquilonis viam oculos reflectunt, ut in mente peccantium, quæ sint torporis frigora, videant, et hæc verbis correctionis usque ad penitentiae gemitus reducentes ^h, quasi carnes in altare Domini incendunt? Respiciebant ⁱ etiam cum magnis sacerdotibus ad meridianam viam: quia quantum ad semetipsos est, fervent igne charitatis, et succensi sunt flammis amoris Dei. Sed quia peccatum ^j delinquentium crebro corrigunt, etiam ad aquilonis viam oculos reducant.

EX DANIELE.

INTERROGATIO LV.

Si post tres annos, sicut in principio Danielis scriptum est (Dan. I, 5, 18), pueri ipsi ingressi sunt in conspectum Nabuchodonosor, quomodo in subsequenti visione scribitur: *Anno secundo Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium* (Dan. II, 4)? Hæc magnam inter se videntur habere contrarietatem, pro eo quod pueri ipsi, qui nusquam antea nisi

sacerdotum qui excubant ad ministerium altaris, aquilonis viam videret.

^g Edit., *mysticum*.

^h Edit., *perducentes*.

ⁱ Edit., *respiciant*.

^j Edit., *peccata*.

post tres annos in conspectum prædicti regis primum introducti atque interrogati sunt, nunc in secundo Nabuchodonosor anno et ipsum Nabuchodonosor vidisse, et Daniele interpretationem somnii ipsius aperuisse Scriptura commemorat.

RESPONSIO (Ex Hieronym., in cap. II Dan.).

Hoc ita solvunt Hebræi; secundum hic annum dici regui ejus, omnium gentium barbararum, non Judææ tantum et Chaldæorum, sed Assyriorum quoque, et Ægyptiorum, et Moabitarum, et reliquarum nationum, quas Domino concedente superarat. Unde et Josephus in decimo Antiquitatum scribit libro (Cap. 12): « Post annum secundum Ægyptiæ vastitatis rex Nabuchodonosor vidit somnium mirabile. »

INTERROGATIO LVI (Alias 57).

Cum in Danielis libro in fine primæ visionis pro ipso Daniele scribatur: *Fuit Daniel usque ad annum primum Cyri regis* (Dan. I, 21), quomodo in eodem libro e contrario scribitur: *Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum revolutum est Danieli* (Dan. x, 1)?

RESPONSIO.

Quod dicitur fuisse Daniele usque ad annum primum Cyri regis, non vitæ illius tempus accipiendum est, sed hoc significatur, quod usque ad primum annum Cyri regis, qui Chaldæorum destruxit imperium, Daniel potens fuit in Chaldæa. Postea vero a Dario translatus est in Medos. Item in expositione Danielis idem Hieronymus sic dicit (Ad cap. x, 1): « Fuisse Daniele apud Chaldæos in pristina dignitate purpura byssoque vestitum, usque ad primum annum Cyri regis intelligimus, quando subvertit Chaldæos, et postea cœpit esse cum Dario filio Assueri de semine Medorum, qui imperavit super regnum Chaldæorum. Aut certe jam Dario mortuo, cujus anno primo LXX hebdomadarum sacramenta cognoverat, nunc tertio anno Cyri regis hæc vidissearrantur. »

INTERROGATIO LVII (Alias 56).

Cum Daniel sententiam Dei, quam incommutabilem noverat, jam prius Nabuchodonosor regi de ultione regni sui prædixisset implendam, dicens: *Ejicient te ab hominibus, et cum bestiis feris erit habitatio tua* (Dan. IV, 22), quomodo in subsequentibus eundem Nabuchodonosor pro immutatione ejusdem sententiæ ad pœnitentiam cohortatur, dicens: *Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscat Deus delictis tuis* (Ibid., 24)?

RESPONSIO (Ex Hieron., in cap. IV Dan., 24, IV Reg. xx, 1 seq.).

Hoc facile solvitur Ezechie regis exemplo, quem Isaias dixerat moriturum esse, et Ninivitarum, quibus dictum erat, *Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur*

• Samson abbas, lib II Apolog., cap. 27, num. 6, seu pag. 512 tom. XI Hisp. Sacræ, ita translit hanc questionem: *Quæri rationabiliter potest, quomodo in hoc loco* (Job. xxxiv, 30, qui deest in codice, vel eum omisit editor) *dicitur, quod regnare hypocritam facit, cum hac de re per prophetam specialiter quæra-*

A (*Jon. III, 4*); et tamen ad preces Ezechie, et Ninive Dei sententia mutata est, non vanitate judicii, sed eorum conversione, qui meruerunt indulgentiam. Alioquin et in Jeremia (*Jer. xviii, 7, 8 seq.*) loquitur Deus se mala minari super gentem, et si bona fecerit, minas clementia commutare. Rursum bona agentis se assertit polliceri, et si mala fecerit, dicit se suam mutare sententiam, non in homine, sed in operibus, quæ mutata sunt. Neque enim Deus hominibus, sed vitis irascitur: quæ cum in homine non fuerint, nequaquam punit, quia mutatus est.

INTERROGATIO LVIII.

Cum in libro Danielis scriptura sit provisione quam angelo interpretante cognovit, ut ait: *Cum viderem ego Daniel visionem, et quærerem intelligentiam, audivi vocem viri dicentis: Gabriel, fac intelligere istam visionem virum istum* (Dan. VIII, 15, 16), quomodo statim subjungitur e contrario, ubi ipse Daniel ait: *Et stupebam ad visionem, et non erat qui interpretaretur* (Ibid., 27)? Si non erat, qui interpretaretur, quomodo supra interpretatus est angelus?

RESPONSIO (Ex Hieron., ad hunc versic.).

Quod dicit, hoc est: Reges audierat, et eorum nomina nesciebat; futura cognoverat, et quo futura essent tempore, dubius fluctuabat.

EX PROPHÉTIS MINORIBUS.

INTERROGATIO LIX^a.

Cum Dominus per Oseam prophetam de reprobis regibus dicat: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exaltaverunt, et non cognovi* (Osea VIII, 4), quomodo e contrario Job dicit: *Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi* (Job. xxxiv, 30)? Quis enim recte sentiens dicat, quod fecit Dominus quod minime cognoscit?

RESPONSIO (Ex Greg. Magn., lib. xxv Mor., num. 41).

Scire Dei, approbare est; nescire, reprobare. Unde quibusdam quos reprobat, dicit: *Nescio vos, unde sitis* (Luc. XIII, 25). Et aliquando facere Dei est, id quod fieri prohibet, irascendo permittere. Unde et regis Ægypti cor se obdurare asseruit (Exod. IV, 21), quod videlicet obdurari permisit. Miro modo hypocritas Dominus et regnare facit, et nescit: facit sinendo, nescit reprobando.

INTERROGATIO LX.

Quomodo Amos propheta inquisitus respondit: *Non sum propheta* (Amos. VII, 14), cum et prophetam eum noverimus, et verba prophetiæ illius teneamus?

RESPONSIO (Ex Greg., lib. II Mor., num. 89).

Eadem hora qua requisitus est, prophetiæ sibi spiritum deesse sensit, et de semetipso testimonium veraciter intulit dicens: *Non sum propheta*. Qui tamen secutus adjunxit: *Et nunc audi verbum Domini. Hæc dicit Dominus: Uxor tua in civitate fornicabitur, et*

tur dicens, Ipsi regnaverunt, sed non ex me: principes exstiterunt, et non cognovi? Quis enim recte sentiens dicat, quia facit Dominus quod minime cognoscit? Sed quia scire Dei, approbare est; nescire, reprobare: miro modo hypocritas, etc., ut hic in fine.

fili tui et filia tua in gladio cadent, et humus tua funiculo metietur, et tu in terra polluta morieris (Amos, VII, 16, 17). Quibus prophetæ verbis aperte ostenditur, quod dum de se illa loqueretur, impletus est, et mox habere prophetandi spiritum meruit, quia se prophetam non esse humiliter agnovit.

INTERROGATIO LXI.

Cum Zacharias dicat pro derisoribus Christi : *Videbunt in quem pupugerunt (Zach. XII, 10)*, quomodo quasi e contrario de ipsis videtur Isaias dixisse : *Tollatur impius, ut non videat claritatem Domini (Isai. XXVI, 10, sec. LXX)?*

RESPONSIO.

Execratur impius, ut aliquid non videat. Visurus est formam hominis, de qua dictum est : *Sic veniet (Act. I, 11)*; non visurus est formam Dei, de qua dicitur : *Ostendam me ipsum illi (Joan. XIV, 21)*, quam non impii, sed soli justi videbunt. Unde propter solam formam hominis, quæ et a justis et ab injustis videnda est, dictum est : *Videbunt in quem pupugerunt*; propter formam autem Dei, quæ a solis justis videbitur, dictum est : *Tollatur impius, ne videat, etc.*

EX LIBRO PSALMORUM.

INTERROGATIO LXII.

Cum David in psalmo quarto, vers. 5, dicat : *Irascimini, et nolite peccare*, quomodo Paulus in Epistolis suis dicit : *Deponite omnem iram, et indignationem (Colos. III, 8)?*

RESPONSIO.

Alia est ira, qua zelo justitiæ commovemur; alia, qua irrationabili motu ferimur. Non ergo illam Apostolus quæ de justitia descendit, abscindere voluit, præsertim cum idipsum testimonium de psalmo in Epistola ad Ephesios adsumpserit, dicens : *Irascimini, et nolite peccare (Ephes. IV, 26)*. Ac si dixisset : *Sic irascimini, ut a culpa abstinenceis; sed omnem potius iram, quæ de irrationabili motu procedit, voluit amputari.*

INTERROGATIO LXIII.

Quomodo David in psalmo quinto decimo dicat : *Caro mea requiescit in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem (Vers. 9, 10)*, cum quasi e contrario videatur dicere in psalmo vigesimo nono : *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem (Vers. 10)?*

RESPONSIO.

Quod dicit : *Caro mea requiescit in spe, quoniam non derelinques animam, etc.*, utique Psalmista ex persona Christi id affirmative pronuntiat, ac si diceretur ex voce filii Dei ad Deum patrem (Carpit ex August. *Enarrat. in hos psal.*) : *Caro mea in spe resurrectionis obdormiet, quia non dabis animam meam inferis possidendam, neque sanctificatum corpus meum, per quod et alii sanctificandi sunt, corrumpi patieris. Hoc autem quod videtur esse contrarium, hoc est quod et illud, nec diversum est. Dicit enim quodammodo Christus ad patrem : Quæ utilitas in*

effusione sanguinis mei, si sic fuerit corrupta caro mea, quomodo et cæterorum hominum, ut in fine resurgam? Nunquid constebitur tibi pulvis, id est, turba impiorum, quæ nisi me resurgente justificari non poterit? Ergo sic intellecta, non sunt contraria.

INTERROGATIO LXIV.

Cum Psalmista dicat : *Dolores inferni invenerunt me (Psal. XVII, 6)*; necnon et illud : *Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis (Psal. XLV, 2)*; quomodo immutato alio locutionis genere, non se a tribulationibus inventum esse, sed se tribulationem potius invenisse testatur, dicens : *Tribulationem et dolorem inveni (Psal. CXIV, 4)?*

RESPONSIO.

Aliæ sunt tribulationes vel dolores, quas nos invenimus; et aliæ, quæ nos inveniunt. Nam quando sine alicujus admonitione vel percussione homo considerat factum suum, et rogans Deum, plangit et contremiscit, iste utique tribulationem et dolorem invenit : qui sic aut alio increpante, aut altero admonente, aut percuciente conteritur, hunc tribulationes et dolores inveniunt.

INTERROGATIO LXV.

Cum David propheta in vigesimo primo psalmo non exauditum se conqueratur, dicens : *Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies; et nocte (Vers. 3)*, etc. quomodo e contra in eodem psalmo testatur, dicens : *Non avertit faciem suam a me; et dum clamarem ad eum, exaudivit me (Ibid., 25)?*

RESPONSIO.

Dominus Christus ex persona veteris hominis, cuius mortalitatem portabat, verbis delictorum clamare se dicit die ac nocte, et non exaudiri : verba enim delictorum sunt, et non justitiæ, cum clamatur ad Dominum per diem, id est, in prosperitate, ut hæc ipsa prosperitas non mutetur; et cum clamatur nocte, ut adversitas prosperetur. Hæc igitur talis petitio, longe est a salute. Nam inde et sequitur, *et non ad insipientiam mihi*, id est, (Ex Aug. *Enarrat. I in hunc psal.*) neque hoc facias ad insipientiam mihi, sed potius ut sapiam, quid velis me clamare, non verbis delictorum et desiderio temporalis vitæ, sed verbis conversionis ad te in vitam æternam. Ex his igitur verbis conversionis atque justitiæ, in subsequentibus idem exauditum se commemorat dicens : *Non sprevit, neque desepit precem pauperis; neque avertit faciem suam a me : et dum clamarem ad eum, exaudivit me* : id est, non illius qui verbis delictorum clamans ad Deum, viam istam, id est, prosperitatem transire nolebat, sed precem pauperis exaudivit. Qui ergo verbis delictorum superius clamasse, et non exauditum se contestatur, ipse verbis justitiæ deprecans, se commemorat exauditum. Clamavit superius verbis delictorum (ex persona veteris hominis) exauditus non est. Clamavit subterius verbis justitiæ et conversionis ad Deum

(ex persona hominis ad novam vitam pertinentis) et **A** *Semper laus ejus in ore meo* (Vers. 2), quomodo e contrario specialem numerum tenet in psalmo centesimo decimo octavo? Dicit enim : *Septies in die laudem dixi tibi* (Vers. 164).

INTERROGATIO LXVI.

Cum Psalmista in psalmo vigesimo quarto dicat : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* (Vers. 10), quomodo in alio psalmo e contrario dicit : *Omnes viæ tuæ veritas* (Psal. cxviii, 151), vel sicut in alia translatione legitur : *Omnia mandata tua veritas?*

RESPONSIO (Ex Aug., serm. 29, in psal. cxviii, n. 8).

Erga sanctos et universæ viæ Domini misericordia, et universæ viæ Domini veritas : quia et in judicando subvenit, atque ita non deest misericordia; et in miserando id exhibet quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem et quos liberat, et quos damnat, omnes viæ Domini misericordia et veritas : **B** quia ubi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, immeritum autem neminem damnat.

INTERROGATIO LXVII.

Quomodo Psalmista in vigesimo nono psalmo contraria de se prædicare videtur, ait enim : *Ego dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum* (Vers. 7, 8); et post modicum subjungit : *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus?*

RESPONSIO.

Quia de confidentia virtutis intumuit, dicit : *Ego dixi in abundantia mea, etc.* Sed paulo post quid pertulit, adjunxit : *Avertisti faciem tuam, etc.*, ac si aperte dicat : Fortem me inter virtutes credidi, sed quantæ infirmitatis sim, derelictus agnovi. Hinc rursus dicit : *Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ* (Psal. cxviii, 106). Sed quia ejus virium non erat manere in custodia quam jurabat, debilitatem suam protinus turbatus invenit. Unde et ad preces et opem repente se contulit, dicens : *Humiliatus sum usquequaque : vivifica me secundum verbum tuum* (Ibid., 107).

INTERROGATIO LXVIII.

Quomodo David dicat : *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti* (Psal. xxxi, 5), etc.; et illud quod alibi dicitur : *Peccator cum ingemuerit, salvus erit* (Isai. xxx, 15, sec. LXX) : cum e contra in Evangelio ille cæcus dixerit : *Nos scimus quia peccatores Deus non exaudit* (Joan. ix, 31)?

RESPONSIO.

Quia Deus peccatores audiat, ex multis Scripturarum locis monstratur, sicut de publicano illo, vel de aliis in Evangelio scribitur (Luc. xviii, 14). Hoc autem quod cæcus iste dixit, quasi adhuc inunctus loquitur. Ac proinde non est ita accipiendum, quod Deus peccatores non audiat. Si non exaudit in miraculis, exaudit pro culpis.

INTERROGATIO LXIX.

J Cum Psalmista in psalmo trigesimo tertio dicat,

^a Hic forte Julianus questionem absolvit; sed quoniam Samson abbas, cujus testimonio unice nitimur, nihil annotavit, non potuimus non usque ad finem capitis transferre.

A *Semper laus ejus in ore meo* (Vers. 2), quomodo e contrario specialem numerum tenet in psalmo centesimo decimo octavo? Dicit enim : *Septies in die laudem dixi tibi* (Vers. 164).

RESPONSIO.

Septenarium laudis numerum posuit propter septem dies, quibus mundus iste peragitur, in quibus semper laus Deo refertur.

INTERROGATIO LXX.

Cum Psalmista dicat : *Homines et jumenta salvos facies, Domine* (Psal. xxxv, 7), quomodo Paulus apostolus quasi e contrario videtur dicere : *Nunquid de bobus cura est Deo* (I Cor. ix, 9)?

RESPONSIO.

Hæc sanctus Augustinus ita distinguit dicens (Enarrat. in psal. cxlv, n. 13, 14) : « Ecce dicitur, quod de bobus non sit cura Deo. Rursumque dicitur : *Homines et jumenta salvos facies, Domine*. Nunquid contraria sunt ista? Non. Ad præcepti ergo tenorem non est de bobus cura Deo. Ad providentiam universitatis cura est illi de omnibus. Quid ergo ait Apostolus? *Nunquid de bobus pertinet ad Deum?* Ubi præceptum dedit : *Novi trituranti os non infranabis* (Deut. xxv, 4); ibi de bobus non cogitavit Deus? Itaque quosdam boves voluit significare. Non enim hoc curat Deus monere, quid agas cum bobus. Habet hoc natura ipsa humana. Sic factus est homo, ut norit consulere jumentis suis, nec inde a Deo præcepta accepit : sed insinuatum est illi in mente a Deo, ut possit et sine præcepto facere : fecit illum talem Deus. Sed quomodo regit pecus, regendus ab alio : ab eo qui regit, præceptum accepit. Ad præcepti ergo tenorem non est de bobus cura Deo. Ad providentiam universitatis, qua creavit omnia, et mundum regit, homines et jumenta salvos facies Deus ^a. Intendat charitas vestra. Hic forte aliquis dicat mihi : De Novo Testamento est, quia de bobus non pertinet ad Deum. Homines et jumenta (salvos facies, Domine ^b) de Veteri Testamento est. Sunt qui calumniantur, et dicant, non sibi consonare ista duo Testamenta. Ne forte aliud dicat in Veteri, aliud in Novo; et flagitet de me sententiam de Novo talem ^c qualis est hæc : *Homines et jumenta salvos facies, Domine* (Psal. xxxv, 7); quid facio? **D** Nihil tam in capite Novi Testamenti, quam Evangelium. In Evangelio invenio, quia omnia ista pertinent ad Deum. Nemo erit jam, qui contradicat. Nunquid enim apostolus Evangelio contrarius erit? Audiannus ipsum Dominum, principem, et magistrum apostolorum. *Respicite, inquit, volatilia cæli, quia non seminant, neque metunt, neque congregant in horreum, et Pater vester cælestis pascit illa.... Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt. Non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni vita sua cooperatus est,*

^b Desunt in ms. inquit Florezius, verba uncinis inclusa, sed exstant apud Augustinum loco citato.

^c Ms. *denotabilem*, Augustinus vero *talem*, aut idem auctor.

sicut unus ex istis. Si enim fenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei (Matth. vi, 26, 28 seq.)? Ergo et præter hominem animalia et herbæ^a pertinent ad curam Dei, ut pascantur, non ut legem accipiant. Quod ergo ad legem dandam attinet, de bobus cura non est Deo. Quod autem ad credenda, pascenda, gubernanda, et regenda, omnia ad Deum pertinent. Hinc etiam in Evangelio dicitur Matthæi: *Nonne duo passeret asse veneunt: et unus ex illis non cadet sine Patre vestro super terram* (Matth. x, 29)? Lucas vero sic dicit: *Nonne quinque passeret veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione apud Deum* (Luc. xii, 6)? Quos enim recordatur, et pascit, gubernat, et regit, et sine quo unus ex illis super terram non cadit, non solum cum ipsis et intra ea est; verum etiam in illis, unde ea pascere potentialiter ipse disposuit, cui æqualis de omnibus curæ manet.

^b INTERROGATIO LXXI (Alias 70).

Quomodo Psalmista in psalmo trigesimo septimo ex persona Christi dicat: *Vim fecerunt, qui quærebant animam meam* (Vers. 15), cum e contra similiter ex persona Christi in centesimo quadragesimo primo redarguens dicat: *Non est qui quærat animam meam* (Vers. 5)? Si quosdam redarguit quasi inimicos, qui non quærant animam ejus: ergo amici erant quærentes animam ejus?

RESPONSIO (Ex Aug., enarrat. in psal. xxxvii, n. 18).

Quæritur anima Christi et bene, et male: bene, qui incorporari cupiunt membris ejus; male autem, qui vim faciunt, et persequuntur vel illum vel membra ipsius. Quis est, qui quærit bene animam ipsius? Qui ejus passiones imitatur. Qui sunt qui quærebant male animam ejus? Qui ei vim faciebant, et cruciungebant eum.

INTERROGATIO LXXII.

Quomodo David in psalmo quadragesimo tertio dicit: *Exsurge, quare obdormis, Domine* (Vers. 23)? et quasi e contra in psalmo centesimo vigesimo: *Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel* (Vers. 4)? Si non dormit neque dormiat, qui custodit Israel, quomodo clamatur ad eum: *Exsurge, quare obdormis, Domine?*

RESPONSIO.

Dormit Dominus in cordibus infidelium, non dormit in cordibus christianorum. Ergo cum canitur, *Exsurge, quare obdormis, Domine?* pro infidelibus hoc Ecclesia clamat, qui Christum mortuum, sed resurrexisset non credunt, et ideo, quasi in cordibus talium semper dormit Christus. Quia Christum adhuc mortuum patant, ad hoc petitur ut resurgat in illis, id est, ut fides præstetur illis, qua credant eum resurrexisset a mortuis. Cuius autem carnis, quod non dormit, neque dormiat, qui custodit Israel; quia

^a August. herbarum non meminit, quia testimonium: liliorum et seni non intulit.

^b Ab hac interrogatione usque ad xcii inclusive

A Israel videns Deum interpretatur, ad solos fideles hoc testimonium refertur, qui Christum a somno mortis suscitatum, non dormientem, id est, mortuum, sed viventem in sæcula confitentur.

INTERROGATIO LXXIII.

Cum in quadragesimo quarto psalmo ex voce advocantis Dei, animæ dicatur humanæ, *Audi, fissa, et vide, et inclina aurem tuam* (Vers. 11), quomodo alterius patris mentionem faciens subjungit e contrario dicens: *Et obliviscere populum tuum, et domum patris tui?*

RESPONSIO.

Advocat hic Deus pater filiam, id est, animam hominis, ut de domo alterius patris sui, id est, mundi hujus exeat, et ad speciem patris creatoris utique sui redire contendat. Quod ita fit, cum mortificati cum Christo ab elementis hujus mundi (Col. ii, 20), contemplamur secundum Apostolum jam non ea quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna (II Cor. iv, 18).

INTERROGATIO LXXIV.

Quomodo unus idemque propheta David cum dixisset: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua* (Psal. xlix, 14), quasi e contrario videtur dicere: *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis vero non delectaberis* (Psal. l, 18)? Quomodo delectari et non delectari Deum humanis sacrificiis dicit?

RESPONSIO.

Sacrificium visibile, invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est. Unde ille pœnitens apud prophetam, vel ipse propheta quærens Deum peccatis suis habere propitium: *Si voluisses, inquit, sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* Intuemur quemadmodum ubi Deum dixit nolle sacrificium, ibi Deum ostendit velle sacrificium? Non vult ergo sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Illo igitur quo eum nolle dixit, hoc significatur quod eum velle subiecit. Ac per hoc ubi scriptum est: *Misericordiam volo, et non sacrificium* (Osee vi, 6), nihil aliud quam sacrificium sacrificio prælatum oportet intelligi, cum illud quod ab hominibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificii. Porro autem misericordia verum sacrificium est. Unde et Apostolus ait: *Benefacere, et communicatores esse, nolite oblivisci; talibus enim sacrificiis placetur Deo* (Hebr. xiii, 16).

INTERROGATIO LXXV.

Cum David propheta dicat: *Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas* (Psal. xlix, 16)? quomodo Paulus videtur e contrario præcipere, ubi etiam males in prædicationem admittat, dicens:

una monade superior est editis nostra enumeratio, propter quæstionem septuagesimam ex Samsonæ adjectam.

Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur (Phil. 1, 18)? Et illud Evangelicum: Quod dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite (Matth. xxiii, 3)?

RESPONSIO (Ex Aug., enarrat. in psal. XLIX, n. 25).

Sed hæc dicta sunt, ne timeant qui audiunt a quocunque audiant: non ut securi sint, qui dicunt bona, et faciunt mala. Sed noluit Deus sine correptione dimittere illos qui dicunt; ne hoc solo quod dicunt, securi obdormiscant in mala vita, et dicant sibi: Neque enim perdet nos Deus, per quorum os voluit tanta bona dici populo suo. Secundum hunc igitur intellectum, prædicatores peccatores admonentur ne vivant male, et prædicent bene, non ut os suum prohibeant a prædicamento justitiæ.

INTERROGATIO AUGUSTINI LXXVI (Enarrat. in hunc psal.).

Cum in psalmo quinquagesimo secundo scriptum sit: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Vers. 4, 5)*, quomodo statim honorum nomen subjungitur, dicendo: *Qui devorant populum meum?* Si non est qui faciat bonum, non est usque ad unum; quis est iste populus, qui Dei tantum populus nominatur? Nec enim potest Dei populus dici, nisi bonum faciendo, et inhærendo illi.

RESPONSIO.

Ecce in uno eodemque psalmo, et boni, id est, Dei populus describuntur, et quod non sit qui faciat bonum usque ad unum, sententia superiori præfertur. Propheta enim volens distinguere filios Dei a filiis hominum, dixit: *Non est qui faciat bonum, etc.*, quod pertinet ad filios hominum, qui adhuc filii Dei nondum sunt. De his enim superius dixerat: *Dominus de cælo prospexit super filios hominum. Idem dixit, qui devorant populum meum.* Ecce hic populum Dei nominavit, quod utique pertinet ad filios Dei. Ista voce filii Dei sumus. Tolle ergo quod homines filii Dei sunt, remanet quod filii hominum sunt, id est, reprobi et peccatores, de quibus dictum accipitur: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Cum autem inter malos qui jam boni inveniuntur, ipsi filii Dei sunt, qui hoc loco populus Dei nominatur. Qui etiam sicut oibus panis a filiis hominum, id est, ab iniquis devoratur, cum a persequentibus lacerantur. Cum autem et ipsi mali boni efficiuntur, jam non filii hominum, sed filii Dei sunt. Si ergo superiore versum, quo dicitur: *Non est qui faciat bonum, filiis hominum tribueris, et subsequentem versum quo dicitur: Qui devorant populum meum, filiis Dei ascriperis, nulla erit in his repugnantia questionis.*

INTERROGATIO LXXVII.

Cum David in psalmo quinquagesimo quarto pro quibusdam schismaticis imprecetur, dicens: *Veniat mors super illos (Vers. 16)*, quomodo quasi e contrario videatur subjungere: *Et descendant in infernum viventes?*

RESPONSIO.

Veteris historiæ factum, quo Dathan et Abiron viventes terra absorbit, populum autem illis consentientem ignis consumpsit (Num. xvi, 31, 32 seq.), psalmus iste replicans, dicit: *Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes.* Sed si jam mors super eos venerat, quomodo vivi ad inferos descendeant? aut quomodo potest fieri, ut prius venisse videantur in mortem, et postea approbentur viventes ad inferna descendere? Sed quod dicit: *Veniat mors super illos*, ad populum pertinet illis consentientem, qui igne consumptus est; quod autem subjicit: *Descendant in infernum viventes*, ad duces eorum malorum Dathan et Abiron pertinet, quos vivos terra absorbit. Primum quippe illud schismaticis initium nova mors perdidit. Vel viventes ad infernum descendere, est viventes sentientesque per pravam opus ad inferni claustra descendere.

INTERROGATIO LXXVIII.

Cum in sexagesimo primo psalmo loquatur propheta dicens: *Semel locutus est Deus (Vers. 12)*, quomodo quasi e contra videtur subjungere, *duo hæc audivi*, præsertim cum et Paulus apostolus ad Hebræos scribat, *Multifarie multisque modis olim Deus locutus est patribus nostris in prophetis (Hebr. 1, 1)?*

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in psal. xvi, n. 17, seq.).

Omnino investigare difficile est, quemadmodum positum sit prius, *semel locutus est Deus*, deinde, cum ille *semel locutus est, ego duo audivi*. Si enim diceret, *semel locutus est Deus, unum hæc audivi*, videbatur partem questionis hujus amputavisse, ut tantummodo quæreremus quid sit, *semel locutus est Deus*. Nunc vero quæsituri sumus, et quid sit, *semel locutus est Deus*; et quid sit, *duo hæc audivi*, cum ille *semel locutus sit*. Sed sciendum, quod inter homines hominibus sæpe multis modis, multis partibus, per multiformem creaturam locutus est Deus. Apud se *semel locutus est Deus*. Quod unum Verbum genuit Deus, in illo Verbo sunt omnia, quia per Verbum facta sunt omnia (Joan. 1, 3). Unum Verbum habet, ibi omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Colos. 2, 3). Duo vero, quæ audisse sese dixit, ista sunt: *potestas et misericordia*. Ista plane: intelligite potestatem Dei, intelligite misericordiam Dei. His duobus continentur prope omnes Scripturæ: propter hæc duo prophætæ, propter hæc patriarchæ, propter hæc lex, propter hæc ipse Dominus noster Jesus Christus, propter hæc apostoli, propter hæc annuntiatio omnis, et celebratio verbi Dei in Ecclesia. Potestatem ejus timete, misericordiam ejus amate. Nec sic de misericordia præsumatis, ut potestatem contemnatis; nec sic potestatem timeatis, ut de misericordia desperatis. Apud illum potestas, apud illum misericordia: hunc humiliat, et hunc exultat (Psal. LXXIV, 9): hunc humiliat potestate, illum exultat misericordia.

INTERROGATIO LXXIX.

Cum in psalmo sexagesimo octavo propheta ex

persona Christi dicat, *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ* (Psal. LXXVIII, 4) : quomodo Evangelium dicit, quod in passione sua Dominus non responderit eis verbum? Necnon et illud quod Isaias dicit, *Sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum* (Isai. LIII, 7).

RESPONSIO (Ex Aug. serm. 1. in Psalm. LXXVIII, n. 7).

Ideo jam tunc tacebat, quod raucus erat, quod sine causa tantum clamaverat. Et illam quidem ejus vocem de Psalmo alio in cruce novimus : *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti* (Psal. XXI, 2)? Sed quanta illa vox fuit, aut quam diuturna, ut in ea raucæ factæ essent fauces ejus? Diu clamavit, *Væ vobis, Scribæ, et Pharisei* (Matth. XXIII, 13, 14, seq.)! Diu clamavit, *Væ mundo ab scandalis* (Ibid. XVIII, 7)! Et revera quomodo raucus clamabat, et ideo non intelligebatur, quando dicebant Judæi : *Quid est quod dicis? Durus est hic sermo. Quis potest illum audire? Non scimus quid dicat* (Joan. VI, 61). Ille omnia verba dicebat, sed illis raucæ fuerunt fauces ejus, qui voces ejus non intelligebant. Hæc igitur sub tali intellectu promissa, non erunt sibi contraria : ut juxta quod superius dicit, clamor ipse unde raucæ fauces ejus factæ fuisse dicuntur, non ipso passionis tempore, sed ante passionem factus accipiatur.

INTERROGATIO LXXX.

Cum propheta ex persona Christi in psalmo sexagesimo octavo præmiserit primum dicens, *Veni in altitudinem maris, et tempestas dimersit me* (Psal. LXXVIII, 3) : quomodo quasi e contrario in subsequentibus deprecatur de profundo aquarum, *non me dimergat tempestas aquæ* (Ibid., 16)? Necnon et alia, quæ superius in eodem psalmo contraria sibi esse videntur : primum quod dixit, *In limum profundi* (Ibid., 3); aliudque e contra subsequitur, *Salvum me fac de luto, ut non inhæream* (Ibid., 15)

RESPONSIO.

Quod superius dictum est, *tempestas dimersit me*, pro corpore quod jam in passione tenebatur, hoc dictum accipitur. Quod autem sequitur, *non me dimergat tempestas aquæ*, pro spiritu deprecari videtur : ut quia corpus tenebatur ad passiones, saltem pro anima precaretur, ut in tempestate passionum non mergeretur. Hoc quippe et in his aliis duobus sentiendum est, quibus ait : *Infixus sum in limo profundi* : et quod repetiit, *salvum me fac de luto, ut non inhæream* (Ex eod. serm. D. August. n. 18), cum secundum sententiam priorem deberet dicere, *salvum me fac de luto ubi eram*, eruendo me, non agendo ut non hæream. Ergo hæserat carne, sed non hæserat spiritu. Dicit hoc ex infirmitate membrorum suorum. Quando forte caperis ab eo qui te premit ad iniquitatem, tenetur quidem corpus tuum, secundum

^a Edit., *hæseram*.

^b Edit., *inhæream*.

^c Edit., *in limo*.

^d In edit. deest : *Hæristi?*

^e Edit., *in una civitate*.

^f Edit., *quia et merum et mixtum*.

corpus infixus es in limum ^e profundi : sed quaudiu non consentis, non hæristi ; si autem consentis, hæristi. Hæristi ^d? Oratio tua ibi sit, ut quomodo jam tenetur corpus tuum, non teneatur et anima tua (num. 19). Item et de profundo aquarum, *non me dimergat tempestas aquæ*. Sed jam dimersus erat. *Veni in altitudinem maris*, tu dixisti ; *et tempestas dimersit me*, tu dixisti. Dimersit secundum carnem, non dimersit secundum spiritum. Quibus dictum est, *Si vos persecuti fuerint in unam civitatem* ^e, *fugite in aliam* (Matth. X, 23), hoc eis dictum est, ut nec carne hærent, nec spiritu.

INTERROGATIO LXXXI.

Cum Veteris et Novi Testamenti patres, Moysen, Aaron, Eliam, Eliseum, vel cæteros illius temporis sanctos, atque ipsos Christi filii Dei apostolos diversa mirabilia et signa legerimus fecisse : cur e contrario in psalmo septuagesimo primo scribitur, *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus* (Psal. LXXI, 18)?

RESPONSIO.

Deus facit mirabilia solus ; quoniam quicumque faciunt, ipse in eis operatur, qui facit mirabilia solus.

INTERROGATIO LXXXII.

De eo quod in psalmo septuagesimo quarto scriptum est : *Quia calix in manu Domini vini meri plenus est misto* (Psal. LXXIV, 9) ; videtur esse contrarium, quod et vini meri plenum ipsum calicem dixit, et misto subsecutus adjunxit.

RESPONSIO.

Prima quæstio, juxta quod sanctus Augustinus ait (Enarrat. in hunc Psalm. n. 11), ista occurrit : *Vini meri plenus est misto*. Quomodo meri si misto. Non ergo vos terreat, quod dicit, et merum et mistum ^f : merum propter sinceritatem, mistum propter facem (num. 12). Calix enim vini meri plenus misto videtur mihi esse lex quæ data est Judæis et omnis illa Scriptura Veteris, quod dicitur Testamenti. Ibi sunt pondera omnium sententiarum, nam ibi Novum Testamentum absconditum latet tanquam in fece corporalium sacramentorum. Circumcisio carnis magni sacramenti res est, et intelligitur inde circumcisio cordis. Templum illud in ^g Jerusalem magni sacramenti res est, et intelligitur ex eo corpus Domini. Terra repromissionis ^h intelligitur regnum cælorum. Sacrificium victimarum et pecorum magnum habet sacramentum : sed in omnibus illis generibus sacrificiorum intelligitur unum illud sacrificium, et unica victima in cruce Domini ⁱ : pro quibus omnibus sacrificiis unum nos habemus, quod illa figurabant, et hæc ex illis figurabantur ^j. Accepit populus ille legem, accepit mandata justa et bona. Quid tam justum, quam *Non occides, non mæchaberis, non fu-*

^g In edit. deest in.

^h Edit., *promissionis*.

ⁱ Edit., *Dominus*.

^j Edit., *quia illa figurabant hæc, id est, illis hæc figurabantur*.

raberis, non falsum testimonium dices, honora patrem et matrem, non concupisces rem proximi tui, non concupisces uxorem proximi tui, unum Deum adorabis, et ipsi soli servies (Exod. xx, 7 seq.)? Omnia ista ad vinum pertinent. Illa vero carnalia quasi resederunt, ut remanerent apud illos, et funderetur ^a inde omnis spiritalis intellectus. *Calix in manu Domini*, id est, in potestate Domini: *vini meri*, id est, legis sinceræ: *plenus est misto*, id est, cum fæce corporaliū sacramentorum. Et quia *hunc humiliat*, superbium Judæum; et *hunc exaltat*, contententem Gentilem, *inclinauit ex hoc in hunc*, id est, a Judaico populo, in Gentilem populum. Quid inclinauit? Legem eliquatus est: inde spiritalis intellectus. *Verumtamen fæx ejus non est exinanita*, quia omnia sacramenta carnalia apud Judæos remanserunt. *Bibent omnes peccatores terræ. Qui bibent? Omnes peccatores terræ.* Judæi erant quidem peccatores, sed superbi: et Gentiles erant peccatores, sed humiles. Omnes peccatores bibent, sed vide, qui fæcem, qui vinum. Etenim illi bibendo fæcem, evanuerunt; isti bibendo vinum, justificati sunt.

INTERROGATIO LXXXIII.

Cum Psalmista in psalmo octogesimo quarto quasi præterita narrans, dicat: *Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob. Remisisti iniquitatem, etc., usque aversus es ab ira indignationis tuæ (Ibid., 2 seqq.)*: quomodo quasi facta non fuerint, statim subjungit, *Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis. Ne in æternum irascaris nobis?* Quomodo narrat quasi factum esset, et quomodo orat ut fiat?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc psal., n. 6).

Nisi quia voluit ostendere præterita verba se in prophetia dixisse? Nondum autem factum esse quod dicebat jam factum, hinc ostendit, quia orat ut fiat. Nam sic tibi propheta responderet: Illa dico quasi facta, quæ video ^b futura. Quia vero nondum facta sunt, oro ut veniant quæ jam vidi.

INTERROGATIO LXXXIV.

Cum de Deo prophetiæ et apostolicæ litteræ clament, quod sit idem Deus justus et verax, præsertim Psalmista dicente in psalmo octogesimo quinto, *Et tu, Domine, miserator et misericors... et... verax (Vers. 15)*: quomodo quasi e contrario videtur Deus ipse in libro Job de se contra Satan dixisse, *Tu autem commovisti me adversus Job, ut affligerem illum frustra (Job. ii, 3)?* Qui enim justus est, affligere frustra non potuit. Et rursus quia verax, non potuit aliter dixisse, quam fecit.

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn. lib. iii Mor., n. 3).

Ut ergo justo et veraci utraque convenient, quatenus et vera dicat, et injusta non faciat; cognoscamus beatum Job et juxta aliquid frustra, et rursus juxta aliquid non frustra percussum. Beatus ergo

^a Edit., *effunderetur.*

^b Edit., *quia video.*

^c Edit. melius: *Nondum est.*

^d Edit., *Psalmus.*

A Job et non frustra percutitur, quia augetur meritum: et tamen frustra percutitur, quia nullum in eo puniatur admissum. Deus ergo verax secundum modum illum locutus est, quo beatus Job non pro puniendis culpis, sed pro augendis meritis percussus esse cognoscitur.

INTERROGATIO LXXXV.

Quæritur quomodo sibi utraque concordent, id est, jucunditas et timor, juxta quod in psalmo octogesimo quinto scribitur: *Jucundetur cor meum, ut timeat nomen tuum (Vers. 11)*. Quomodo jucunditas sit timor? Nonne timor amarus solet esse?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc Psalm., n. 16).

Erit aliquando jucunditas sine timore: modo jucunditas cum timore. Non est enim plena securitas, nec perfecta jucunditas. Si nulla jucunditas, deficiamus; si plena securitas, male exultamus. Ergo et jucunditatem aspergat, et timorem incutiat, ut de dulcedine jucunditatis perducatur nos ad sedem securitatis. Dando timorem, non nos faciat male exultare, et recedere de via. Ideo dicit in psalmo ^d: *Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore (Psal. ii, 11)*. Sic et Apostolus: *Cum timore et tremore vestram ^e salutem operamini (Philip. ii, 12)*.

INTERROGATIO LXXXVI.

Cum in psalmo octogesimo octavo legatur Deus ad David jurasse dicens: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit. Et sedes ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum manebit: et testis in cælo fidelis (Ps. LXXXVIII, 36, 37, seq.)*; quomodo e contrario subjungit: *Tu vero repulisti, et ad nihilum deduxisti: distulisti christum tuum. Evertisti testamentum serri tui, etc., usque, perfudisti eum confusione?* Nunquid ita falsum promittit Deus (quod dici summa dementia est) aut falsum jurat? Quare ergo illa promissit, et ista fecit?

RESPONSIO (Ex Aug. serm. 2 in hunc psal., n. 6).

David positus erat cui promitterentur hæc omnia in semine ejus, qui est ^f Christus, implenda. Propter promissa ergo quæ dicta sunt ad David, expectabant homines ea impleri in David. Proinde ne quisquam Christianus cum diceret, de Christo dixit, alius diceret. Non, sed de illo David dixit, et erraret, cum diceret ^g impleta omnia esse in David; destruxit ea in David. Ut cum vides ea in illo non impleta quæ necesse est impleri, quæras alterum, in quo ostenderentur impleri. Ita etiam in Esau et Jacob invenimus majorem adoratum a minore, cum scriptum sit, *Major serviet minori (Gen. xxv, 23)*: ut cum in illis duobus præcedentibus vides non impletum, expectes duos populos in quibus impleatur, quia non mendax Deus polliceri dignatur. Ecce *ex semine tuo*, dixit ad David ^h, *ponam super sedem tuam (Psal. cxxxi, 11)*. Promissit ex semine ejus in æternum aliquid, et

^e Edit., *vestram ipsorum.*

^f Edit., *quod.*

^g Edit., *videret.*

^h Edit., *dixit David.*

natus Salomon factus est tantæ sapientiæ, ut promissio Dei de semine David in illo putaretur impleta. Sed cecidit Salomon (*III Reg. 11, 1 seq.*), et dedit locum sperando Christo; ut quoniam Deus nec falli possit, nec fallere, quem sciebat casurum, non in eo poneret promissum suum, sed post casum ejus respiceres tu Deum, et flagitares promissum tuum. Ergo, Domine, mentitus es, non implens quod promisisti, non exhibens quod jurasti? Forte hic dicturus erat tibi Deus: Juravi quidem et promisi, sed iste noluit perseverare. Quid ergo? Tu, Domine Deus, non præsciebas istum non perseveraturum? utique sciebas. Quare ergo hoc non perseveraturo mihi, quia in æternum esset, promittebas? Nonne tu dixisti, *Si dereliquerint legem meam, et mandata mea non custodierint, et testamentum meum profanaverint (Ibid., 31, seq.)*, manebit tamen promissio mea, implebitur juratio mea? *Semel juravi in sancto meo, intus in secreto quodam, in ipso fonte, unde prophete liberunt, qui nobis hæc ructaverunt. Semel, inquit, juravi, si David mentiar.* Exhibe ergo quod jurasti, redde quod promisisti. Sublatum est de isto David, ne exspectaretur in isto David. Exspecta ergo quod promisi ^a.

Novit illud et ipse David. Vide enim quid dicat: *Tu vero repulisti, et ad nihilum deduxisti.* Ergo ubi est quod promisisti? *Distulisti christum tuum.* Quamvis tristitia quædam eumeret, in hoc tamen verbo reficit nos. Manet omnino, Deus, quod promisisti: nam christum tuum non abstulisti, sed distulisti. In hoc ergo David ^b, in quo sperabant ignari promissa sua Deum completurum, videte quid accidit, ut promissa Dei firmius in alio sperata compleantur. *Evertisti testamentum serri tui.* Ubi est enim testamentum vetus Judæorum? Ubi est terra illa promissionis, in qua habitantes peccarunt, qua deleta migrarunt? Regnum Judæorum quæris? non est. *Profanasti in terra sanctitatem ejus.* Sancta illa quæ habebant, terrena esse ostendisti. *Destruxisti omnes macerias ejus, quibus eum munieras.* Quando enim diriperetur, nisi maceriæ dirutæ fuissent? *Possidisti munitiones ejus in cormidinem.* Quid est cormidinem? Ut dicatur peccantibus: *Si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcat (Rom. 11, 21).* *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam.* Omnes scilicet gentes. *Per viam, hoc est, per vitam istam transeuntes diripuerunt Israel, diripuerunt David.* Primum videte frustra ejus in omnibus gentibus. De ipsis enim dictum est, *Partes vulpium erunt (Psal. 111, 11).* Reges quippe impios vulpes appellavit Scriptura, dolosos et timi-

^a Sic Mss. Inquiunt Benedictini, at editi, *promisisti.* Ergo textus noster congruit Mss.

^b Edit., *Huic.... David.*

^c Abest in ab edit.

^d Edit. aliter: *Rex, qui neminem hominum timet, ipse vulpes non est: leo ille... cui dicitur, Ascendisti recumbens, dormisti, etc., ita ut rex de quo sermo sit, Christus intelligatur, in textu vero nostro Herodes omnino est, qui sicut judex ille iniquus, cujus meminit Lucas evangelista, hominem non reverebatur.*

dos, quos terret virtus aliena. Ideo Dominus ipse cum de Herode comminante loqueretur, *Dicite, inquit, vulpi illi (Luc. XIII, 32).* Rex qui neminem hominum timet, ipse vulpes. Non est leo ille de tribu Juda, cui dicitur: *Ascendisti, recumbens dormisti sicut leo (Gen. XLIX, 9).* Potestate ascendisti, potestate dormisti: quia voluisti, dormisti ^e. Unde et illud ^f, *Ego dormivi (Psal. 111, 6).* Ergo de quibus dictum erat, *Partes vulpium erunt*, de his nunc dictum est, *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram inimicorum ejus, jucundasti omnes inimicos ejus.* Advertite Judæos, et videte omnia impleta, quæ prædicta sunt. *Avertisti adjutorium gladii ejus.* Quomodo solebant pauci dimicare, non ^g multos prosternere. *Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es opitulatus ei in bello.* Merito victus, merito captus, merito a regno suo alienatus, merito dispersus. Eam enim terram perdidit, pro qua Dominum occidit. *Dissolvisti eum ab emundatione.* Quid est hoc? Inter omnia mala magnus hic terror. Si enim dissolvit ab emundatione, jam non habet mundandum, sed projiciendum. A qua ergo emundatione dissolvitur Judæus? A fide. Ex fide enim vivimus (*Hab. 11, 4*), et ^h ex fide dictum est: *Fide mundans corda eorum (Act. xv, 9).* Et quia sola fides Christi mundat, non credendo in Christum soluti sunt ab emundatione. *Sedem ejus in terra collisisti: merito et fregisti. Minuisti dies sedis ejus:* putabant se in æternum regnatos. *Perfudisti confusione.* Hæc omnia venerunt i Judæis. Non tamen ablato Christo, sed dilato.

INTERROGATIO LXXXVII.

Cum Psalmista dicat, *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem (Psal. LXXXVIII, 49)?* quomodo Christus in Evangelio e contrario videtur promississe, dicens, *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum (Joan. VIII, 51)?*

RESPONSIO.

De alia morte Psalmista egit, de alia quoque Salvator prædixit. Et Psalmista quidem dicens, *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem?* de morte carnis sciscitans loquebatur, et confirmandis prænuntiavit, quia nullus omnino sit, qui vivat et non videat mortem. Tanquam si diceret: Nullus est alius homo, qui vivit et non videat mortem, nisi ipse solus qui animam suam eruit de manu inferni, id est, qui pro nobis mortuus est, et ultra non moriens resurrexit. Quia vero Dominus in Evangelio loquitur promittens. *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum;* non de hac corporali morte dixit, qua

^e Hic addunt editi, Inquiunt Benedictini, *quia rotulisti, ascendisti:* quod a mss. abest. Iterum advertas velim, textum Juliani manuscriptis congruere.

^f Edit. pro *Unde et illud* habent: *Ideo in alio psalmo dicit.*

^g Mellus edit. caret particula *non.*

^h Edit. melius *de fide.*

ⁱ In editis repetebatur hic, Inquiunt Benedictini: *Minuisti dies sedis ejus:* sed abest a mss. Rursus ergo Juliani textus mss. congruus est.

^j E. it. *evenerunt.*

omnes moriuntur, sed de morte æterna, id est, morte A
damnationis cum diabolo et angelis ejus. Ipsa est
vera mors, nam ista migratio est. Secundum hunc
ergo sensum, non sunt hæc duo contraria.

INTERROGATIO LXXXVIII.

Cum Psalmista dicat, *Quis similis erit Deo inter filios Dei* (Psal. LXXXVIII, 7), quomodo apostolus dicit, *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I Joan. III, 2)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn. lib. XVIII, *Moral.*, n. 79).

Unde ergo similes, et unde non similes, nisi quia huc sapientiæ et similes erunt ad imaginem, et non erunt similes ad æqualitatem? Aspicendo quippe æternitatem Dei, sit eis ut æterni sint; et dum visionis ejus donum percipiunt, ex perceptione beatitudinis imitantur quod vident. Et similes ergo sunt, B
quia beati fiunt; et tamen creatori similes non sunt, quia creatura sunt. Et habent itaque quamdam Dei similitudinem, quia non habent finem; et tamen incircumscripti æqualitatem non habent, quia habent circumscriptionem.

INTERROGATIO LXXXIX.

Cum David de Christo dicat in psalmo centesimo nono, *Dominus a dextris tuis* (Vers. 5), quasi significet Deum Patrem ad dexteram assistere Filii: quomodo Paulus quasi e contra in epistola ad Ephesios, Christum ad dexteram Patris sedere pronuntians, dicit: *Sedere eum fecit ad dexteram suam in cælestibus* (Ephes. I, 20); præsertim cum idipsum quod Paulus dicit, et Psalmista in principio prædicti psalmi testetur, dicens: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis?* C

RESPONSIO.

Cum dicitur, *Sede a dextris meis*, Pater Filium ad dexteram suam collocasse intelligitur. Et cum dicitur, *Dominus a dextris tuis*, ad ipsum Patrem sermo dirigitur, quasi ei dicatur: O Deus Pater, ecce Dominus Christus a dextris tuis sedens, confringet in die iræ suæ reges. Et nihilominus utroque testimonio insinuat Filius ad Patris dexteram sedens.

INTERROGATIO XC.

Cum Psalmista dicat, *Superbo oculo, et insatiabili corde, huic non convalescebar* (Psal. c, 5), quomodo e contrario Dominus in Evangelio legitur, cum superbis D
et peccatoribus manducasse (*Matth. x, 10, seq.*)?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc Psal. n. 8 et 9).

Quid est, *non convalescebar*? non cum illo manducabam. Vesci enim manducare est. Cur ergo ipsum primo Dominum invenimus manducasse cum superbis? nam *superbus* quidam invitaverat illum: ipse est cui displi-

^a Edit. aliter: *Quomodo nobis proponit hæc, quæ ipse non fecit? Ad imitationem suam nos hortatur: videmus. etc. Postea: Nos quidem, fratres, propter correctionem aliquam tenemus, etc.*

^b *Nobis hærent* ut in mss. juxta Benedictinos; non autem ut in edit. Erasm. et Lovan. *qui nobiscum erant, et nobis adhærent.* Textus Juliani congruit, ut semper mss.

^c Edit. addunt: *eum.*

cuit, quia mulier peccatrix, quæ erat in civitate famosa, accessit ad pedes Domini (*Luc. vii, 36, seq.*). Iste Pharisæus superbus erat, sed convalescebatur cum illo Deus. Quomodo nobis proponit hæc? Quando ipse non fecit, ad imitationem suam nos hortatur. Videmus ^a eum convivatum esse cum superbis; quomodo nos prohibet ne convivemus cum eis? Convivamur nos quidem cum fratribus propter correctionem aliquam: tenemus nos etiam a fratribus nostris, et non cum eis convivamur, ut corrigantur. Cum extraneis potius convivamur et cum paganis, quam cum his qui nobis hærent ^b, si viderimus eos male vivere, ut erubescant, et corrigantur, sicut dicit Apostolus: *Si quis non obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et nolite commisceri cum eo: et non ut inimicum ^c existimetis, sed corripite ut fratrem* (II Theas. III, 14, 15). Facimus hoc plerumque propter medicinam, et tamen cum extraneis multis, et cum impiis sæpe vescimur. Quid est hoc, *Superbo oculo, et insatiabili corde, huic non convalescebar*? Habet epulas suas corpium, habet epulas suas cor superbum. Nam propter cibos ipsos cordis superbi, ideo dixit, *insatiabili corde.* Cor superbum unde pascitur? Si superbus est, invidus est, et aliter non potest. Superbia mater invidentiæ ^d est. Omnis ergo superbus, invidus est. Si invidus est, malis alienis pascitur. Unde dicit Apostolus: *Si mordetis, et comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini* (Gal. v, 19). Videntes ^e ergo comedentes, nolite his convesci, fugite tale convivium. Neque enim se satiant gaudendo de malis alienis, quia insatiabili corde sunt: cave ne capiaris in epulis eorum.

INTERROGATIO XCI.

Cum in psalmo centesimo sexto Psalmista dicat, *Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non sunt minorata* (Vers. 38, 39): quomodo quasi e contrario videtur subjungere dicens, *Pauci facti sunt, et vexati sunt?*

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc psal., n. 13 et 14).

Jumenta et pecora dicuntur in Ecclesia simpliciter ambulancia, seu vitilia, non multum docta, sed fide plena ^f. Ergo et spiritales et carnales *benedixit eos, et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non sunt minorata* ^g. Istud capitulum psalmi ad fideles populos refertur; hoc autem quod subsequitur, *Pauli facti sunt, et vexati sunt*, de hæreticis dicitur: quia omnes qui se dividunt ab unitate, pauci fiunt. Multi enim sunt sed in unitate, dum non separantur ab unitate ^h. Cum enim cœperit ad eos non pertinere multitudo unitatis, in hæresi et in schismate pauci sunt.

^d Edit., *invidiæ,*

^e Edit., *videtis.*

^f Edit.: *Jumenta et pecora dicuntur, in Ecclesia simpliciter ambulancia, sed vitilia; non multum docta, sed fide plena.*

^g Edit., *deminuta*, nam ita legit Augustinus in textu psalmi.

^h Sic mss. inquirunt Benedictini; at editi: *sed. in unitate dum non sunt, separantur ab unitate.*

INTERROGATIO XCII.

Cum Psalmista dicat : *Non mortui laudabunt te, Domine* (Psal. cxiii, 17), quomodo idem quasi e contrario videtur dicere : *Laudabo nomen tuum in æternum, et in sæculum sæculi* (Psal. cxliv, 2), necnon et illud : *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. lxxxiii, 5)?

RESPONSIO (Ex Aug., enarrat. in psal. cxliv, n. 5).

Dictum est quidem : *Non mortui laudabunt te, Domine, sed in illis* ^a de quibus dicitur : *A mortuo velut qui non sit, perit confessio* (Eccli. xvii, 26), non illis de quibus ait : *Qui credit in me, licet moriatur, vivit* (Joan. xi, 25). Quia et Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus ^b Jacob non est ^c mortuorum, sed vivorum. Si enim nunquam nisi ipsius eris, nunquam a laude ipsius tacebis. Audi Apostolum : *Nemo enim, inquit, sibi vivit, et sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur* (Math. xxii, 32). *Ad hoc enim, iterum inquit, Christus mortuus est, ^d ut et mortuorum et vivorum dominetur* (Rom. xiv, 7, 8, 9). Ergo quia magnitudinis ejus non erit finis (Psal. cxliv, 3), laudis quoque nostræ, qui Deo placebimus etiam cum mortui fuerimus, finis non erit.

INTERROGATIO XCIII (Alias 220).

Cum Psalmista dicit : *Omnis homo mendax* (Psal. cxv, 11), ei responderi potest : Si omnis, et tu; falsaque tam erit sententia quam mendax ipse protulisti. Si vero ipse non mendax, vera jam sententia non erit, quia dum tu verax, non omnis homo cognoscitur mendax.

RESPONSIO.

Sed notandum quod præmittitur : *Ego dixi in excessu mentis meæ*. Per excessum ergo mentis etiam semetipsum transit, cum de hominis qualitate desinit. Ac si patenter dicat : De falsitate omnium hominum inde veram sententiam protulit, unde ego ipse super hominem fui. In tantum vero et ipse mendax, in quantum homo; in tantum autem omnino non mendax, in quantum per excessum mentis super hominem.

* INTERROGATIO XCIV.

Cum Psalmista dicat : *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulabunt* (Psal. cxviii, 3), quomodo credendus est Paulus apostolus in viis Domini ambulasse, cum de seipso confiteatur dicens : *Non enim quod volo, facio bonum, sed quod volo malum, hoc ago* (Rom. vii, 15)? præsertim cum e contra idem Paulus in viis Domini se ambulasse fixis sententiis protestatur dicens : *Nonne eodem spiritu ambulabimus* (II Cor. xii, 18)? et ad Timotheum : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi* (II Tim.

^a Edit. hic et infra, *illi*.

^b Hic in edit. deest *Deus*.

^c Hic edit. habent *Deus*.

^d Hic addunt edit. et *resurrexit*; sed alibi legit Aug. ut Julian. quemadmodum cæteri quos adducit Petrus Sabbatier.

^e Ab hac questione ad usque lxxxviii inclusive

DIV, 7). Quid est hoc? Aut ergo sancti Domini non ambulant in viis Domini, aut si ambulant, non operantur iniquitatem. Si non operantur iniquitatem, non habent peccatum, quoniam *peccatum iniquitas est* (I Joan. iii, 4). Peccatum autem quomodo non habent, cum dicitur : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (Ibid., i, 8)?

RESPONSIO (Ex Aug., serm. 2 in psal. cxviii, n. 2).

Audiamus ipsum apostolum Paulum de hac questione si placet. Imo quia placet, interrogemus. Dic nobis, Paule beatissime, utrum ambulaveris in viis Domini, cum in carne adhuc viveres? Respondet : *Nonne eodem spiritu ambulavimus? Nonne iisdem vestig'is* (II Cor. xii, 18)? et illud : *Per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II Cor. v, 7): Et illud : *Bonum certamen certavi* (II Timoth. iv, 7), et reliqua. Satis ergo sint ista responsa, quibus apostolum Paulum in viis Domini ambulasse didicimus. Sed ab illo et aliud inquiramus. Dic, obsecro, Paule, quando adhuc in carne vivens in viis Domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Et hic ergo respondet : Nonne legistis ubi confiteor, dicens : *Non enim quod volo, facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago?* et hoc audivimus. Jam itaque illud interrogamus. Quomodo in viis Domini ambulabas, si malum quod volebas, hoc agebas, cum Psalmista ^f sanctus intonet dicens : *Non enim qui operantur iniquitatem, et reliqua*. Audi continuo respondentem per sententiam consequentem : *Si quod nolo, hoc, inquit, facio, jam ^g ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Ecce quemadmodum qui ambulant in viis Domini, non operantur peccatum, et tamen non sunt sine peccato; quia jam non ipsi operantur iniquitatem ^h, sed quod habitabat in eis peccatum.

Verum ita soluta est ista questio (Ex Aug. serm. 3 in psal. cxviii, n. 1), ut difficilior altera nasceretur. Quomodo agat homo, quod ipse non agit? Utrumque eam dixit, et : *Non quod volo, ago, et : Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Unde et intelligere debemus, quando peccatum quod habitat in nobis, operatur in nobis, tunc nos id non operari, quando uequaquam voluntas nostra ei consentit, et tenet etiam corporis membra ne obediant desideriis ejus. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis, nisi sola illicita desideria, quibus si voluntatis non adhibeatur assensus, movetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus? Hoc præcepit idem Apostolus ubi dicit : *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus* (Rom. vi, 12). Sunt itaque desideria peccati, quibus nos prohibuit obedire. Operantur etiam

duabus modis enumeratio nostra excedit eam, quæ habetur in editis, propter interrogationem lxxxviii interpositam.

^f Edit., *psalmus*.

^g Edit., *si quod nolo, inquit, ego hoc facio*, jam, etc.

^h Edit., *illud*.

peccatum hæc desideria, quibus si obedimus, et nos operamur. Si autem obtemperantes apostolo, non eis obedimus, non illud nos operamur, sed quod in nobis habitat peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos, nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porro illiciti desiderii, cui non obediendo non eum nos operamur, ideo et nos agere dicimur, quoniam non est naturæ vigor alienæ, sed languor est noster, a quo languore omnimodo salvi erimus, cum et animo et corpore immortales facti fuerimus. Quapropter, et quia in viis Domini ambulamus, non obedimus desideriiis peccati; et quia non sumus sine peccato, habemus desideria peccati. Ac per hoc jam nos ea non operamur, non eis obediendo, sed quod in nobis habitat peccatum, eadem commovendo. *Non enim qui operantur iniquitatem*, id est qui obediunt desideriiis peccati, in viis Domini ambulaverunt. Et quoniam tentatio est vita humana super terram (*Job vii, 1*); etiamsi a criminibus longe simus, non tamen deest, ubi desideriiis peccati vel facto vel dicto vel cogitato obediamus, quando adversus majora vigilantibus, quædam incautis minuta subrepunt, quæ si adversus nos colligantur, etsi non singula suis motibus a conterunt, omnia tamen acervo nos obruant. Et propter hæc etiam hi qui ambulænt in viis Domini, dicunt: *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth. vi, 12*), quoniam ad vias Domini et ipsa oratio pertinet, et ipsa confessio, quamvis non ad eas peccata pertineant (*Ex eod. Aug., ubi supra, n. 2*).

Itaque in viis Domini (*Aug., ibid., num. 3*), quas omnes fides una complectitur, qua in eum creditur qui justificat impium (*Rom. iv, 5*), qui etiam dixit: *Ego sum via* (*Joan. xiv, 6*), nemo peccata operatur, sed confitetur. Deviat ergo cum peccat; et ideo peccatum viæ non tribuitur, quod a deviante committitur, sed in via fidei pro non peccantibus habentur, quibus peccata non imputantur. De quibus apostolus Paulus justitiam fidei commendans (*Rom. iv, 7*), in psalmis scriptum esse monstravit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum* (*Psal. xxxi, 1, 2*). In hac autem via, id est, in fide pia quisquis ambulat, aut peccatum non operatur, aut si quid a deviante committitur, propter viam non imputatur, et tanquam non fuerit operatus accipitur, et ideo bene etiam sic intelligitur: *Non enim qui operantur iniquitatem in viis ejus ambulaverunt*, ut hanc iniquitatem significaverit, quæ recedit a fide, aut non accedit ad fidem. *Qui ergo operantur iniquitatem*, id est, infidelitatem, *non in viis ejus ambulaverunt*, quia in Christum non crediderunt.

INTERROGATIO XCV.

Cum Psalmista dicat: *In corde meo abscondi eloquia tua* (*Psal. cxviii, 11, 12*), et reliqua, quomodo

a Sic edit. iniquitatem Benedictini; at mss., *motibus*. Fortasse hanc lectionem Julianus secutus est, et typographi vel editores eam correxerunt; cum alias semper, ut notavimus, congruus sit ejus textus manuscriptis.

A consequens est, ut subjungere videatur dicens: *Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas?*

RESPONSIO (D. Aug., *ex serm. 5 in psal. cxviii n. 4*).

Quomodo adhuc ea quærit discere, quæ abscondita jam custodit in corde, quod utique non fecisset, nisi ea didicisset; nisi quia eas vult faciendo discere, non loquendo, vel memoria retinendo? Quoniam ergo sicut in alio psalmo legitur, benedictionem dabit, qui legem dedit (*Psal. lxxxiii, 8*); ideo *benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas*. Quia enim in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi, legem dedisti; da etiam benedictionem gratiæ, ut faciendo discam, quæ intimando jussisti.

INTERROGATIO XCVI.

Quomodo David dicit: *In labiis meis pronuntiari omnia judicia oris tui* (*Psal. cxviii, 13*), cum Paulus apostolus dicat inscrutabilia esse judicia Dei, et investigabiles vias ejus (*Rom. ii, 35*)? Quis omnia judicia Dei enuntiare possit, cum investigare non possit?

RESPONSIO (*Ex serm. 6, in eundem psal., num. 1 et 2*).

Nunquid judicia Dei nescit Ecclesia? Scit plane. Nam scit utique qualibus dicturus sit iudex vivorum et mortuorum: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (*Matth. xv, 34*); et qualibus dicturus sit: *Ita in ignem æternum*. Scit, inquam, neque fornicatores, neque idolis servientes, neque hæres, neque illos, quos ibi (*I Cor. vi, 9*) apostolus Paulus enumerat, regnum Dei possessuros. Scit iram et indignationem, tribulationem et angustias in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci: gloriam vero, et honorem, et pacem omni operanti bonum, Judæo primum et Græco (*Rom. ii, 9, 10*). Hæc atque hujusmodi judicia Dei evidenter expressa novit Ecclesia: sed non ipsa sunt omnia, cum sint quædam inscrutabilia, et sicut multa abyssus profunda et occulta. An et ipsa nota sunt quibusdam excellentioribus membris hominis hujus, qui cum suo capite Salvatore totus est Christus? Inscrutabilia enim fortasse dicta sunt homini, quia viribus suis ea non potest perscrutari. Sed cur non possit dono Spiritus sancti, cuicumque hoc Dominus conferre dignatur? Sic enim et illud dictum est: *Deus habitat lucem inaccessibleem* (*I Tim. vi, 16*): et audimus tamen, *Accedite ad me*, et *illuminamini* (*Psal. xxxiii, 5*): quæ utique quæstio ita solvitur, ut inaccessibleis sit viribus nostris, accedatur autem ad eum muneribus suis. Quanquam etsi nemini omnino sanctorum, quandiu corpus quod corrumpitur, aggravat animam (*Sap. ix, 15*), omnia iudicia Dei scire conceditur, quia revera multum est ad hominem, cum profecto (ut aliquid exempli gratia dicam, unde judiciorum Dei conjiciatur immensitas) nemo sine iudicio Dei sit tardus in animo, vel claudus in corpore: habet tamen unde dicat Ecclesia, hoc est, populus acquisi-

b Edit., *peccatum*.

c Edit. melius, *in psalmo*.

d Edit., *neque illos atque illos*.

e Edit., *ad eum*.

tionis, et veraciter dicat : *In labiis meis enuntiavi* A *omnia judicia oris tui*, id est, nihil iudiciorum tuorum tacui, quæ mihi per eloquia tua innoscere voluisti, sed omnia prorsus in la iis meis enuntiavi. Hoc enim significatur; quia non ait ^a, omnia iudicia tua, sed *omnia judicia oris tui*, id est, quæ mihi dixisti: ut per os ejus eloquium ejus intelligamus. Quod factum nos in revelationibus sanctorum pluribus, et Testamentis duobus scimus. Quæ omnia ^b iudicia usquequaque in labiis suis enuntiare non cessat Ecclesia.

INTERROGATIO XCVII.

Cum Psalmista in centesimo decimo octavo psalmo dicat : *A judiciis tuis non declinavi* (Psal. cxviii, 102), quomodo in subsequentibus ipse quasi e contrario expetere videtur, dicens : *Judicia tua doce me* (Ibid., 108)? Quomodo ergo a judiciis non declinavit, si ea non noverat? Porro si noverat, quomodo ea doceri se petebat?

RESPONSIO.

Augustinus hoc ita exponit, dicens (Serm. 23 in hunc psal., n. 4) : « Ut intelligeremus verba proficientia, et addi sibi ad id quod acceperat, postulantis. »

INTERROGATIO XCVIII.

Quomodo concordantia approbentur, quæ contraria sibi videntur de his quæ Psalmista dicit, Evangelium e contra respondit? Sic enim de charitate Psalmista scribit : *Latum mandatum tuum nimis* (Psal. cxviii, 96). Et iterum : *Statuisti in spatioso loco pedes meos* (Psal. xxx, 9). Si igitur lata est charitas, per quam pervenitur ad Deum, quomodo e contra in Evangelio Dominus dicit : *Intrate per angustam portam* (Matth. vii, 13)? Item alia duo similia, quæ sibi videntur esse contraria. Dicit enim Psalmista : *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (Psal. xvi, 4). Et quasi e contra Dominus in Evangelio dicit : *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (Matth. ii, 30). Quomodo ergo lata est charitas, si angusta porta? quomodo jugum suave est, et onus leve, si in præceptis Dei hæ viæ duræ sunt, quæ custodiuntur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. ii Hom. in Ezech., hom. 5, n. 13).

Sed hanc nobis questionem citius ipsa charitas ^d solvit; quia via Dei et inchoantibus angusta est, et perfecte jam viventibus lata. Et dura sunt quæ contra usum ^a spiritaliter in animo proponimus, et tamen onus Dei leve est, postquam hoc ferre cœperimus: ita ut pro amore ejus et persecutio placeat, et omnis pro eo afflictio ^e in mentis dulcedinem veniat;

^a Edit.: Hoc.... mihi videtur significare voluisse, quod non ait, etc.

^b Edit.: Quod fecit ad nos.... Testamentis duobus, quæ omnia, etc.

^c Sic legere cœgunt, inquam Benedictini, omnes mss. nostri: editoribus autem satius visum est scribere, ipsa veritas. En denuo Julianum conformem manuscriptis.

^d Edit., consuetudinem.

^e Sic legendum ex omnibus mss. juxta Benedi-

ut sicut sancti quoque apostoli gaudebant, cum pro Domino flagella tolerabant (Act. v, 41). Ipsa ergo angusta porta amantibus lata sit; ipsæ viæ duræ spiritaliter currentibus molles et planæ fiunt. Dum enim ^f sciat ^g animus se pro temporalibus doloribus gaudia æterna recipere, et hoc incipit, per ^h quod affligitur, amare.

INTERROGATIO XCIX (Alias 121).

Cum Psalmista dicat : *Qui fundavit terram super aquas* (Psal. cxxxv, 6), quomodo Job dicit : *Qui fundavit terram super nihilum* (Job xxvi, 7)?

RESPONSIO.

Ut duæ hæc sibi non videantur esse contraria, id ex majorum disputatione collegimus. Dicit etiam Ambrosius (Lib. i Hexamer. cap. 6, sed paulo aliter): De terræ qualitate sive positione sufficit Scriptura. Secundum Job sciendum, quia *suspendit terram in nihilo*. Philosophi quoque similiter opinantur, aere denso terram sustineri, et quasi spongiam in medio aeris mole sua immobilem pendere: sicque ut æquabili motu hinc atque inde, veluti alarum suffulta remigiis ex omni parte libera propendeat, nec in partem possit inclinari alteram. De hoc vero quod Psalmista dicit : *Qui fundavit terram super aquas*, ut superiori intelligentiæ non videatur esse contrarium, sic beatus Augustinus disputationis suæ textit oraculum. Ait enim (Enarrat. in psal. cxxxv, num. 7): « Quid est, qui firmavit terram super aquas? Obscura etiam ⁱ questio est: quia terra graviter videtur, ut non portari aquis, sed aquas potius portare credatur. De qua re ne adversum eos, qui se putant ista certis rationibus comperisse, contentiose Scripturas nostras defendere videamur, sive illud ita, sive aliter sit, habemus quod de proximo intelligamus. Terra quæ habetur ab hominibus, et terrestria continet animalia, quæ alio modo in Scripturis arida dicitur, super aquas esse fundata dicitur, quod aquis ^j circumfluentibus supereminet. Non enim quæ dicitur littoraria civitas super mare fundata, ita sub ea mare est, quemadmodum sunt aquæ sub speluncarum cameris, aut sub navibus supernatantibus: sed ideo nuper mare dicitur, quia inferiori mari supereminet. Sic dictus est Phæro exisse *super aquam*; ita enim habet Græcus, quod quidam Latini habent, *ad aquam* (Exod. xiv, 23). Sic Dominus super puteum sedebat (Joan. iv, 6): quod ambo superiores essent, quam flumen et puteus, ille juxta flumen, iste juxta puteum. » Ergo si hæc secundum prædictum intellectum rimentur, in nullo sibi contraria erunt.

INTERROGATIO C (Alias 97).

Dum David in psalmo centesimo quadragesimo ^k solent; non affectio, ut habent omnes editi. Ab his, ut solet, discrepat Julianus.

^l Restitutio voculæ enim quam propria auctoritate fecerunt Benedictini, confirmatur ex Juliano, quem non legerunt.

^m Edit., scit.

ⁿ Abest per ab edit.

^o Edit., enim.

^p Edit.: Terram.... super aquas esse fundatam, quod aquis, etc.

cundo dicat: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (Vers. 2), quomodo quasi e contrario Paulus videtur dicere: *Elegit nos in Christo ante constitutionem mundi, ut essemus sancti et immaculati coram ipso* (Ephes. 1, 4)? Aut enim sancti et immaculati coram Deo Ephesii sunt, quibus apostolus scribit, et falsum est hoc quod dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*; aut si nemo justificabitur in conspectu Dei, falsum est quod præcessit, sanctos et immaculatos esse in conspectu Dei.

RESPONSIO.

Ad hæc bifarie respondendum est. Non enim ait Paulus: *Elegit nos ante constitutionem mundi, cum essemus sancti et immaculati*; sed *elegit nos, ut essemus*: hoc est: Qui sancti et immaculati ante non fuimus, ut postea essemus. Quod et de peccatoribus ad meliora conversis dici potest, et stat illa sententia, *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, id est, in tota vita sua, in omni quod in mundo isto versatus est tempore. Nam eliguntur Paulus et qui similes ei, non quia erant sancti et immaculati; sed eliguntur et prædestinantur, ut in consequenti vita per opera et virtutes sancti et immaculati fiant. Deinde et sic sentiendum est, quia dixerit *non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, id est, non justificabitur omnis, justificabuntur aliqui.

INTERROGATIO CI (Alias 98).

Cum in centesimo quadragésimo quarto psalmo scribatur de Deo: *Magnitudinis ejus non est finis* (Vers. 3) quomodo, in psalmo octogésimo octavo quasi e contrario dicitur: *Deus qui glorificatur in consilio justorum, magnus et terribilis super omnes, qui in circuitu ejus sunt* (Vers. 8)? Si ubique Deus, qui poterunt esse in circuitu ejus, ut ille quasi in medio positus ab aliis circumdetur? Si enim habet aliquos in circuitu, quasi undique finitus intelligitur. Porro si verum dictum est de Deo, *Magnitudinis ejus non est finis*, qui remanent qui sint in circuitu ejus?

RESPONSIO (Ex Aug., *serm. 1 in psal. LXXXVIII, n. 8*).

Nisi quia ille qui ubique est, voluit per carnem in uno loco nasci, in una gente conversari, in uno loco crucifigi, ex uno loco resurgere, ex uno loco ad celum ascendere? Ubi hoc fecit, in circuitu ejus gentes sunt. Si ibi remaneret, ubi ista fecit, non esset magna et terribilis in omnes qui in circuitu ejus sunt. Quia vero ibi sic predicavit, ut inde sui nominis mitteret prædicatores per omnes gentes, toto orbe terrarum faciendo a miracula per servos suos, factus est *magnus et terribilis in omnes qui in circuitu ejus sunt*.

INTERROGATIO CII (Alias 99).

Cum Psalmista dicat: *Prope est Dominus omnibus invocantibus se in veritate* (Psal. CXLIV, 18), quomodo Salomon dicit: *Invocabunt me, et non exaudiam* (Prov. 1, 28)?

RESPONSIO (Ex Aug., *enarrat. in psal. CXLIV, n. 22, ad sensum, non ad litteram*).

Multi Dominum invocant, sed non in veritate,

^a Edit.: *per omnes gentes toto orbe terrarum; faciendo, etc.*

quærentes ab illo terrenarum rerum luera vel prædia. Alia ab illo quærent, et ipsum non quærent. Qui autem Dominum ipsum, a quo acceperunt de quibus gaudent, præponunt omnibus rebus quas acceperunt, et ipsum Deum non propter aliud aliquid, sed propter semetipsum quærent, et amare videntur, si omnes in veritate invocant Dominum, et prope esse eis Dominus creditur. Non omnibus scilicet, qui et mala ab illo petunt, et transitoria quærent; sed hos tantum omnes dicit, quibus invocantibus se in veritate proximus sit, qui ea sibi a Domino dari expetunt, quæ ipsi Domino placita sunt.

EX LIBRIS SAPIENTIÆ.

INTERROGATIO CIII (Alias 100).

Cum in Proverbiis Salomonis Scriptura ex voce Dei loquatur dicens: *Invocabunt me, et non exaudiam eos* (Prov. 1, 28), quomodo in psalmo octogésimo quinto scribitur: *Tu, Domine, suavis et mitis es, et multum misericors omnibus invocantibus te* (Vers. 5)? Si omnes invocantes se Deus exaudit, quomodo hic dicit: *Invocabunt, et non exaudiam eos*?

RESPONSIO.

Sunt enim qui invocant Deum propter Deum, et sunt qui invocant propter aliud, quod Deus dare non vult. Illi qui secundum Domini voluntatem petunt, quæ Deus utique jussit, inveniuntur in psalmo hujus versa quo scribitur: *Multum misericors omnibus invocantibus te* (Ex Aug., *enarrat. in psal. LXXXV, n. 8*). Illi autem qui Deum non propter Deum invocant, sed aliquid sibi dari contra Dei voluntatem petunt, hi reprobantur Domini voce, qua dicitur: *Invocabunt, et non exaudiam eos*. Quidam invocantes, non invocant Dominum, de quibus dicitur, *Dominum non invocaverunt* (Psal. LII, 6): sed propterea invocant, ut veniat ad eos pecuniæ hereditas et sæcularis dignitas. Qui sic invocant Dominum, sibi adiutorem ponit cupiditatem, non exauditorem desideriorum. Vide invocantem Deum in alio psalmo: *Unam petii a Domino, hanc requiram* (Psal. XXVI, 4). Quid est quod petiit? *Ut inhabitem in domo Domini per omnes dies ritæ mee*. Ut quid hoc? *Ut contempler delectationem Domini*. Si ergo amator es, sincerissimis modullis castisque suspiriis ipsam dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia, quo jucundius nihil invenis. Si ergo sic diligis, et sic invocas Deum, pertines ad istum versum: *Es multum misericors omnibus invocantibus te*.

INTERROGATIO CIV (Alias 101).

Cum Salomon in Proverbiis de via iniquitatis loquatur, dicens: *Omnis qui ambulat in ea, non revertetur* (Prov. 11, 19), quomodo Paulus a persecutione et blasphemia rediens dicit: *Qui sui blasphemus et persecutor* (I Tim. 1, 13), et Petrus a negatione ad fletum conversus, respectum Christi promeruit (Luc. XXII, 61)?

RESPONSIO.

Per seipsum homo potest in illa via iniquitatis ambulare, non potest autem per seipsum redire, nisi gratia.

INTERROGATIO CV (Alias 104).

Quomodo Salomon pro divisione aquarum utrumque præcipiat, id est et in plateis aquas suas quisquis ille dividat, et e contra ut solus eas habeat? Ait enim: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide; et e contra: Habeto eas solus, etc.* (Prov. v, 16, 17).

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., Reg. Pastor. pars III, cap. 24).

Aquam prædicator de cisterna sua hibit, cum ad cor suum rediens, prius audit ipse quod dicit. Bibat sui fluenti putei, sui irrigatione infundetur a verbi. Ubi bene subjungitur: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide*. Rectum quippe est, ut prius ipse bibat, et tunc prædicando aliis influat. Fontes namque foras derivare, est exterius aliis vim prædicationis infundere. In plateis autem aquas dividere, est magna auditorum amplitudine juxta uniuscujusque qualitatem divina eloquia dispensare. Et quia plerumque inanis gloriæ appetitus subrepat, dum sermo Dei ad multorum notitiam currit, postquam dictum est, *In plateis aquas tuas divide*, recte subjungitur: *Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui*. Alienos quippe, malignos spiritus vocat, de quibus per Prophetam tentati voce hominis dicitur: *Alieni insurrexerunt in me* (Psal. LIII, 5). Ait ergo: Aquas tuas in plateis divide, et solus eas habe. Acsi apertius dicat: Sic necesse est ut prædicationi exterius servias, quatenus per elationem malignis e spiritibus non conjungas, ne in divini verbi ministerio hostes tuos ad te participes admittas. Aquam ergo et in plateis dividimus, et tamen soli possidemus, quando exterius prædicationem late fundimus, et tamen per eam humanas laudes assequi minime aubimus.

INTERROGATIO CVI (Alias 120).

Quomodo Salomon præcepit dicens: *Fili, præter Dominum ne timeas alium* (Prov. VII, 2, sec. LXX), cum Apostolus in Epistola ad Ephesios quasi e contrario prædicat, dicens: *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, necnon: Uxor timeat virum* (Ephes. VI, 5; v, 33)?

RESPONSIO.

Cum uxores viris, et servi dominis cum timore servire jubentur, quid aliud quam ad Deum timor ipse refertur, a quo eis subjectio ipsa præcipitur, et ut serviant maritis suis et dominis, imperatur? Sicut enim si bene obediat dominis propter Deum, ad Dominum ipsa bona obsequia referuntur; ita si dominis contradicatur, non ad eos, sed ad Deum ipsa injuria refertur, dicente Moyse: *Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Nos enim quid sumus* (Exod. XVI, 8)?

INTERROGATIO CVII (Alias 105).

Quomodo Salomon dicat: *Peccatores persequitur*

^a Edit., *Bibit.... si infunditur.*

^b Deest in edit. *tuas.*

^c Etiam hic in edit. deest *tuas.*

A malum (Prov. XIII, 21), et e contra Jeremias: *Bene est omnibus qui prævaricantur, et inique agunt* (Jer. XII, 1)?

RESPONSIO.

Propheta cum Deo super hac impiorum prosperitate disceptans, anxius pro afflictione sanctorum, videns eos ærumnis variis ac tentationibus subjacere, et e contra peccatores non solum absque ullo humiliationis flagello cursum mundi istius pertransire, sed etiam affluentia divitiarum, ac summa rerum omnium prosperitate gaudere; intolerabili zelo ac spiritus sui fervore succensus, exclamat: *Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui prævaricantur, et inique agunt?* Hæc propheta dicendo, non approbavit quod bona præsentia peccatores pro meritis consequantur, sed cur eis qui male agunt, hic bene sit, quodammodo anxiose conqueritur. Pao itaque superiora sibi contraria non sunt, dum peccatores sic in præsentia sæculo bona præsentia sequantur, ut tamen futurum eos malum excipiat, dum male viventis, et bene in præsentia sæculo habentes, subito ad inferna descendere prædicuntur.

INTERROGATIO CVIII (Alias 102).

Cum Salomon dicat: *Justus manducans replet animam suam, animæ autem impiorum in egestate sunt* (Prov. XIII, 21), quomodo Paulus apostolus, qui utique justus erat, quasi e contrario dicebat: *Usque ad hanc horam et esurimus, et sitiimus* (I Cor. IV, 11), necnon et illud ubi dicit: *In fame, et siti, et in jejuniis multis* (II Cor. XI, 27)?

RESPONSIO.

Justus sine intermissione cibo sermonis Dei litur, cui impius non participatur. Hoc pane cœlesti et justus satiatur, et impius abstinetur; et ideo Paulus non de isto pane cœlesti se dicebat esurire, de quo plenius satiatus erat, sed de isto corporeo pane, quo vita hominis sustentatur.

INTERROGATIO CIX (Alias 103).

Cum Salomon dicat: *Cor regis in manu Dei est, et ubi voluerit, vertet illud* (Prov. XXI, 1), quomodo Daniel e contrario videtur de Nabuchodonosor dixisse: *Quos volebat interficiebat, et quos volebat percussio; quos volebat exaltabat, et quos volebat humiliabat* (Dan. V, 19)? Si in hujusmodi honoribus et percussioibus, exaltatione et humiliatione non est Dei providentia nec præceptum, sed eorum voluntas, qui percutiant quos voluerint et exaltant, quomodo ergo accipitur, cor regis in manu Dei esse?

RESPONSIO.

Nisi forte sanctum aliquem dicamus regem, cujus non regnat peccatum in mortali corpore (Rom. VI, 12), et cujus ideo servatur cor, quia in manu Dei est? Quidquid autem in manu Dei patris fuerit, nullus potest rapere ex ea (Joan. X, 29); et quicumque

^d Edit., *Aguas et in plateis divide, et tamen solus habe.*

^e Edit., *immundis.*

^f Edit., *aquas.*

raptus fuerit, intelligitur in manu Domini non a vatur. Unde et per Psalmistam dicitur. *Mutabis ea, et mutabuntur* (Psal. ci, 28). Quam quidem ultimam commutationem suam ipsis nunc nobis vicissitudinibus nuntiant, quibus nostris usibus indesinenter alternant. Nam terra a sua specie hiemali ariditate deficit, vernali humore viridescit: cœlum quotidie caligine noctis obducitur, et diurna claritate renovatur.

INTERROGATIO CX (Alias 106).

Quomodo Salomoni præcipienti, *Laudet te os alienum, et non tuum, extranei magis quam labia tua* (Prov. xxvii, 2), videatur Job contraria dixisse, cum laudes suas sic enarrat dicens, *Oculus fui cæco, et pes claudo, etc.* (Job xxix, 15).

RESPONSIO.

In eo quod dicit, *laudet te os alienum, et non tuum*, appetitum vanæ gloriæ prohibet, id est, ut cum bona nostra aliis nuntiamus, non nostram, sed Dei gloriam augere cupiamus. Quia qui plausibiliter facere intendunt, ut vere immundi a Domino reprobantur. Scriptum est enim: *Immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor* (Prov. xvi, 5). Jam vero cum viri sancti de se bona pronuntiant, non contra superioris præcepti regulam agunt, qui in virtutibus quas de se prædicant, et in bonis quæ se egisse commemorant, non suam, sed Dei gloriam narrant. Nec ut ipsi apud homines sua ostensione proficiant, sed ut eos quibus prædicant exemplo suo ad vitam trahant. Ergo cum sic suas laudes nuntiant, non ore suo se laudant, quia non suam, sed Domini gloriam in se prædicant. Unde non erunt præcepta superiori contraria; quia non ore suo, id est vltio appetendæ laudis de se bona pronuntiant, sed spiritu Dei, quo introrsus aguntur, dona Dei, quæ in se cernunt, utique narrant; et ideo alieno quasi ore laudantur, cum spiritu Dei, qui alienus est utique a mandano contagio, bona talium prædicantur. Unde et Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat* (II Cor. x, 17, 18). Nam et Moyses non ore suo, sed alieno laudasse se visus est, cum Spiritus sancti vegetatione compulsus, sic de se tanquam si de alio laudem protulit, dicens: *Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra* (Num. xii, 3).

INTERROGATIO CXI (Alias 107).

Cum Salomon dicat, *Generatio præterit, et generatio advenerit, terra vero in æternum stabit* (Eccle. i, 4): quomodo Job dicit omnia hæc humiliari et auferri (Job xxiv, 24).

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. xvii Mor., num. 11).

Quod tamen facile discutimus, si terra et cœlum vel qualiter transeat, vel qualiter maneat, distinguamus. Utraque namque hæc per eam, quam nunc habent imaginem, transeunt, sed tamen per essentialiam sine fine subsistunt. Hinc namque per Paulum dicitur: *Præterit enim figura hujus mundi* (I Cor. vii, 31). Quæ quidem non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renovantur. Cœlum igitur et terra transiet^b, et erit, quia et ab ea quam nunc habet specie, per ignem tergitur, et tamen in sua semper natura ser-

^a Post mundi desunt hic omnino quæ leguntur in edit. nempe: *Hinc per semetipsam Veritas dicit: Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Hinc ad Joannem angelica voce perhibe-*

vatur. Unde et per Psalmistam dicitur. *Mutabis ea, et mutabuntur* (Psal. ci, 28). Quam quidem ultimam commutationem suam ipsis nunc nobis vicissitudinibus nuntiant, quibus nostris usibus indesinenter alternant. Nam terra a sua specie hiemali ariditate deficit, vernali humore viridescit: cœlum quotidie caligine noctis obducitur, et diurna claritate renovatur.

INTERROGATIO CXII (Alias 108).

Cum Salomon dicat, *Non permanes in opere malo* (Eccle. viii, 3): quomodo in Apocalypsi angelus loquitur e contra, *Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc* (Apoc. xxii, 14)?

RESPONSIO.

Omnis qui Deo veraciter per timorem subditur, novit voluntatem Domini jubentis, ut declinet a malo, et faciat bonum (Psal. xxxiii, 15). Ergo quod angelus Joanni loquitur dicens, *Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc*; non præcipiendo, sed prædicendo vel prophetando id loquitur. Nec præceptum inducit, ut hominibus expediat nocere, vel sordidare, sed prædicat potius vel prophetat quid pro consummata iniquitate talibus evenire possit. Ad hoc etiam pertinet versus ille psalmi, ubi dicitur, *Consummetur nequitia peccatorum* (Psal. vii, 10), quod Augustinus ita exponit (Enarrat. in hunc psal., n. 9). *Consummetur, inquit, perficiatur, secundum illud quod est in Apocalypsi: Justus justior fiat, etc.* (Apoc. xxii, 14). Videtur enim consummata nequitia hominum, qui crucifixerunt Filium Dei, sed eorum major est, qui nolunt recte vivere, et oderunt præcepta veritatis, pro quibus crucifixus est Filius Dei. *Consummetur ergo, inquit, nequitia peccatorum, id est, perveniat ad summam nequitiam, ut possit justum jam venire iudicium.*

INTERROGATIO CXIII (Alias 109).

Cum una sit Ecclesia, testante Salomone, *Una est perfecta mea, una est columba mea* (Cant. vi, 8): dicente quoque Apostolo, *Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis* (I Tim. iii, 15): quomodo Joannes in Apocalypsi septem scripsit ecclesiis (Apoc. i, 4)?

RESPONSIO.

Nisi ut una catholica septiformi plena spiritu designetur, sicut et de Domino novimus dixisse Salomonem: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem* (Prov. ix, 1)? Quæ tamen septem una esse non ambigitur, dicente Apostolo: *Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis.*

INTERROGATIO CXIV (Alias 110).

Cum scriptum sit in libro Salomonis, *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (Sap. i, 7): quomodo e contrario in Ezechiele idem ipse *Spiritus dicitur: Erit cœlum novum et terra nova. Quæ quidem, etc.*

^b Edit., transit.

rens dicatur (*Ezech.* 1, 15), vel in libro Sapientiae A modo *mobilis*, modo *stabilis* nominetur (*Sap.* VII, 22, 23)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *lib. 1 Hom. in Ezech.*, tom. 5, n. 10, 11).

Cur iste Spiritus qui implet omnia simul mobilis et stabilis dicatur, si ad usum ^a consuetudinis humanae recurrimus, sensum citius loquentis invenimus. Homo quippe, quia ^b in ea regione in qua est ubique discurrit, procul dubio ubique obviam venit, et repente ubi non creditur invenitur. Omnipotentis ^c ergo Spiritus ut ubique praesentia signaretur, et *mobilis* et *stabilis* dicitur. Stabilis, quia per naturam omnia continet; mobilis autem dicitur, quia ubique, etiam nescientibus, occurrit. Tenens ergo omnia, *stabilis*; praesentem se omnibus exhibens, *mobilis* appellatur. Potest et aliter intelligi. In sanctorum quippe cordibus juxta quasdam virtutes semper manet ^d; juxta quasdam vero recessurus venit, et venturus recedit. In fide etenim, spe, atque charitate, et in bonis aliis, sine quibus ad caelestem patriam non potest perveniri, sicut et humilitas, charitas, justitia atque misericordia, perfectorum corda non deserit. In prophetiae vero virtute, doctrinae facundia, miraculorum exhibitione electis suis aliquando adest, aliquando se subtrahit. Adest, ut eleventur ad semetipsum; subtrahit ^e, ut humilientur.

^f INTERROGATIO CXV (*Alias 111*).

Cum in utroque Testamento Spiritus Domini bonus esse legatur, sicut inter caetera illud in Salomone est, *Spiritus tuum bonum dedisti eis, Domine*: quomodo C in libris Regum scribitur quod *Spiritus Domini malus irruerat in Saul* (*1 Reg.* XVIII, 10, et XIX, 9), utrumque videlicet sonans, et *Domini, et malus*? Si Domini, cur malus? Si malus, quomodo Domini dicitur?

RESPONSIO.

Spiritus Dei sanctus, qui tertia est in Trinitate persona, bonus est utique, de quo in libro Sapientiae legitur quod sit *multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere* (*Sap.* VII, 22, 23). Hic autem Spiritus, qui et Domini dicitur, et malus, non nisi diabolus debet intelligi, Domini videlicet per licentiam potestatis justae, malus autem per desiderium voluntatis injustae. Omnis enim voluntas diaboli, injusta

^a Edit.: *cur . . . Spiritus . . . dicatur? Sed si ad usum.*

^b Edit., *qui.*

^c Edit., *omnipotens.*

^d Edit., *permanet.*

^e Edit.: *Adest, ut eleventur; et semetipsum subtrahit, etc.*

^f Hanc quaestionem ita proponit Samson lib. II, cap. 27, num. 6, seu pag. 510, eod. tom. Postquam allegat locum lib. Reg., *irruerat in Saul spiritus Domini malus*, ait: « Quod tractans in . . . Antichimemon . . . Julianus, dicit: A quibusdam quaeritur: si Domini, cur malus? etc. Ecce unus idemque spiritus et Domini appellatur et malus. Domini videlicet per licentiam, etc. »

^g Post *justa*, supple ex Samson: *Ex se enim tentare quoslibet injuste appetit, sed eos qui tentandi sunt*

est; et tamen, permittente Deo, omnis potestas justa ^g. Nam et ipse dicitur spiritus malus propter nequissimam voluntatem; Spiritus Domini propter acceptam justissimam potestatem (*Greg.*, *Moral.* II, 17; XVIII, 4).

INTERROGATIO CXVI (*Alias 112*).

Quomodo in Sapientiae libro dicitur Deo, *Cum sis justus, juste omnia disponis* (*Sap.* XII, 15); cum statim e contra ibidem subjungatur, *Ipsam quoque, qui non debet puniri, condemnas, et exterum existimas a tua virtute*? Quomodo justus est, et omnia juste disponit, si eum qui non debet puniri, condemnat?

RESPONSIO (Ex cod. Greg., *lib. III Mor.*, n. 27).

Mediator etenim noster puniri pro semetipso non debuit, quia nullae ^h culpae contagium perpetravit. Sed si ipse indebitam non susciperet, nunquam nos a debita morte liberaret. Pater ergo cum justus sit, justum puniens, omnia juste disponit, quia per hoc cuncta justificat, quo ⁱ eum qui sine peccato est pro peccatoribus damnat, ut eo electa omnia ad culmen justitiae surgerent, quo is qui est super omnia damnata injustitiae nostrae sustineret.

INTERROGATIO CXVII (*Alias 113*).

Cum Salomon ^j dicat, *Est confusio adducens peccatum*: quomodo idem quasi e contrario ibi subjungit, *Est confusio adducens gloriam*?

RESPONSIO (Ex eodem Greg., *lib. I Hom. in Ezech.*, homil. 10, n. 17).

Sicut verecundia laudabilis est in malo, ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim malum, sapientiae est; bonum vero erubescere, fatuitatis. Qui enim erubescit, poenitendo mala quae fecit, ad vitae libertatem pervenit; qui vero erubescit bona facere, a statu rectitudinis cadit, atque ad damnationem tendit.

INTERROGATIO CXVIII (*Alias 114*).

Cum Salomon dicat, *Ne iteres verbum in tua oratione* (*Eccli.* 7, 15): quomodo Paulus quasi e contra praecipit, dicens, *Sine intermissione orate* (*1 Thess.* V, 17)?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., *lib. X Mor.*, n. 28).

Solenter debemus meminisse quod dicitur, *Ne iteres verbum in tua oratione*. Quo videlicet dicto vir sapiens nequaquam nos prohibet saepe veniam petere, sed culpas iterare. Ac si aperte dicat: Cum male D gesta desleveris, nequaquam rursus facias quod in

non nisi tentari Deus juste permittit. In his ergo a nobis verbis, quibus et Domini spiritus dicitur, et tamen malus, comprehensa est et potestas justa in diabolo, et voluntas injusta. Nam et ipse, etc.

^h Edit., *nullum.*

ⁱ Edit., *quod.*

^j Lector doctus haud mirabitur a Juliano nostro librum Ecclesiastici insignitum esse nomine Salomonis, quemadmodum fecisse constat plerosque veteres Ecclesiae Patres, ut Africani in concilio III Carthaginensi, Innocentius I in epist. ad Exsuper. Tolosan., Cyprianus, Basilus, Ambrosius et alii passim. « Hic enim (liber), inquit Isidor. Hispal., propter nimiam sensus similitudinem et eloquii parilitatem, Salomonis titulo praenotatur. Constat autem . . . a Jesu filio Sirach editum fuisse. »

precibus iterum plangas. Qui ergo verbum in oratione iterari vetuit, non orationis frequentiam interdixit, sed culpam iterari prohibuit.

INTERROGATIO CXIX (Alias 115).

Cum Jesus filius Sirach ^a dicat, *Initium omnis peccati superbia* (Eccli. x, 15): quomodo item Apostolus dicit, *Radix omnium malorum cupiditas* (1 Tim. vi, 10)?

RESPONSIO.

Sermonem propheticum Paulus apostolus, hoc dicendo, ut solet, exposuit: quandoquidem sive initium omnis peccati, sive radicem omnium malorum dicas, unum idemque significas. Porro cupiditas atque superbia in tantum unum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit cupidus inveniri. Siquidem et diabolus in quo tenet superbiae principatum, propriae potestatis ac perditionis humanae cupidus fuit, et ipse homo per appetitum arboris interdictae, ac divinae similitudinis affectionem, morbo se affectum cupiditatis ostendit. Ideoque si volumus consummare nostri certaminis cursum, caveamus in primis cupiditatem atque superbiam, non duo mala, sed unum, a quo trahunt omnes mali actus initium. Nam sine superbia quae possunt saltem inchoari peccata, cum dicatur, *Initium omnis peccati superbia*? Aut sine cupiditate, quae est *malorum omnium radix*, quae possunt fieri mala, cum sine radice omnium aut nulla deputentur, aut mortua? Deinde si quodlibet peccatum perpetrare non possum, nisi meae delectationi consentiam, quod cupiditatis est proprium, et Dei praecepta contemniam, quod est superbiae malum, quomodo non ex cupiditate, quae est *radix omnium malorum*, et ex superbia, quae *initium omnis peccati* dicitur, procedit omne peccatum?

De hoc etiam quidam alius Doctor ita dicit. Ait enim (S. Aug., lib. xi de Genesi ad litter., n. 18, 19): « Cum superbia sit amor excellentiae propriae, invidentia ^b vero sit odium felicitatis alienae, quid unde nascatur, satis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, qui ^c ei coaequantur; vel inferioribus, ne sibi coaequantur; vel superioribus, quod eis non coaequetur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est. Merito *initium omnis peccati superbia*. Cui testimonio non inconvenienter aptatur etiam illud, quod Apostolus ait, *Radix omnium malorum est avaritia*: si avaritiam generalem intelligamus, qua quisque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, et quemdam propriae rei amorem: cui sapienter nomen Latina lingua indidit, cum appellavit privatam, quod potius a detrimento quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim privatio minuit. Unde itaque vult eminere superbia, inde in angustias egestatemque contruditur, cum ad commune reipublicae damnum sui amore redigitur ^d. Specialis est

^a Forte Julianus scripserat, ut in superioribus, cum Salomon dicat, et ab alio emendatum est inepte.

^b Edit., invidia.

^c Edit., quod.

A autem avaritia, quae usitatius appellatur amor pecuniae. Cujus nomine Apostolus per speciem genus significans, universalem avaritiam volebat intelligi, dicendo: *Radix omnium malorum est avaritia*. Hac enim et diabolus cecidit, qui utique non amavit pecuniam, sed propriam voluntatem. Proinde perversus sui amor privat sancta societate turgidum spiritum, eumque coarctat miseria jam per iniquitatem servari ^f cupientem.

INTERROGATIO CXX (Alias 116).

Quomodo in Ecclesiastico habetur, *Si benefeceris, scito cui benefeceris, et erit gratia in donis tuis multa* (Eccli. xii, 1)? Cui contrarium illud videtur esse praeceptum, *Ne eligas cui beneficias*.

RESPONSIO.

Hoc loco in quo scribitur, *Ne eligas cui beneficias*, nihil mihi probabilius aliud occurrit, quam quod Christus in Evangelio dicit, ubi ait: *Cum facis prandium aut caenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos divites, ne forte et ipsi te invitent, et fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, caecos; et beatus eris, quia non habent unde retribuunt tibi* (Luc. xiv, 12 seq.). Ergo hoc est quod dicit, *Ne eligas cui beneficias*, quod et Christus modo confirmat dicendo, *Noli vocare divites*. Dicitur ergo, *Ne eligas cui beneficias*, ac si diceretur: Ne usus elemosynae tuae in divitum personis expendas, ne electione libitus tui non egentem considerando reficias, sed personas eligendo, divitem pascas. Nam ut quidam sapiens dixit, *Quid est aliud habenti dare, quam perdere*? Jam vero illud quod ait, *Si benefeceris, scito cui benefeceris*, sic intelligitur, ut consideretur in largiendo aetas, atque debilitas, nonnunquam etiam verecundia, quae ingenuos prodit natales, ut senibus plus largiaris, qui sibi labore jam non queunt victum quaerere. Similiter et debilitas corporis, et haec juvando promptius tunc, si quis ex divite cecidit in egestatem, et maxime si non vitio suo, sed aut latrociniiis aut proscriptione, aut calumniis quae habebat amisit. Haec si diligentius, secundum quod dictum est, considerentur, repugnare sibi nullo modo videbuntur. In uno enim eodemque praecepto Domini, utraque exposita invenimus. In eo enim quod dicit, *Noli vocare amicos tuos, fratres, cognatos, vel divites*; intelligitur illud, *Ne eligas cui beneficias*. Quod autem in eadem evangelica lectione subjungitur, *Voca pauperes, debiles, claudos, caecos*; ad hoc pertinet, quod in Ecclesiastico scribitur: *Si benefeceris, scito cui benefeceris*. Ergo cum scribitur *Ne eligas*, subaudire necesse est, habentes, quibus beneficias.

INTERROGATIO CXXI (Alias 117).

Cum scriptum sit in libro Jesu filii Sirach, *Da bono, et non receptoris peccatorem. Benefac humili, et non dederis impio; prohibe panes illis dare* (Eccli.

^d Edit.: cum ex communi ad proprium damnosum sui amore redigitur.

^e Edit., potestatem.

^f Edit. satiari.

xii, 5, 6), quomodo Christus in Evangelio quasi e contrario videtur præcipere, dicens: *Omni petenti te-da (Luc. vi, 30)?*

RESPONSIO.

Hæc a beato Augustino ita reperimus explanata. Ait enim (*Enarrat. in psal. cii, num. 13*): « Fac misericordiam iniquo, non tanquam iniquo: nam ipsum iniquum, in quantum iniquus est, ne suscipias, id est, ne quasi intentione et amore iniquitatis illius suscipias eum. Occurrit etiam tibi homo peccator. Cum dico, occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi: hæc duo nomina non superflua sunt. Duo nomina, aliud quod homo, aliud quod peccator: quod homo, opus Dei est; quod peccator, opus hominis est. Da operi Dei, noli operi hominis. Quid est dare operi hominis? Qui donat venatoribus ^a, qui donat histrionibus, aurigis, meretricibus. Quare donant? Nunquid Domino et ipsis hominibus donant? Non enim ibi attendunt ^b naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani. Vis videre quid honores in venatore, quando illum vestis? Si tibi dicatur: tales sunt filii tui: injuria est ^c, inquis. Quare injuria est, nisi quia illa iniquitas, nisi quia illa turpitudine? Non ergo donas, cum donas, fortitudini, sed turpitudini. Quoniam ergo qui venatori donat, non homini donat, sed arti nequissimæ (nam si homo tantum esset, et venator non esset, non donares), honoras in eo vitium, non naturam: sic contra, si des justo, si des prophetæ, si des discipulo Christi aliquid cujus indiget, et non ibi cogites quia discipulus Christi est, quia minister Dei est, sed cogites ibi aliquod commodum temporale, ut fortasse causæ tuæ necessarius quandoque fuerit, quia ei aliquid porrexisti, jam non dedisti justo, si sic dederis, quemadmodum ille non dedit ^d homini, quando dedit venatori. Qui tale ministerium de illo quaeris, negabit ^e tibi Dominus mercedem justis, nisi cum additamento. Ait enim: *Qui recepit ^f justum in nomine justis (Matth. x, 41, 42)*, id est, ideo recipit ^g, quia justus est, *amen dico vobis, non perdet mercedem suam*. Quomodo ergo intelligis, *Qui recipit ^h justum in nomine justis, mercedem justis accipiet*; sic intellige: qui recipit ⁱ peccatorem in nomine peccatoris, perdet mercedem. » Hoc ergo testimonio sub generalitatem excepto, quo præcipitur, *Omni petenti te da*, cætera non erunt contraria, quia voluntas dantis in his attenditur sola, sicque et

^a Venator hoc loco est (inquiunt per quam recte editores Benedictini) qui cum bestiis in arena congredebatur; aurigæ autem vocabantur, qui curules equos in circo regebant et agitabant.

^b Paulo aliter in edit. focus hic legitur, nempe: *Qui donat histrionibus, qui donat aurigis* (non satis bene Amerbachius et Erasmus auguribus posuere), *qui donat meretricibus, quare donat? Nunquid non et ipsi hominibus donant? Non tamen ibi attendunt*, etc.

^c Hunc locum ad melioris notæ mss. sic restitutum ediderunt Benedictini, cum in editis multo aliter legeretur, videlicet: *Si tibi de meretricibus dicatur: tales sunt filii tuæ; injuria est*, etc. Quocirca Julianus noster, ut sæpe alias notavimus, correctiores Augustini mss. evolvit, ut et hic postea patet in lectione, cum donas, cujus loco editi habebant, cum

justum et peccatorem pascere, non erit contra præceptum, si et justo propterea quod justus est, et peccatori non propter hoc quod peccator est, sed propter hoc quod creatura Dei est, salubriter et pie impendatur humanitatis officium.

INTERROGATIO CXXII (*Alias 118*).

Quomodo Salomon dicit, *Ne credideris inimico tuo in æternum (Eccli. xii, 10)*, cum Dominus in Evangelio præcipiat, *Esto consentiens adversario tuo, dum es cum illo in via (Matth. v, 25)?*

RESPONSIO.

Quod Salomon non credendum inimico præcepit, de diabolo accipitur, ut nos ipsos ei unquam credamus. Quod autem Dominus consentientes nos esse adversario præcepit, pro præcepto legis suæ hoc dicitur, ut consentientes illi, non tradamur judici, ab eo tanquam dissidentes arsurus.

INTERROGATIO CXXIII (*Alias 119*).

Quomodo Salomon dicit, *Beatus qui non est compunctus tristitia delicti (Eccli. xiv, 1)*: cum Jacobus præcipiat, *Miseri estote, et lugete, et plorate (Jac. iv, 9)?*

RESPONSIO.

Beatum utique illum dicit, qui nullum attigit delictum, cujus delicti tristitia compungeretur. Potest fieri ut nonnulli beate viventes, non tristitia flagitiorum, sed æternorum desiderio compungantur. Hoc autem quod Jacobus lugendum et plorandum præcepit, in utrumque accipi potest, seu in his qui mala sua deplorant, seu in illis qui solum de cælestis patriæ amore suspirant.

EX LIBRO JOB.

INTERROGATIO CXXIV (*Alias 122*).

Quomodo Job dicit (*Job 1, 6*) Satan inter filios Dei assistere coram Domino, cum in Evangelio scribatur quia nisi mundo corde Deum videre non possint? Dicit enim: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8)*. Satan, qui mundo corde esse non potest, quomodo videndo Domino affuisse potest?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. II *Mor.*, n. 4, 5).

Intuendum quia affuisse coram Domino, non autem Dominum vidisse perhibetur. Venit quippe Satan ut videretur a Domino, non ut videret ^k Dominum. Ipse in conspectu Domini, non autem in

non das.

^d Edit. *tam tu non dedisti*, etc., *quam ille non dedit*, etc.

^e Edit., *negavit*.

^f Edit., *recepit*.

^g Edit., *recipiens*.

^h Edit., *recepit*.

ⁱ Edit., *recepit*.

^j Edit. Benedictinor., *quomodo ad videndum Dominum affuisse potest*; sed ipsi notant in pluribus mss. legi ut in textu nostro, cui astipulatur Samson abbas in Apolog. lib. II, cap. 27, tom. II *Hisp. Sacr.*, pag. 512.

^k Edit. contractius: *Venit quippe ut videretur, non ut videret*.

conspetu ejus Dominus fuit. Sicut cum cæcus in sole consistit, ipse quidem radiis solis perfunditur, sed tamen lumen non videt, quo illustratur. Ita ergo etiam inter angelos in conspectu Domini Satan adfuit, quia vis divina, quæ intuendo penetrat omnia in ordine subtilioris naturæ^a, non se videntem immundam spiritum vidit.

INTERROGATIO CXXV (Alias 123).

Quomodo Job dicat: *Peccavi, quid faciam tibi, o custos hominum (Job VII, 20)?* vel illud: *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ (XIII, 26)*; cum contra idem videatur dixisse: *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea (XXVII, 6)*? Quo pacto a corde suo reprehendi se denegat, qui se peccasse superius accusat?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. XVIII Mor., n. 10, 11).

Sciendum est quia sunt peccata quæ a justis vitari non possunt^b. Cujus enim cor in hac corruptibili carne subsistens^c in sinistra cogitatione non labitur, vel si usque ad consensus foveam non mergatur? Et tamen hæc ipsa parva^d agitare, peccare est. Sed dum cogitationi resistitur, a confusione sua animus liberatur. Mens ergo justorum, etsi libera est a perverso opere, aliquando tamen corrumpitur in perversa cogitatione. Ea ergo labitur in peccato^e, quia saltem in cogitatione declinatur; et tamen unde semetipsam postmodum flendo reprehendat, non habet, quia ante se reparat, quam per consensum cadat. Recte ergo is qui peccatorem se fassus est^f, nequaquam se a suo corde reprehendi confitetur, quia etsi qua illicita cogitando fortasse defuit unquam rectitudini, forti tamen mentis certamine restitit cogitationi.

INTERROGATIO CXXVI (Alias 124).

Quomodo Job desperationem præmittens dicat: *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam*: cum statim subjungat: *Parce mihi, nihil sunt dies mei (Job VII, 16)*? Neque enim duo hæc verba sibi conveniunt, *desperavi*, et *parce*. Nam qui desperat, nequaquam sibi parci jam postulat; et qui adhuc parci sibi desiderat, profecto minime desperat.

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. VIII Mor., n. 46).

Aliunde est quod desperat, aliunde vero quod parci sibi sanctus vir postulat, quia nimirum dum bona vitæ transcantis per desperationem deserit, ad obtinenda quæ permanent, in spe robustior exurgit. Desperando itaque melius ad spem veniæ ducitur, qui eo certius ventura appetit, quo præsentia verius et ex desperatione derelinquit. Justo^g quippe desperare (*Ibid.*, num. 45.), est præsentis vitæ bona æternitatis electione deserere, mansura querere, et in

^a Desunt in edit. verba: *In ordine subtilioris naturæ.*

^b Edit.: *quæ a justis vitari possunt; et sunt nonnulla, quæ etiam a justis vitari non possunt.*

^c Edit., *consistens.*

^d Edit., *prava.*

^e Edit., *Et in peccatum ergo labitur.*

^f Edit., *confessus.*

^g Edit., *justi.*

rebus temporalibus fiduciam non habere. Qui hæc agit^h, nequaquam se ultra vivere asserit, quia videlicet vivificatrici morte quotidie a vita se passionis occidit. Qui ergo tam ordinate desperat, recte sibi parci desiderat.

INTERROGATIO CXXVII (Alias 125).

Quomodo utrumque Job dicit: *Scio quod non parcis delinquenti*: et e contra: *Tu gressus meos dinumerasti, et parcis peccatis meis (Job IX, 28; XIV, 16)*. Si delinquenti non parcitur, quis ab æterna morte eripitur, cum a delicto mundus nemo reperitur?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., *ibid.*, lib. IX, num. 54).

Delinquenti Dominus nequaquam parci, quia delictum sine ultione non deserit. Aut enim ipse hoc homo in se poenitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato pareitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur. Ab electis enim suis Deus iniquitatum mæculas studet temporali afflictione tergere, quas in eis in perpetuum non vult videreⁱ. Parci enim Deus, et non parci peccatis hominum. Non parci etiam in eo, quia delictum sine ultione non deserit: parci autem, cum illatam ultionem ad expiationem delictorum inducit. Bene ergo dicitur quod Deus delinquenti non parcat, quia delicta nostra sive per nos, sive per semetipsum resecat, etiam cum relaxat

INTERROGATIO CXXVIII (Alias 126).

Quomodo Job, qui jam superius dixerat: *Nihil in terra sine causa fit*, videtur post aliqua e contra subjungere, dicens: *Multiplicavit vulnera mea etiam sine causa (Job V, 6; IX, 17)?*

RESPONSIO.

De hoc quod dicitur: *Nihil in terra sine causa fit*, beatus Gregorius ita dicit (*Lib. VI Mor.*, n. 13): « Idcirco enim sæpe et desidiosus ingenium accipit, ut de negligentia justius puniatur, quia quod sine labore assequi potuit, scire contemnit. Et idcirco studiosus^j nonnunquam tarditate intelligentiæ premitur, ut eo majora præmia retributionis inveniatur, quo magis in studio inventionis elaborat. Nihil ergo in terra est sine causa, quando et studioso tarditas ad præmium proficit, et desizioso velocitas ad supplicium crescit. » Ergo hic intelligendum est nihil in terra fieri sine causa, id est, sine causa divinæ distributionis, vel permissionis. Illud autem quod dicit: *Multiplicavit vulnera mea etiam sine causa*, hoc modo intelligitur. Beatus namque Job vocem humani generis in se suscipiens, pro illis hoc dixit, qui reatu culpæ originalis astricti (*Ex lib. IX, num. 32*), ante moriuntur quam baptismi

^h Edit., *agens.*

ⁱ Non vult videre restituerunt Benedictini ex omnibus mss. quos citant, cum in edit. legeretur, *Non vult vindicare*. Nota ergo iterum congruentiam Juliani ad mss.

^j Edit. post studiosus, juxta Benedictinos, addunt, et ingeniosus, quod ab omnibus eorum mss. aberat sicut et in textu nostro deest.

gratia expientur, et qui prius a præsenti luce subtrahuntur, quam ad promerenda bona malave merita activæ vitæ perveniant. Quos quia a culpa originis salutis sacramenta non liberant, et hic ex proprio nihil egerunt, illuc ad tormenta perveniunt. Quibus unum vulnus est, corruptibiles a nasci, aliud carnaliter mori. Sed quia post mortem quoque æterna mors sequitur, occulto eis justoque iudicio, quantum ad humanam intelligentiam attinet^b, etiam sine causa vulnera multiplicantur. Qui itaque nullum proprium adjungens delictum, ex solo originis reatu perimitur, quid iste, nisi sine causa vulneratur? Potest et aliter utrumque intelligi. Beatus enim Job nequaquam percussus est, ut in eo percussio vitium tergeret, sed ut meritum auget. Nihil ergo in terra sine causa fit, quando percussio divina hominem aut ad emundationem ferit, aut ad probationem. Hic vero beatus Job vulneratum se sine causa asserit, quia non est ad hoc percussus, ut in eo percussio vitium tergeret; et hoc de se foris loquitur, quod de illo Veritas in occulto testatur, dicens : *Commovisti me adversus eum, ut affigerem illum frustra* (Job II, 3).

INTERROGATIO CXXIX (Alias 127).

Quomodo Job dicat : *Ipse novit et decipientem, et eum qui decipitur* (Ibid. XII, 16) : cum Dominus in Evangelio iniquis dicere videatur : *Nunquam novi vos; discedite a me, qui operamini iniquitatem* (Matth. VII, 23)?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. II Moral., num. 18).

Scire Dei, aliquando cognoscere dicitur, aliquando approbare. Et scit iniquum, quia cognoscendo iudicat; et nescit, quia non approbat. Neque iniquum quempiam iudicasset, si nequaquam cognosceret. Et tamen^c iniquum nescit, quia ejus facta non approbat. Et novit ergo, quia deprehendit; et non novit, quia hunc in suæ sapientiæ specie non recognoscit. Sicut de veraci quolibet viro dicitur, quia falsitatem nesciat : non quia vel cum ab aliis falsum dicitur, hoc reprehendere ignorat, sed eandem ipsam fallaciam et scit in examine, et nescit in amore, ut videlicet ipse hanc non agat, cum^d actam ab aliis damnat.

INTERROGATIO CXXX (Alias 128).

Cum Job dicat, *Non veniat in conspectu Dei omnis hypocrita* (Job XIII, 16) : quomodo quasi e contra Evangelista videtur dicere, *Et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, oves a dextris, et hædos a sinistris stans* (Matth. XXV, 32, 33)?

RESPONSIO (Ex eod. lib., num. 49).

Sciendum est quia duobus modis in conspectum

^a Edit. Benedict., *corruptibilibus*; nonnulli alii mss., *corruptibiles*, ut noster textus.

^b Deest hic in edit. *quantum ad humanam intelligentiam attinet*.

^c Edit. : *Et scit iniquum, quia cognoscendo iudicat* (neque enim iniquum quempiam iudicasset, si nequaquam cognosceret); et tamen, etc. Sed nos in tactum relinquimus Juliani textum, cum aliunde constet Samsonem abbatem ita eum transtulisse, ut

Domini venimus. Uno quidem, quod hic peccata nostra subtiliter perpendentes, in ejus nos conspectu ponimus, et flendo dijudicamus. Nam quoties conditoris nostri potentiam ad sensum reducimus, toties in conspectu illius stamus. Unde recte quoque per virum Dei Eliam dicitur : *Vivit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto* (III Reg. XVII, 1). Alio quoque modo in conspectum Domini venimus, cum in extremo iudicio ante tribunal ejus assistimus. Hypocrita igitur, per examen ultimum ante conspectum iudicis veniet. Sed quia modo culpas suas considerare et deslere dissimulat, in conspectum venire Domini recusat : qui dum placere humanis oculis concupiscit, distractionem Dei ante suos oculos non ponit.

INTERROGATIO CXXXI (Alias 134).

Cum beatus Job de se fateatur, *Vias meas in conspectu Dei redarguam*; necnon et illud, *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*; atque illud, *Signasti quasi in sacco delicta mea* : quomodo quasi e contra videtur superius dixisse : *Si fuero iudicatus, scio quia justus inveniar* (Job XIII, 15, 26; XIV, 17; XIII, 18)? Neque enim simul conveniunt peccata et iustitia.

RESPONSIO (Ex eod. lib., num. 51).

Sanctus iste vir sibi iniquitatem tribuens, et omnipotenti Domino purgationem suam; et peccatorem se cognoscit ex se, et justum se factum non ignorat ex munere, quia in recto quoque opere positus, ex abundantia gratiæ^e meruit flagella sustinere, jamque in iudicium justum venire gaudet^f, qui ante iudicium percussus se videt. Unde et cum longe post dicat : *Signasti quasi in sacco delicta mea*, statim subdidit^g : *Sed curasti iniquitatem meam*. Qui ergo justum inveniri se in iudicio memorat, nequaquam se juste flagellatum negat, quamvis in flagello ejus Dominus non peccata studuit tergere, sed merita augere.

INTERROGATIO CXXXII (Alias 129).

Quomodo Job dicit : *Homo cum dormierit, non resurget* (Job XIV, 12), cum Paulus dicat : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (I Cor. XV, 51)?

RESPONSIO (Ex lib. XII Moral., n. 11, 12).

Hæc quidem non erunt contraria, si subijuncta statim in Job attendatur sententia. Nam ubi dicit : *Homo cum dormierit, non resurget* : statim subijungit, *Donec atteratur cælum, non evigilabit, nec resurget de somno suo*. Liqueat enim quia non resurget, sed donec^h atteratur cælum. Quia nisi mundi hujus finis advenerit, humanum genus a somno mortis videre est lib. II Apolog., cap. 27, tom. II Hisp. Sacr., pag. 513.

^d Edit., *quam*.

^e Edit., *ex abundantia gratia*.

^f Edit. Benedictinor. : *jamque se in iudicio justum inveniri gaudet*, etc. Antiquiores edition., *justum invenire*.

^g Edit., *subdit*.

^h Edit., *scilicet donec*, etc.

ad vitam non evigilabit. Non ergo quia omnimodo non resurgat, sed quia ante contritionem cœli humanum genus minime resurgat, insinuat.

INTERROGATIO CXXXIII (Alias 136).

Cum Job clarificata carne resurgere se sperans dicat, *In novissimo die de terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum* (Job XIX, 25, 26), juxta quod et Apostolus dicit, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem* (I Cor. XV, 53) : quomodo quasi e contrario idem ipse Apostolus dicit, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (v. 50) ?

RESPONSIO.

Ad hæc peccata respiciens Apostolus, quæ veniunt de corruptione carnis et sanguinis, ait : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*. Nam utique secundum fidem veram ejusdem Apostoli caro ita resurget, juxta illud : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*, etc. Quia ergo corruptio ista de peccato est, ipsius nomine et peccata appellatur. Ergo si nomine carnis et sanguinis corruptio vel peccata intelligantur, quæ de carne utique et sanguine oriuntur, contraria sibi non erunt. Ergo et caro nostra, in qua vivimus, pro bene gestis habitura Dei regnum ; et caro, id est corruptio, quia carnis et sanguinis nomine nuncupata est, regnum non possidebit divinum.

INTERROGATIO CXXXIV (Alias 135).

Cum omnipotens Deus juxta plurimas Scripturæ sacræ sententias ^b (Job XXXIV, 12; *Ezech.* VI, 10 ; XIV, 23) frustra nihil faciat, cur beatus Job (Job XIX, 6) frustra se afflixisse testatur ^c ?

RESPONSIO (Ex lib. XIV Mor., n. 38).

Justus conditor noster tot verberibus in beatum Job, non vitia curavit exstinguere, sed merita augere. Æquum ergo fuit, quod fecit propter ^d augmentum boni meriti : non tamen videbatur æquum, quod credebatur causam ^e punire peccati. Unde et beatus Job peccata sua illis flagellis delere credidit, non merita augeri ; et idcirco non æquum judicium vocat, quia vitia sua ^f cum flagellis examinat. Ergo si vitia ^g et flagella pensantur, non æquum fuit quod beatus Job per iram distractionis sibi fieri credidit. Si vero misericordia judicis attendatur, quod per pœnam justi viri vitæ ejus merita cumulantur, æquum vel potius misericors judicium fuit.

INTERROGATIO CXXXV (Alias 131).

Si pax in sublimibus summa tenetur, dicente Job, *Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis* (Job XXV, 2) : quid est quod per angelum Danieli dicitur : *Ego veni propter sermones tuos ; princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus ; et ecce Michael unus de princi-*

pibus primis venit in adjutorium mihi (Dan. X, 13) ; et paulo post : *Nunc revertar ut præliar adversus principem Persarum, cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum adveniens* (v. 20) ?

RESPONSIO (Ex lib. XVII Moral., num. 17).

Quos itaque alios principes gentium, nisi angelos appellat, qui sibi resistere exeunti potuissent ? Quæ ergo esse pax in sublimibus potest, si inter ipsos angelicos spiritus præliandi certamen agitur, qui semper conspectui veritatis assistunt ? Sed quia certa angelorum ministeria dispensandis singulis quibusque gentibus sunt prælata, cum subjectorum mores adversum se vicissim prepositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præsent spiritus, contra se venire referuntur. Is namque angelus qui Danieli loquebatur, captivis Israelitici populi in Perside constitutis, prælatus agnoscitur. Michael autem eorum, qui ex eadem plebe in Judææ terra remanserant, præpositus invenitur. Unde ab hoc eodem angelo paulo post Danieli dicitur : *Nemo est adjutor meus in omnibus his nisi Michael princeps vester*. De quo et hoc, quod præmissimus, dicit : *Et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium mihi*. Qui dum nequaquam simul esse, sed venire in adjutorium dicitur, aperte ei populo prælatus agnoscitur, qui captus ^h in alia parte tenebatur. Quid est ergo angelum dicere, *Ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi*, nisi sua subditis opera nuntiare ? Ac si aperte dicat : *Precum quidem tuarum merita exigunt ut Israeliticus populus jugo suæ captivitatis exuatur ; sed est adhuc quod in eodem populo Persarum dominio purgari debeat : unde ereptioni illius Persarum princeps mihi jure contradicat, quamvis preces tuas eorum quoque lacrymæ qui in Judæa sunt relictis, adjuvent*. Unde hoc quoque quod diximus, adjungit : *Michael princeps vester venit in adjutorium mihi*. Cumque adversum Persarum principem præliari egreditur, Græcorum ⁱ sibi princeps adveniens apparet. Qua ex re innuitur quod adversum Græcos quoque aliquid Judæa commiserat, quorum profecto causa ereptioni illius resistebat. Prophetæ igitur preces angelus exaudit, sed Persarum princeps resistit, quia etsi jam vita justis deprecantis ereptionem populi exegit ^k, ejusdem tamen populi hanc vita contradicit, ut quia necdum plene ^l qui in captivitatem fuerant ducti purgati sunt, jure eis adhuc Persæ dominantur. Michael adjuvat, sed Græcorum princeps ad prælium venit, quia mereri quidem veniam tam longa oppressorum captivitas poterat, sed ereptionis eorum beneficio hoc quoque quod in Græcos deliquerant obviabat. Recte ergo dicitur quod contra se angeli veniunt, quia subjectarum sibi gen-

^a Edit., omnino.

^b Deest in edit. : juxta plurimas Scripturæ sacræ sententias.

^c Edit., testetur.

^d Edit., per.

^e Edit., causas.

^f Edit., vitam suam.

^g Edit., vita.

^h Edit., captivus.

ⁱ Edit. Benedictinor., ut de ereptione conformiter ad nonnullos mss. quos citant. Sed in posteriorib. edit. unde ereptionem, quæ lectio ipsis displicuit.

^j Edit. : Cumque ut adversus principem Persarum prælietur, egreditur, Græcorum, etc.

^k Edit., exigit.

tium vicissim merita contradicunt. Nam sublimes spiritus eisdem gentibus principantes, nequaquam pro injuste agentibus decertant, sed eorum facta juste judicantes examinant. Cumque uniuscujusque gentis vel culpa vel justitia ad supernæ curiæ consilium ducitur, ejusdem gentis præpositus obtinuisse vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium una victoria est sui super se opificis voluntas summa, quem dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent, nunquam volunt.

INTERROGATIO CXXXVI (Alias 130).

Cum Job dicat pro angelis: *Nunquid est numerus militum ejus* (Job xxv, 3), quomodo Daniel præfixum numerum angelorum statuens, dicit, *Decies millia centena millia assistebant ei* (Dan. vii, 10)?

RESPONSIO (Ex eod. lib. Mor., num. 18).

In cognitione humanæ rationis supernorum spirituum numerus non est, quia quanta sit frequentia invisibilis exercitus, nescit. Supernorum namque civium numerus et infinitus est, et definitus exprimitur, ut qui Deo est numerabilis, esse nobis innumerabilis demonstratur.

INTERROGATIO CXXXVII (Alias 132).

Cum pastum diaboli Beemoth ad Job loquens significet, dicens, *Fenum ut bos comedit* (Job xl, 10): et de quo Isaias, *Leo quasi bos comedet paleas* (Isai. xi, 7): quomodo propheta de pastu ejus videtur e contrario dicere, *Esca ejus electa* (Habac. i, 16)? Quomodo Beemoth iste fenum vel paleas comedens, vitam spiritualium consumere dicitur, si feni et palarum nomine vita carnalium designatur? Esca quoque ejus electa jam non erit, si fenum comedens carnalis sapit?

RESPONSIO (Ex lib. xxxii, n. 18, 19).

Nonnulli hominum et apud Deum fenum sunt, et apud homines sanctitatis nomine censentur, cum et

- ^a Edit., vel obtinuisse in certamine, vel non, etc.
- ^b Edit., quam.
- ^c Edit., numerus infinitus et definitus exprimitur.
- ^d Edit., hominibus.
- ^e Edit., carnalem rapit.

ante humanos oculos aliud ostendit vita, et ante divina judicia aliud ostendit conscientia. Hi itaque apud humana judicia electi sunt, sed ad subtile Domini examen, fenum.

INTERROGATIO CXXXVIII (Alias 133).

Cum Job a Domino reprehensus, ipse quoque se reprehenderit, dicens, *Idcirco ipse me reprehendo* (Job xlii, 6, 7): quomodo item Dominus cum præferens amicis suis, locutus sit dicens: *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job* (Ex lib. xxxv, num. 9)? Quomodo superius beatus Job reprehenditur, si in comparatione ejus rectitudinis amici illius nequaquam coram Domino locuti rectum memorantur? An adhuc illa de eo sententia confirmatur, qua antiquo hosti dicitur: *Vidisti servum meum Job, quod non sit ei similis super terram* (Job i, 8).

RESPONSIO.

Quid est hoc, quod laudatur hosti, et in acipso reprehenditur, et tamen amicis loquentibus antefertur, nisi quia sanctus vir cunctos meritum suorum virtute transcendit? Sed eo ipso quod homo fuit, ante Dei oculos esse sine reprehensione non potuit. In sancto quippe homine in hac interim vita commorante, divini examinis regula habet adhuc quod judicet, quamvis jam ex comparatione cæterorum hominum habeat quod laudet. Beatus igitur Job pro culpa se credit, et non pro gratia flagellari; resecuri in se æstimavit vitia, non autem merita augeri; et in eo reprehenditur, quo intentionem flagelli fuisse aliam suspicatur, et tamen amicis resistentibus internæ judicii definitione prælatus est. Unde apte colligitur quantæ justitiæ fuerit in eo quod contra amicorum verba innocentiam suæ operationis astruxit, qui divino judicio etiam ipsis ejusdem divini judicii defensoribus antefertur.

- ^f Edit., intendit.
- ^g Edit., apud.
- ^h Edit., quod.
- ⁱ Edit., aperte.

A LIBER SECUNDUS

QUÆSTIONES EX NOVO TESTAMENTO COMPREHENDENS.

EX EVANGELIO SECUNDUM MATTHÆUM.

Quomodo Christus dicit, *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* (Matth. vi 1) et, alibi dicit: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum* (Ibid. v, 16)?

RESPONSIO (Ex Reg. Past. Gregor. Magn., part. iii, cap. 35).

Quid est ergo quod opus nostrum ita faciendum

In hoc lib. II continuatur numeratio primi in editione Bibliothecæ Patrum, ita ut hæc quæstio sit centesima trigesima septima, et finem liber faciat in ducentesima vigesima prima. Nos potiori methodo novam enumerationem inchoamus, non adnotantes deinceps ad oram veterem ordinem, cum

est, ne videatur, et tamen ut debeat videri, præcipitur, nisi quod ea quæ agimus, et occultanda sunt, ut ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cœlestis Patris augeamus? Nam cum nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adjunxit: *Ut videamini ab eis*. Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præceperit, protinus subdidit: *Ut glorificent*

sufficiat hæc admonitio. Sed quia meminimus quæstionis ducentesimæ vigesimæ primæ, nemo miretur eam nos omisisse, cum eadem sit ac centesima nonagesima sexta Bibliothecæ Patrum, et sexagesima prima in nostra editione.

Patrem vestrum, qui in caelis est. Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda, ex sententiarum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quæreret, et propter cœlestis Patris gloriam non celaret. Unde fit plerumque ut bonum opus et in occulto sit, cum sit publice; et rursus in publico, cum agitur occulte.

INTERROGATIO II.

Cum Dominus in Evangelio docens nos orare præcipiat, ut dicamus, *Ne inducas nos in tentationem* (Matth. vi, 13): quomodo apostolus Jacobus videtur quasi e contra prædicasse dicens, *Beatus vir qui suffert tentationem* (Jac. i, 23), necnon et illud quod alibi scribitur: *Omnis vir qui non est tentatus, non est probatus* (Eccli. xxxiv, 9, 11)?

RESPONSIO.

Utilem esse tentationem, quæ probat, non quæ in tentationem inducit, quis fidelium nesciat? Nam de his Cassianus ita dicit. Ait enim: Non ergo hoc sonat, *Ne inducas nos in tentationem*, id est, ut non permittas nos aliquando tentari; sed ne permittas nos in tentatione positos superari. Tentatus est enim Job, sed non est inductus in tentationem. Tentatus est Abraham et Joseph, sed neuter illorum inductus est in tentationem, quia nullus eorum consensum præbuit tentatori. Denique sequitur: *Sed libera nos a malo*, id est, ne permittas nos a diabolo tentari supra id quod possumus (I Cor. x, 13), sed fac cum tentatione et exitum, ut sustinere possimus.

INTERROGATIO III.

Quomodo Dominus in Evangelio dicat, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum* (Matth. vii, 21): et e contra Paulus, *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto* (I Cor. xii, 3)?

RESPONSIO (Ex Aug., lib. II de Serm. Dom. in mont., num. 83).

Ecce neque aliquos habentes Spiritum sanctum possumus dicere non intraturos in regnum cœlorum, si perseveraverint usque in finem; neque illos qui dicunt *Domine, Domine*, et tamen non intrant in regnum cœlorum, possumus dicere habere Spiritum sanctum. Quomodo ergo nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, nisi quia proprie Apostolus posuit verbum quod est, *dicit*, ut significet voluntatem atque intellectum dicentis; Dominus vero generaliter posuit verbum quod ait: *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum?* Videtur enim dicere etiam ille qui nec vult nec intelligit quod dicit; sed ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enuntiat.

INTERROGATIO IV.

Cum Dominus in Evangelio dicat, *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* (Matth. x, 28): quomodo in psalmo ex persona Christi dicitur, *Repleta est malis anima*

mea (Psal. lxxxvii, 4)? Audemusne dicere animam Christi repletam malis, cum illa passionis afflictio in carne valuerit quidquid valuit?

RESPONSIO (Ex Aug., enarr. in hunc psal., n. 3).

Occidi a persecutoribus anima non potest, malis autem repleri potest. Non enim vitiis, per quæ homini dominatur iniquitas, animam illam repletam possumus dicere; sed forte doloribus, quibus anima suæ carni in ejus passione compatitur. Non enim vel ipse, qui dicitur corporis dolor, potest esse sine anima, quem inevitabiliter imminentem præcedit tristitia, quæ solius animæ dolor est. Dolere ergo anima, etiam non dolente corpore, potest; dolere autem corpus sine anima non potest. Cur itaque non dicamus non humanis peccatis, sed tamen humanis malis repletam fuisse animam Christi, de quo alius propheta dicit quod pro nobis doluerit (Isai. liii, 4), et evangelista, *Cæpit contristari et mæstus esse*, et ipse Dominus de seipso, *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 37, 38)? Hæc futura prævidens Propheta psalmi hujusmodi conscriptor, inducit eum loquentem: *Quoniam repleta est*, inquit, *malis anima mea, et vita mea in inferno appropinquavit*. Nam ipsam omnino sententiam verbis aliis explicavit, quibus dictum est: *Tristis est anima mea usque ad mortem*. Quod enim ait, *Tristis est anima mea*: hoc dictum est, *Repleta est malis anima mea*: et quod sequitur, *usque ad mortem*, hoc dictum est, *et vita mea in inferno appropinquavit*.

INTERROGATIO V.

Quomodo Christus in Evangelio utrumque dicat, *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23): et e contrario, *Pastor bonus animam suam dat pro ovibus. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit: et lupus rapit, et dispergit oves* (Joan. x, 11, 12)?

RESPONSIO.

Has duas Dominicas verasque sententias ita intelligere debemus, ut contrarias inter se nullo modo prædicemus. Etenim ut breviter exponatur, sine culpa quisque corporaliter fugit, qui se a persecutoribus non timore, sed utilitate necessaria subtrahit: id est, qui non spiritu fugit mortem, sed se pro tempore utilitati eorum servat, sicut Paulus dicit, *Manere in carne necessarium propter vos* (Philip. i, 24). Hæc est fuga licita, et a Domino nobis permissa. Qui autem timore persecutionis vel potestatis cujuslibet, terrore spiritus superatus, aut veritatem refugit prædicare, aut loci eligit mutationem appetere, hic quasi mercenarius arguitur, et talis fuga omnino culpatur. His enim verbis has duas sententias a beato Augustino explanatas reperimus. Ait enim (Tract. 46 in Joan., num. 7, 8): «Audi- vimus in Epistola Paulum fugientem per murum, et in sporta submissum (II Cor. xi, 33), ut manus a persequentis evaderet. Non ergo illi cura fuit de ovibus, quas lupo veniente deserebat? Fuit plane,

* Edit.: Vidi. . . fugientem Paulum: per murum in sporta submissus est, ut manus, etc.

sed eas pastori in cœlo sedenti orationibus commendabat, se autem ad utilitatem a earum fugiendo servabat, sicut quodam loco ait, *Manere in carne necessarium propter vos* (Philip. 1, 24). Ab ipso namque pastore omnes audierant: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*. Hanc quæstionem nobis Dominus dignetur exponere. Domine, tu dixisti eis quos fideles pastores esse utique volebas, quos tua membra esse formabas, *Si vos persecuti fuerint, fugite*. Injuriam ergo illis facis, quando reprehendis mercenarios fugientes b. Rogamus indices nobis quid habeat alitudo quæstionis. Pulsemus, aderit qui aperiat; sed ostiarius est ostii c, quod est ipse.

a Quis est mercenarius qui vidit lupum, et fugit? Qui sua quærit, non quæ Jesu Christi d (Philip. 11, 21; 1 Tim. v, 20), peccantem non libere audeat arguere. Ecce nescio quis peccavit, graviter peccavit, increpandus est, excommunicandus est. Sed excommunicatus, erit inimicus, insidiabitur, nocebit cum poterit. Jam ille qui sua quærit, non quæ Jesu Christi, ne perdat quod sectatur, humanæ amicitie commoditatem, et inimicitiarum humanarum incurrat molestiam; tacet, non corripit. Ecce lupus ovi guttur e apprehendit. Diabolus fidei adulterium persuasit; tu taces, non increpas. O mercenarie, lupum venientem vidisti, et fugisti. Respondit f forte, et dicit: Ecce hic sum, non fugi. Fugisti, quia tacuisti, quia timuisti g. Fuga animi timor est. Corpore stetisti, spiritu fugisti, quod ille non faciebat, qui dicebat: *Etsi corpore absens sum, sed h spiritu vobiscum sum* (Colos. 11, 5). Quomodo enim spiritu fugiebat, qui etiam corpore absens, fornicatores litteris arguebat? Affectiones nostræ motus animorum sunt: lætitia, animi diffusio; tristitia, animi contractio; cupiditas, animi progressio; timor, animi fuga est. Diffunderis enim animo, cum delectaris; contraheris animo, cum molestaris; progredieris animo, cum appetis; fugis animo, cum metuis. Ecce unde mercenarius ille viso lupo dicitur fugere. Quare? *Quia non est ei cura de ovibus*. Quare non est illi cura de ovibus? *Quia mercenarius est*. Quid est, *mercenarius est*? Temporalem mercedem quærit, in domo i in æternam non habitabit.)

INTERROGATIO VI.

Quomodo Matthæus et Lucas commemoraverunt dixisse Dominum discipulis suis ut nec virgam ferrent (Matth. x, 10; Luc. ix, 5), cum dicat Marcus, *Et præcepit discipulis suis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum* (Marc. vi, 8)?

a Edit., utilitati.

b Edit., mercenarios qui vident lupum venientem et fugiunt. Rogamus, etc.

c Edit., aderit qui aperiat se ostiarius ostii, quod, etc.

d Edit., Quis est mercenarius? Qui videt lupum venientem, et fugit; qui sua quærit, non quæ Jesu Christi; peccantem, etc.

e Editio Juliani habebat: Ecce lupus, cui guttur, etc. Forte erraverunt editores legentes cui, pro ovi

A RESPONSIO (Ex cod. Beato Aug., lib. 11 de Consensu Evang., n. 73, 74).

Utrumque accipiendum est a Domino apostolis dictum. Hæc ergo loquens Dominus discipulis, id agebat, quod apostolus Paulus apertius explicat, ita dicens: *Nescitis quod i qui in templo operantur quæ de templo sunt edunt, qui altari deserviunt altari compartiuntur? Sic et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere*. Ego autem nullo k horum usus sum (1 Cor. ix, 13 seq.). Cum itaque dicit ita Dominum ordinasse, se autem usum non esse, utique ostendit utendi potestatem datam, non impositam servandi l necessitatem. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum ordinasse dicit Apostolus, qui *Evangelium annuntiant de Evangelio vivere*, illa apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit *nec virgam*, ostendens a fidelibus suis omnia debere ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo, *Dignus est operarius cibo suo* (Matth. x, 10), prorsus aperuit et illustravit unde et quare hæc omnia loqueretur. Hanc ergo potestatem virgæ nomine significavit, cum dixit *ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum*. Potuit etiam sic breviter dici: Nihil necessariorum vobiscum feratis, *nec virgam, nisi virgam tantum*, ut illud quod dictum est, *nec virgam*, intelligatur, nec minimas quidem res; quod vero adjunctum est, *nisi virgam tantum*, intelligatur, quia per potestatem a Domino acceptam, quæ virgæ nomine significata est, etiam quæ non portantur non derunt.

INTERROGATIO VII.

Cum Christus in Evangelio dicat, *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona* (Matth. xii, 35): quomodo ibi quasi e contra videtur dicere, *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Ibid. xix, 17)?

RESPONSIO.

Nonne stimulavit nos ad quærendum et ad distinguendum quid sit bonum, alio bono bonum, et bonum seipso bonum? Ergo quam bonum est, per quod sunt omnia bona, ut omnino nullum invenias bonum, quod non ab ipso sit bonum, bonum bona faciens. Ita enim Deus dicitur bonus, ut in ejus comparatione ea quæ facta sunt bona penitus non sint. Illo autem non comparato, bona omnia dici possunt, quæ a bono auctore sunt facta; illi vero comparata, bona penitus non dicenda sunt.

INTERROGATIO VIII.

Cum diabolus sciens Christum Filium Dei esse,

in mss. quod nos ex Aug. edit. emendamus.

f Edit., respondet.

g Edit., Fugisti, quia tacuisti; tacuisti, quia timuisti.

h Deest in edit. sed.

i Edit., quærens, et in domo, etc.

j Edit., quoniam.

k Edit., nullius.

l Edit., serviendi non tam recte.

evidenter in Evangelio per turbam dæmoniorum locutus sit, *Quid nobis et tibi, Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos (Matth. viii, 29)?* quomodo e contra in illa tentatione ubi assumptus Christus a Spiritu legitur, dubitando eum an Christus esset, exploravit, et dixit: *Si tu es Christus Filius Dei, mitte te deorsum (Ibid. iv, 6)?*

RESPONSIO.

Innotuit Christus dæmonibus, non per id quod est vita æterna et lumen incommutabile, quod illuminat pios, cum videndo per fidem quæ in illo est, corda mundantur; sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, et occultissima signa præsentia, quæ angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum potius quam infirmitati hominum possint esse conspicua. Denique quando ea paululum suppressenda iudicavit, et aliquantò altius latuit, dubitavit de illo dæmonum princeps, eumque tentavit an Christus esset, et explorans quantum se tentari ipse permisit, ut hominem quem gerebat, ad nostræ imitationis temperaret exemplum. Post illam vero tentationem cum angeli, sicut scriptum est, *ministrabant ei (Matth. iv, 11)*, boni utique et sancti, ac per hoc spiritibus immundis metuendi et tremendi, magis magisque innotescebat dæmonibus quantus esset, ut ei iubenti, quamvis in illo contemptibilis videretur corporis infirmitas, resistere nullus auderet.

INTERROGATIO IX.

Quomodo Christus in Evangelio dicit: *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei (Matth. xviii, 10)*, cum Paulus e contra videatur dicere, *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis (Hebr. i, 14)?* Si semper assistunt, quomodo exterius mitti dicuntur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. ii Mor., n. 3).

Si angeli Conditoris aspectum exeuntes amitterent, nec facientes erigere, nec ignorantibus vera nuntiare potuissent. Et mittuntur ergo, et assistunt, quia et ad nos spiritali præsentia foras exeunt, et tamen ibi se unde recesserant per internam contemperationem servant.

INTERROGATIO X.

Cum Dominus interroganti se juveni, et dicenti: *Magister bone, quid faciam ut habeam vitam æternam?* responderit, *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus (Matth. xix, 16, 17)*, quasi nolens se aut bonum, aut magistrum debere intelligi, quomodo quasi e contrario ad apostolos dicit, *Vos vocatis me, Magister, et Domine, et bene dicitis: sum etenim (Joan. xiii, 13)*; necnon et illud, *Ne vocemini magistri: quia magister vester Christus est (Matth. xxiii, 10)?*

RESPONSIO.

Juvenis enim insolens per observantiam legis et finem legis, qui est Christus (Rom. x, 4), nesciens, tanquam eum omnium præceptorum, et in lege scriptorum magistrum, interrogat Dominum, hominem tantum illum, non Deum existimans. Christus tamen hanc de se irreligiosam fidei professionem expo-

brans, quod tanquam magister legis interrogaretur, respondit: *Quid me vocas bonum?* Atque ut significaret qualiter intelligendus esset, subjecit: *Nemo bonus, nisi unus Deus.* Non igitur bonitatis nomen refugit, neque magistri nomen recusavit; sed fidem ejus qui in se nihil nisi corporeum et carnale sapnisset coarguit. Ubi enim Christus cum fide magister est, ibi adeo laudat, ut et profiteatur hoc nomen; hic vero boni magistri nomen non recognoscit, ubi nec Dominus intellectus est esse, nec Christus.

INTERROGATIO XI.

Cum Christus præcipiat discipulis, dicens, *Patrem nolite vocare vobis super terram; unus enim est Pater vester, qui in cælis est (Matth. xxiii, 9)*, quomodo Paulus apostolus contra hoc audet dicere, *Patres nostri omnes sub nube fuerunt (I Cor. x, 4)?*

RESPONSIO.

In his duabus sententiis, nisi fallor, claret quod aliquando propter naturam pater dicatur Nam Christus mundum istum patri hominum de imitamento volens intelligi, dicit: *Patrem nolite vocare vobis super terram*, id est, mundum istum. Paulus autem natura nominans patrem ait: *Patres nostri sub nube fuerunt.* Pater enim hominum hic mundus est, de quo carnaliter nascuntur quicumque carnaliter generantur: qui mundus si contemnatur, ut veraciter quis dicere possit, *Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi, 14)*, jam huic tali pater est mortuus, id est, iste mundus, et fit veraciter pupillus, cui pater est Dominus. Ergo quod dicit Christus, *Patrem nolite vocare vobis super terram*, mundum istum insinuare videtur patrem, a quo eos avertere cupiebat, ut Christus ipse unus illis pater officeretur. Quod autem Apostolus dicit, *Patres nostri omnes sub nube fuerunt*, de carnali generatione istius mundi loquebatur. De qua et carnis originera mundi trabebant, et homines nati de hominibus inter homines consistebant. Docet quippe Dominus pupillos fieri discipulos suos, quibus dicit, *Ne vobis dicatis patrem in terris.* Cujus rei exemplum præbuit ipse, dicendo: *Quæ mihi mater, aut qui fratres (Matth. xii, 48)*. De his namque pupillis dicitur: *Pupillo tu eris adjutor (Psal. x, 14 sec. Heb.)*. De hoc Hieronymus ita dicit (*In Comment. ad. cap. xxiii, 8, Evang. sec. Matth.*). « Quæritur, quare adversum hoc præceptum doctorem Gentium se esse Apostolus dixerit, aut quomodo vulgato sermone, maxime in Palæstina et in Ægypti monasteriis se invicem patres vocent. Quod sic solvitur: aliud esse naturam patrem vel magistrum, aliud indulgentiam. Nos si hominem patrem vocamus, honorem ætati deferimus, non auctorem nostræ ostendimus vitæ. Magister quoque dicitur ex consortio veri magistri. Et, ne infamata replicem, quomodo unus Pater aeterna Deus, et unus Filius non præjudicat cæteris, ne per adoptionem dii vocentur et filii; ita et unus pater et magister non præjudicat aliis, ut abusive appellentur patres et magistri. »

INTERROGATIO XII.

Cum Evangelium dicat tristes fuisse discipulos in

passione Domini, mulieres quoque flevisse, ita ut et de discipulis dicatur, *Erant oculi eorum gravati præ tristitia* (*Math. xxvi, 43*): et mulieribus ipse Dominus responderit, *Nolite flere super me* (*Luc. xxiii, 28*): quomodo quasi e contrario in psalmo sexagesimo octavo Christus ipse de tempore passionis suæ dicit, *Sustinui qui simul mecum contristaretur, et non fuit; et consolantes, et non inveni* (*Psal. lxxviii, 21*)?

RESPONSIO (Ex Aug. serm. 2 in hunc psal., n. 5).

Discipuli enim vel mulieres de passione corporea Domini vel morte tristabantur; Dominus tamen alia tristitia urgebatur, qua dicit: *Sustinui qui simul mecum contristaretur, et non inveni*. Quia ipse Dominus volebat salvare, et persecutores cupiebant sævire. Ille ut eis parceretur, orabat; illi, ut phrenetici medico bono injuriam faciebant: et ideo alia tristitia erat discipulorum et mulierum, quæ morituram carnem Domini, vel mortuam lugebant. Ideo qui simul cum eo contristaretur non fuit, quia comitem hujus tristitiæ non invenit, cum neque discipuli, neque mulieres ea tristitia qua Dominus doluit contristarentur, sed prorsus carnaliter de vita Christi mortali, quæ mutanda fuerat morte, et reparanda resurrectione. Non enim ait, *Sustinui qui contristaretur, et non fuit; sed, qui simul contristaretur*; id est, ex ea re qua ego contristatus sum non inveni qui contristaretur. In qua tamen tristitia, quia persequentium se Christus cæcitate dolebat, consolantes non invenit, quia proficientes non habuit. Ipsi enim nos consolantur, qui proficiunt, et ipsi sunt solatio omnibus prædicatoribus veritatis.

INTERROGATIO XIII.

Cum Domino in passione, secundum quod loquitur Evangelium, acetum cum felle mistum oblatum fuisset ad bibendum (*Math. xxvii, 34, 48*), non esca ad manducandum, quomodo in psalmo sexagesimo octavo ex persona Christi commemoratur, quod et utique in passione Domini testimonium ipsum assumitur, ubi dicit: *Dederunt in escam meam fel, et in sili mea potaverunt me aceto* (*Psal. lxxviii, 22*)?

RESPONSIO.

Si escam Domini unitatem corporis sui accipiamus, quam tunc significare voluit, quando pascha illud cum discipulis suis comedit (*Luc. xxii, 15 seq.*), ubi aptissime sacramentum sui corporis demonstravit, et in hanc escam, id est in unitatem corporis Christi, injectum fel accessisse, non aliud quam contradictores Evangelii tanquam persecutores Christi sub felis nomine accipiamus, contraria sibi non erunt quæ superius lecta sunt. Non ipsum namque quod dederunt esca erat (S. Aug., ex eod. serm., n. 6), potus enim erat; sed in escam dederunt, quia Dominus jam escam acceperat, et in ipsam injectum est fel. Acceperat autem ipse escam suavem, quando pascha manducavit cum discipulis suis, ubi sacramentum corporis sui demonstravit. In hanc escam tam suavem, tam

^a Edit., suis, ibi sacramentum, etc.

^b Edit., Quia.

A dulcem unitatis Christi, quam commendat Apostolus, dicens, *Quomodo unus panis, unum corpus multi sumus* (*I Cor. x, 17*); in hanc escam tam suavem, quis est qui det fel, nisi contradictores Evangelii, tanquam illi persecutores Christi? Minus enim peccaverunt Judæi crucifigentes in terra ambulantem, quam qui contemnunt in cælo sedentem. Quod ergo fecerunt Judæi, in escam, quam jam acceperat, dantes bibendum amarum illum potum, hoc faciunt, qui male vivendo scandalum inferunt Ecclesiæ; hoc faciunt hæretici amaricantes, sed non exaltentur in seipsis (*Psal. lxxv, 7*). Dant fel super tam jucundum cibum; sed quid facit Dominus? Non admittit ad corpus suum. Hoc sacramento ipse Dominus, quando illi obtulerunt fel, gustavit, et noluit libere

(*Math. xxvii, 34*).

INTERROGATIO XIV.

Quomodo Christus in Evangelico dicit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Math. xxviii, 20*): cum alibi idem dicat, *Pauperes vobiscum habetis, me autem non semper habebitis* (*xxvi, 11*)?

RESPONSIO.

Quod dicit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, de majestatis suæ præsentia dicit, qua Ecclesiam suam usque in finem nullo modo se relicturn promisit. Quod vero ait, *Me autem non semper habebitis*, de præsentia corporis sui dixit. Recte ergo accipitur dictum esse unum propter præsentiam carnis, aliud propter præsentiam majestatis.

INTERROGATIO XV.

Cum Christus in Exangelio discipulos præmonens doceat: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Math. xxviii, 19*), quomodo in Actibus apostolorum Petrus Judæos alloquens dicit: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi* (*Act. ii, 38*)? Nam et hi qui a Philippo et Paulo baptizati inibi leguntur (*viii, 38*), non dicitur quia in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed in nomine Jesu tantum baptizati sunt (*xix, 5*).

RESPONSIO (Ex Vigil. Tapsensi, lib. xii de Trinit., in tom. VIII Biblioth. PP. ed. Lugdun., 1667, p. 805).

Nunquid prævaricatores mandati Salvatoris apostoli effecti sunt, et contradictione Salvatoris baptizaverunt tantam multitudinem? Non enim scriptum est quia baptizaverunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed tantum in nomine Domini Jesu. Sed non sunt prævaricatores. Absit. Nam licet Filii nomen tantummodo dicatur, habet tamen Patrem et Spiritum sanctum secum pronuntiatum, sicut in Scripturis sanctis satis probatum est.

INTERROGATIO XVI.

Cum Dominus dixerit discipulis, *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Math. xxviii, 19*), cur Paulus solius Christi in baptismó nomen assumpserit, dicens, *Quicumque bapti-*

^c Edit., darent.

zati sumus in Christo (Rom. vi, 3): cum utique non A habeatur legitimum baptismum nisi sub nomine Trinitatis?

RESPONSIO.

Intuere prudentiam Pauli, quomodo quidem in presenti loco non tam baptismatis rationem, quam mortis Christi discutere cupiebat: ad cuius similitudinem etiam nos suaderet, mori debere peccato, conspeliari Christo. Et non erat utique conveniens ut ubi de morte dicebat, vel Patrem nominaret, vel Spiritum sanctum. *Verbum enim caro factum est (Joan. 1, 14), et merito ubi caro est, ibi de morte tractatur; nec conveniebat ut diceret: Quicumque baptizati sumus in nomine Patris, et Spiritus sancti, in morte ipsius baptizati sumus.*

EX EVANGELIO SECUNDUM MARCUM.

INTERROGATIO XVII.

Cum juxta Evangelium Matthæi dicatur, *Venit Joannes non manducans, neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et vinarius, amicus publicanorum et peccatorum (Matth. xi, 18, 19): quomodo e contra de Joanne dicitur: Esca autem ejus erat locusta et mel silvestre (Marc. 1, 6)?*

RESPONSIO.

Joannis quidem escam et potum novimus. Non enim dictum est quod omnino non biberet, sed quod vinum et siceram non biberet (*Luc. 1, 15*). Bibeat ergo aquam, cibus autem ejus non omnis, non nullus erat, sed locusta et mel silvestre. Unde ergo dictum est, *non manducans, neque bibens*, nisi quia illo victu quo Judæi utebantur, non utebatur? Hoc ergo Dominus nisi uteretur, non in ejus comparatione manducans bibensque diceretur. Non ergo Dominus evangelistæ dicenti quod locustas et mel silvestre comedisset contraria dixit, cum non de his, sed de victu quo Judæi utebantur nec comedisse nec bibisse illum narravit.

INTERROGATIO XVIII.

Cum Marcus in Evangelio suo de Christo dicat: *Setet a dextris Dei (Marc. xvi, 19), quomodo e contrario Stephanus in Actibus apostolorum dicit: Video celos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei (Act. vii, 55)?*

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *hom. 29 in Evang.*, D num. 7).

Quid est, quod Marcus hunc sedentem, Stephanus vero stantem se vidisse ^a testatur? Sed scimus quia sedere judicantis est, stare vero pugnantis est vel juvenantis. Quia igitur Redemptor noster assumptus in cælum, et nunc omnia judicat, et ad extremum judex omnium venit, hunc post assumptionem Marcus sedere describit, quia post ascensionis suæ gloriam judex in fine videbitur. Stephanus vero in laboris certamine ^b positus, stantem vidit quem adiutorem

^a Edit., *videre.*

^b Edit., *in labore certaminis.*

^c Edit., *valemus.*

^d Sic legitur in pluribus codicibus quos citant hic

habuit. Quia ut iste in terra persecutorum infidelitatem vinceret, pro illo de cælo illius gratia pugnavit.

EX EVANGELIO SECUNDUM LUCAM.

INTERROGATIO XIX.

Cum angelus in Evangelio de Christo exponat, *Dabit illi Deus sedem David patris sui (Luc. 1, 32), et Christus ipse in multis Scripturarum locis filius esse dicatur David, quomodo quasi e contrario Christus ipse quærit a Judæis in Evangelio, dicens: Si filius David Christus est, quomodo in spiritu vocat eum Dominum (Matth. xxi, 43)?*

RESPONSIO.

Dictum est hoc imperitis, quia quamvis venturum Christum sperarent, secundum hominem tamen eum B spectarent, non secundum quod virtus et Dei sapientia est (*I Cor. 1, 24*). Docet ergo ibi fidem verissimam et sincerissimam, ut et Dominus sit regis David secundum quod est Verbum in principio, Deus apud Deum, per quod facta sunt omnia (*Joan. 1, 1 seq.*), et filius secundum quod factus est ei ex semine David secundum carnem (*Rom. 1, 3*). Non enim dicit: Non est filius David Christus; sed si jam tenetis quod filius ejus sit, discite quomodo Dominus ejus sit, ne teneatis in Christo quod filius hominis est, ita enim filius David est, et relinquatis quod Filius Dei est, ita enim Dominus ejus est.

INTERROGATIO XX.

Cum Dominus inter cætera dicat, *Si quis non odit uxorem suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26): quomodo Paulus e contra videtur dicere, Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam (Ephes. v, 25)? Nunquid aliud judex nuntiat, aliud præco clamat? An simul et odisse possumus, et diligere?*

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *hom. 37 in Evang.*, num. 2).

Si vim præcepti perpendimus, utrumque agere per discretionem possumus ^c, ut eos qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, et quos proximos novimus, diligamus; et quos adversarios in via Dei patimur, odiendo et fugiendo nesciamus. Quasi enim per odium diligitur, qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. Ut autem Dominus demonstraret hoc erga proximos odium non de inaffectione ^d procedere, sed de charitate, addidit protinus, dicens: *Adhuc autem et animam suam.* Odisse itaque præcipimur proximos, odisse et animam nostram. Constat ergo quia amando debet odisse proximum, qui sic cum odit, sicut semetipsum. Etenim bene nostram animam odimus, cum ejus carnalibus desideriis non acquiescimus, cum ejus appetitum frangimus, ejus voluptatibus reluctamur. Quæ ergo contempla ad melius ducitur, quasi per odium amatur. Sic nimirum exhibere proximis nostris odii discretionem de-

Benedictini, cum antea in edit. legeretur, *affectione*, ut habet noster Julianus, qui, ut semper, daret melioribus codicibus.

bemus, ut in his et diligamus quod sunt, et habeamus A igitur mira dispensatione pietatis membrorum suorum odio quod in Dei nobis itinere obsistunt. caput Dominus factus est, repulsa reproborum multitudi-
ne, solus est etiam nobiscum. *Nemo ergo* ^c *ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis, qui est in cælo*: quia dum nos unum cum illo jam facti sumus, unde solus venit in se, illuc solus redit, etiam in nobis; et is qui in cælo semper est, ad cælum quotidie ascendit, quia qui divinitate super omnia permanet, humanitatis suæ compage ^b quotidie ad cælos trahit.

EX EVANGELIO SECUNDUM JOANNEM.

INTERROGATIO XXI.

Quomodo in Evangelio interrogantibus se Joannes dixerit, *Non sum Elias* (Joan. 1, 21): cum Dominus dicat, *Ipse est Elias* (Matth. xi, 14)?

RESPONSIO.

Joannes proprie respondit, Dominus figurate dixit. Joannes enim secundum proprietatem personæ non se esse Eliam respondit; Dominus autem secundum præfigurationem ipsum Eliam prædixit, id est, quia in eodem spiritu et virtute Eliæ Joannes Christi adventum venerat nuntiare, quo Elias secundum Christi adventum nuntiaturus adveniet.

INTERROGATIO XXII.

Cum Joannes Baptista venientem ad baptisma Dominum ostenderet, dicens, *Ecce agnus Dei, etc.* (Joan. 1, 29), qui et humilitatem suam, et divinitatis ejus potentiam considerans, dicit: *Qui est de terra, de terra loquitur; qui autem de cælo venit, super omnes est* (Ibid. iii, 31); cur in carcere positus, mittens discipulos, requirit dicens, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* (Matth. xi, 3)? Tanquam si ignoraret quem ostenderat, et an ipse sit nesciat, quem ipsum esse prophetando, baptizando, ostendendo, clamaverat.

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 6 in Evang., num. 1).

Hæc citius quæstio solvitur, si gestæ rei tempus et ordo pensetur. Ad Jordanis enim fluentia positus, quia ipse Redemptor mundi esset, asseruit. Missus vero in carcerem, utrum alium expectent ^a, an ipse veniat, requirit: non quia ipsum mundi Redemptorem dubitat, sed requirit ^b, ut sciat si is qui per se in mundum venerat, per se etiam ad inferna ^c claustra descendat. Quem enim præcurrens nascendo ^d mundo nuntiaverat, hunc moriendo ad inferos præcurrebat. Ait ergo: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ac si aperte dicat: Sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori digneris insinua, ut qui nativitatis tuæ præcursor exstiti, mortis etiam præcursor fiam, et venturum in inferno nuntiem ^e, quem jam venisse mundo enuntiavi.

INTERROGATIO XXIII.

Cum Veritas in Evangelio dicat, *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo* (Joan. iii, 13): quomodo hæc eadem Veritas e contra videtur dicere, cum ait: *Pater, volo ut ubi ego sum et ipsi sint mecum* (Id., xvii, 24)?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. xxvii Mor., n. 30).

Hæc sibi in verbis suis non discrepant, sed ad requirenda hæc quasi discordantia studium nostræ mentis inflammatur. Omnes enim qui ad ejus fidem ^f nati sumus, ejus procul dubio corpus existimus. Quia

^a *Utrum alium expectent.* Quamvis Benedictini hæc verba in textum non admiserint, nihilominus ibi notant reperiri in nonnullis codicibus.

^b Edit., *querit.*

^c Edit., *inferni.*

INTERROGATIO XXIV.

Quomodo Christus dicat, *Caro non prodest quidquam* (Joan. vi, 64): cum e contrario dicat, *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam* (v. 54)?

RESPONSIO.

B Caro quippe sine vivificante spiritu ita non prodest quidquam, sicut scientia sine caritate inflat potius quam ædificat (I Cor. viii, 1). De hac fortasse Apostolus loquitur: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (xv, 50). Jam vero quod ait: *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam*; sacramentum manducationis carnis suæ, et potationis sanguinis sui, mavult intelligi, per quod et nos in illo maneamus, et ipse in nobis.

INTERROGATIO XXV.

Quomodo Christus in Evangelio dicat pro Patre, *Ego non quero gloriam meam: est qui querat et judicet* (Joan. viii, 50), et contra, *Pater non judicet quemquam, sed judicium omne dedit Filio* (v, 22)?

RESPONSIO.

Judicium in sanctis Scripturis duobus modis accipi solet. Uno pro damnatione, alio pro discretionem. Pro damnatione judicium ponitur, sicut in Evangelio dicitur: *Procedent qui male fecerunt in resurrectionem judicii* (v. 29). Item judicium pro discretionem in psalmis ponitur, ubi dicit: *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (Psal. xlii, 1). Unde hic quod Salvator dicit, *Ego non quero gloriam meam, est qui querat et judicet*, judicium in hoc loco pro discretionem posuit, quia discretionem judicii Pater gloriam Filii sui ab humana inflatione discrevit, et secundum hoc judicium dictum est quod judicet Pater. Nam illud quod dicit, **D** *Judicium omne datum est Filio*, de futuro examinationis judicio debet intelligi. Ac per hoc cum et hic Pater per judicium discretionis gloriam Filii sui a gloria hominum secernat, et post Filium judicium vivorum et mortuorum potentialiter exerat, in nullo hæc quæ dicta sunt videntur sibi esse contraria.

INTERROGATIO XXVI.

Cum Christus in Evangelio secundum Joannem dicat Judæis, *Scio quia filii Abraham estis* (Joan. viii, 12),

^d Deest in edit. *nascendo.*

^e Edit., *venturum inferno te nuntiem.*

^f Edit., *in ejus fide.*

^g Edit., *igitur.*

^h In edit. post *compage* addit *sese.*

37, 44) : quomodo quasi e contrario videtur eisdem A
Judæis in eodem Evangelio statim subijcere dicens,
Vos ex patre diabolo estis?

RESPONSIO.

Quod enim Judæos filios Abrahæ dicit, de gene-
ratione carnali testatur, de qua illi utique descende-
bant. Quod autem patrem eorum diabolum esse
asserit, de opere quod illi imitabantur, innouit.

INTERROGATIO XXVII.

Quomodo in Evangelio Christus pro se dixit, *Ego
in iudicium in hunc mundum veni* (Joan. ix, 39) : et
e contra, *Non veni ut iudicem mundum* (xii, 47) ?

RESPONSIO.

Hoc est quod dicit : *Ego veni, ut qui non vident vi-
deant, et videntes cæci fiant* : discretionem scilicet
istam, per quam hoc fit, vocavit iudicium, quo dis-
cernit causam humilium credentium et confidentium
a superbis se videre putantibus, et ideo gravius ex-
cæcatis. Qui enim videre se putabant, de justitia
sua confidentes, et superbi et cæci erant, quia medi-
cum non credebant. Humiles vero credentes, quia se
non videre confessi sunt, medicum quæsierunt, ut
videre mereantur. Jam vero illud quod ait, *Non veni
ut iudicem mundum*, pro futuro iudicio posuit. Ac si
diceret : Misericordiam impartire veni, non iudi-
cio mundum discutere, sicut in futuro agendum est.

INTERROGATIO XXVIII.

Cum Dominus in passione sua præ persequentibus
se, id est, pro peccatoribus oraverit, et ante passio-
nem Judæis ipsis dixerit, *Nunc vero peccatum ve-
strum manet* (Joan. ix, 41) ; quomodo Paulus apo-
stolus, qui tanto post tempore ad fidem Christi ac-
cessit, dicere videtur : *Christus Jesus venit in hunc
mundum, ut peccatores salvos faceret, quorum primus
ego sum* (I Tim. i, 15) ? Si peccatores alii eum præ-
ceserant, quomodo iste primum se fuisse peccato-
rem eloquitur ? Nunquid ante illum non erant pecca-
tores ?

RESPONSIO.

Quid est ergo, *Quorum primus ego sum*, nisi an-
tecedens omnes, non tempore, sed malignitate ?

INTERROGATIO XXIX.

Quomodo Dominus dicit, *Alias oves habeo, quæ
non sunt ex hoc ovili* (Joan. x, 16) : cum dicat, *Non
sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*
(Matth. xv, 24) ?

RESPONSIO.

Quid est, *Non sum missus nisi ad oves quæ perie-
runt domus Israel*, nisi quia præsentiam suam cor-
poralem non exhibuit, nisi populo Israel ? Illud ta-
men quod dicit, *et alias oves habeo*, pro gentibus hoc
intelligi voluit, ad quas gentes non perrexit ipse, sed
misit. Ad populum vero Israel et misit, et per se
venit.

* Quare hic Julianus Augustinum alleget, non fa-
cile dixerim, cum hæc omnia verba sint Vigilii Tap-
sensis loco ad oram citato. Nihilominus quoniam
apud eruditos non constat, quicquid dicat Chiffle-
tius Vigilii operum editor, an liber duodecimus de
Trinitate fetus sit episcopi Tapsensis, dubii hære
cogimur, sapientiorum iudicium spectantes. Si vero

INTERROGATIO XXX.

Quomodo utrumque Christus dicat, *Ego et Pater
unum sumus* (Joan. x, 30) ; et quasi e contra, *Pater
major me est* (xiv, 28) ?

RESPONSIO.

Cum unum ex his secundum divinitatis naturam,
aliud secundum humanitatis substantiam dixit, ne-
quaquam contrarium prædicavit. Quod enim dicit,
Ego et Pater unum sumus, de substantia divinitatis
egit, qua Deus de Deo, Filius de Patre, perfectus de
perfecto, sine initio vel fine natus est. Quod vero
dixit, *Pater major me est* ; de natura humanitatis
egit, per quam Filius minor a Patre accipitur.

INTERROGATIO XXXI.

Cum Joannes Evangelista verba illa, quibus Isaias
scribit, *Vade, dic : Aure audietis, et non intelligetis*
(Isai. vi, 9), hunc ipsum qui ad Isaiam loquebatur
in persona Filii Dei ponat (Joan. xii, 39, 40), quo-
modo Paulus quasi e contrario Spiritum sanctum
eum qui ad Isaiam loquitur esse testatus est (Act.
xxviii, 25, 26) ? Nam ubi Joannes Filium Dei vult
intelligi quem Isaiæ ita dixisse scribit : *Propterea
non poterant credere, quia dixit Isaias : Excæcavit
oculos eorum, et induravit eorum cor, ut non videant
oculis, et intelligant corde, et convertantur, et sanem
eos* (Joan. xii, 39, 40) ; ubi etiam ipsam personam Fi-
lii demonstrans, subjunxit, dicens : *Hæc dixit Isaias,
quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo* (v. 41) ;
Paulus autem in Actibus apostolorum hoc testimo-
nium locutum fuisse Spiritum sanctum commemorat,
ubi ait : *Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam
prophetam ad patres vestros, dicens : Vade ad popu-
lum istum, et dic : Aure audietis, et non intelligetis,*
etc. (Act. xxviii, 25, 26).

RESPONSIO (Ex Vigil. Tapsensi, lib. xii de Trinit., in
tom. VIII Bibliothec. PP. edit. Lugdun., 1677, pag.
805. col. 1).

Hanc quæstionem ita sanctus Augustinus a solvit.
Dicit enim contra hæreticos : « Quem igitur hunc
esse volunt, asserant. Dicent enim forte Filium. In
Evangelio enim κατὰ b Joannem scriptum est : *Et
propterea non poterant credere in Jesum, quia dixit
Isaias propheta : Excæcavit eorum oculos, et obdu-
ravit eorum cor, ne forte videant oculis, et intelligant
D corde, et convertantur, et sanem eos. Hæc dixit Isaias,
cum vidisset gloriam ejus, et locutus est de eo* (Joan.
xii, 39-41). Et quid faciunt de Paulo, qui Spiritum san-
ctum dicit in illa gloria visum esse Isaiæ, et locutum
esse ei, et misisse eum ad populum supradicta di-
cere ? Scriptum est enim in Actibus apostolorum :
*Convenientes autem alter ad alterutrum Judæi dimit-
tebantur, dicente Paulo verbum unum : Quia bene
Spiritus sanctus locutus est ad patres nostros per pro-*

codices Augustiniani quos apud se Julianus habuit, sub
Augustini nomine hunc librum continebant, eum for-
sitan injuria Augustino adjudicabimus, quamvis hur-
susque nullibi editus fuerit sub ejus nomine.

b κατὰ præpositio Græca est, quæ Latine verti-
tur secundum.

phetam Isaiam, dicens : *Vade ad populum istum, et dic ei : Aure audietis, et non intelligetis, etc.* (Act. xxviii, 25, 26). Ecce Joannes quidem Filium, Paulus vero Spiritum sanctum dicit esse qui sit visus Isaïæ, sedens super thronum altum et elevatum, qui et adoratur, et laudatur, et glorificatur a seraphim (Isai. vi, 1). Ecclesiæ autem Christi omnes ab oriente usque ad occidentem convenienter Patrem a seraphim laudari profitentur in mysteriorum relatione. Dicant itaque nobis, qui venerationem Spiritui sancto abuegant, quidnam ex his verum dicit, aut quis fallit? utrum Joannes, an Paulus, an vero omnes Ecclesiæ Christi? Quoniam quidem omnes Ecclesiæ Patrem profitentur esse qui adoratur a seraphim, Joannes Filium, Paulus vero Spiritum sanctum. Si vero nemo eorum fallit, sed omnes veritatem dicunt, manifeste probatum est quod etsi solius Patris nomen dicatur, habent tamen Filium et Spiritum sanctum secum pronuntiatum. Patrem et Filium sic venèrentur, qui sic adorant, venerationem cœlestium animantium imitati, et non suas cogitationes sequantur. »

INTERROGATIO XXXII.

Quomodo Christus in Evangelio utraque dicit, quæ sibi videntur esse contraria? Dicit enim, *Pacem meam do vobis* (Joan. xiv, 27): et e contra, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. x, 34).

RESPONSIO.

Alia est pax Christi, quam discipulis dedit; alia mundi. Istam pacem quam habet mundus, negat se dare Christus. Dicit enim: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, non sicut hic mundus dat pacem, et ego do vobis.* Negat ergo se pacem mundi dare discipulis suis, quia et alibi dicit: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Vis ergo videre quam pacem dat Deus super terram nostram? Si terra illa bona, quæ adfert fructum centesimum, aut sexagesimum, etc. (Matth. xiii, 8), illam pacem suscipiet a Deo, quam dicit Apostolus: *Pax autem Dei, quæ exsuperat omnem mentem, custodiat corda vestra et sensus vestros* (Philip. iv, 7). Hæc est ergo pax, quam dat Deus super terram nostram.

INTERROGATIO XXXIII.

Quomodo in Evangelio dicit, *Omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota vobis feci* (Joan. xv, 15): cum ipse item ibi post paululum dicat: *Adhuc multa habeo dicere vobis, sed non potestis ea portare modo* (xvi, 12)?

RESPONSIO.

Quod dicit, *Omnia quæ audivi a Patre meo, nota vobis feci*: non quia ea nota jam fecisset, sed ea quæ ad futurum nota facere debuit, dixit. Ac proinde contrarium non est loco isti, ubi dicit, *Adhuc multa habeo vobis dicere*: quia utique multa nos utiliter nescire in præsentî Dominus voluit, quæ tamen salubriter nobis in futurum scienda servavit.

INTERROGATIO XXXIV.

Cum Dominus in Evangelio dicat, *Quodcunque pe-*

^a Edit., *prædicator.*

tieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan., xv, 16): quomodo Paulus ter se rogasse Dominum dicit, ut spiritus Satanæ ab eo deberetur auferri, quod tamen impetrare non potuit (II Cor. xii, 8, 9)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *hom. 27 in Evang.*, num. 6).

Si omne quod petimus in nomine Filii, dat nobis Pater, quid est quod Paulus ter Dominum rogavit, et exaudiri non meruit, sed dictum est illi, *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus, etc.*? Nunquid ille tam egregius doctor ^a in Filii nomine non petiit? Quare autem non accepit quod petiit? Quomodo ergo verum est quia quidquid petierimus Patrem in nomine Filii, dat nobis Pater, si auferri a se angelum Satanæ petiit apostolus Paulus in nomine Filii, et tamen quod petiit non accepit? Sed quia nomen Filii Jesus est, Jesus autem Salvator, vel etiam salutaris dicitur, ille ergo in nomine Salvatoris petiit, qui id quod ad salutem pertinet petiit; nam si id quod non expedit petitur, non in nomine Jesu petitur Pater. Unde et eisdem apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit: *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo* (Joan. xvi, 24). Ac si aperte diceretur: Non petistis in nomine Salvatoris, quia nescitis petere ^b æternam salutem. Hinc est quod et Paulus non exauditur, quia si liberaretur a tentatione, ei non proderat ad salutem.

INTERROGATIO XXXV.

Cum in Evangelio Joannis agnoscat Christum dixisse, *Ego palam locutus sum mundo* (xviii, 20): quomodo quasi e contra in eodem Evangelio videtur promississe ad discipulos suos dicens: *Hæc in proverbis locutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis* (Joan. xvi, 25)? Si ergo ipsis conjunctioribus discipulis non loquebatur palam (Ex Aug. tract. 113 in Joan. Evang., n. 3.), sed horam promittebat quando palam fuerat locuturus, quomodo palam locutus est mundo? Deinde illis ipsis, sicut aliorum quoque Evangelistarum testatur auctoritas, in eorum comparatione, qui discipuli ejus non erant, multum utique manifestius loquebatur, quando cum solis erat, remotus a turbis; tunc enim eis et parabolas aperiebat, quas clausas proferebat ad alios. Quid est ergo, *In occulto locutus sum nihil* (Joan. xviii, 20)?

RESPONSIO.

Sed intelligendum ita eum dixisse, *Palam locutus sum mundo*, ac si dixisset: Multi me audierunt. Ipsum autem palam, modo quodam erat palam, modo autem quodam non erat palam. Palam quippe erat, quia multi audiebant; et rursus non erat palam, quia non intelligebant. Et quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto utique loquebatur. Quis namque in occulto loquitur, qui coram tot hominibus loquitur, cum scriptum sit, *In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum* (Deut. xix, 15)? præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos velit inno-

^b Edit., *quærere.*

tescere multis, sicut ipse Dominus ait illis quos ad huc paucos habebat : *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, predicare super tecta* (Matth. x, 27). Ergo et hoc ipsum quod dici ab eo videbatur occulte, quodammodo non dicebatur in occulto, quia non ita dicebatur, ut ab eis quibus dictum fuerat taceretur; sed ita potius, ut usquequaque predicaretur.

EX EPISTOLA B. PAULI AD ROMANOS.

INTERROGATIO XXXVI.

Quomodo Paulus apostolus utrumque dicit de Christo, quæ sibi videntur esse contraria, id est : *Qui natus est ex semine David secundum carnem* (Rom. 1, 3), vel cætera talia; et e contra : *Et si noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus* (II Cor. v, 16)?

RESPONSIO (Ex eod. Aug. lib. xi contr. Faust., cap. 7).

Quod Filius Dei ex semine David homo natus est, nec idem apostolus uno loco dicit, et sanctæ Scripturæ apertissime prædicant. Quod vero dicit : *Et si noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus*, ea ipsa circumstantia Scripturæ loci ejus satis ostendit quid loquatur Apostolus. Suo quippe more vitam nostram futuram, quæ jam in ipso homine mediatore Christo Jesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur, tanquam jam adsit, præsensque teneatur : quæ utique vita non erit secundum carnem, sicut jam Christi vita non est secundum carnem. Carnem quippe hoc loco appellat, id est, carnalem corruptionis qualitatem, quæ tunc jam non erit, quia mutata caro non corrumpetur. Noveramus ergo Christum secundum carnem, id est, secundum carnis mortalitatem, antequam resurgeret : sed nunc jam non novimus, quia, sicut dicit idem apostolus, *Christus resurgens a mortuis jam non moritur*, etc. (Rom. vi, 9). Ergo utrumque in nullo sibi repugnare videtur, quod Apostolus dixit, quia, et antequam resurgeret Christus, carnem eum noverat habuisse mortalem; et postquam resurrexit, nulla eum attingi credidit mortis corruptione.

INTERROGATIO XXXVII.

Cum Paulus Romanis scribat *Judæos et Græcos omnes sub peccato esse* (Rom. iii, 9) definiens, atque sub hac occasione omne genus hominum sub peccato esse designet, quomodo ipse quasi e contrario loquitur, dicens : *Ubi non est lex, nec prævaricatio* (iv, 15)? Aut quomodo de se dicit, *Vivebam aliquando sine lege* (vii, 9) : qui rursus de semetipso dicit quod circumcisionem octava die secundum legem suscepit (Philipp. iii, 5)?

RESPONSIO (Ex Origen. in cap. iii Epist. ad Rom.).

Apud Judæos quidem legem Moysi esse manifestum est. Apud Gentiles vero legem naturæ, non dubium est, quæ testimonio conscientiæ arguat delinquentem. Ubi ergo quæremus hominem, in quo non sit lex, et qui per hoc non videatur in prævaricatione peccati? Quia et ipse Paulus de semetipso

* Edit., factus.

A dicit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando*. Et quando Paulus sine lege vixit, qui rursus de semetipso dicit circumcisionem octavo die se habere, *Hebræum ex Hebræis* (Philipp. iii, 5); quomodo ergo verum erit eum aliquando sine lege vixisse, qui octava die nativitatæ suæ signum circumcisionis ex lege suscepit? Unde constat tunc fieri hominem sub lege, quando ad id ætatis venerit, ut eligere possit et discernere quid sit lex, nec prius legis ullius extrinsecus jugum suscipere, quam internæ et naturalis legis habere incipiat firmitatem. Denique in eo ubi dixit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando*, addidit : *Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit* (Rom. vii, 9). In quo hoc est quod ostendit, quia in pueritia, priusquam discretionem quis habeat boni vel mali, sine lege esse dicitur, cum etiamsi peccat, quia lex in eo non est, peccatum ei non imputatur. Cum vero discretionem boni malique acceperit, venisse ei dicitur lex, et venisse mandata. Ubi autem est vis mandati, hoc est, conscientia redarguens, peccatum, quod prius in eo mortuum erat, dicitur revixisse.

INTERROGATIO XXXVIII.

Cum Paulus apostolus ad Romanos scribat *Judæos et Græcos omnes sub peccato esse* (Rom. iii, 9), quomodo idem in subsequentibus non omnes, sed multos per inobedientiam unius hominis peccatores constitui definit, dicens : *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justii constituentur multi* (v, 19)?

C RESPONSIO (Ex eod. Origen. ad cap. v, v. 19, Epist. ad Rom.).

Peccatores quomodo multi, et non omnes videantur, cum idem apostolus dicit quia *omnes peccaverunt* (Rom. iii, 23), debemus ostendere. Aliud est peccasse, aliud peccatorem esse. Peccator dicitur is qui, multa delinquendo, in consuetudinem et (ut ita dicam) studium peccandi jam venit. Sicut e contrario justus non dicitur is qui semel aut bis aliquid justitiæ fecerit, sed ille qui semper juste agendo usu et consuetudine justitiam habet. Nam si quis in cæteris fere omnibus injustus sit, semel autem vel bis aliquid justii operis egerit, iste in eo quidem opere in quo justitiam tenuit juste egisse diceretur, non tamen ex hoc justus appellabitur. Ita et justus peccasse quidem dicitur, si aliquid commiserit aliquando quod non licet. Non tamen ex hoc peccator appellabitur, qui peccandi usum et consuetudinem non tenet. Sicut et medicus non ille dicitur, qui et leviter ruptæ capitis cuti scit imponere araneam, aut qui tumorem vulneris aqua calida fovere, quamvis etiam hoc medicinæ esse videatur; sed ille dicitur medicus, qui usum et studium et disciplinam habet mendi. Ex quibus omnibus puto sufficienter ostendi quod aliud sit peccare, aliud peccatorem esse. Omnes enim potest fieri ut peccaverint, etiamsi sancti fuerint, quia *nemo mundus a sorde, nec si unius dicit fuerit vita ejus* (Job xiv, 4, sec. LXX). Quis enim est

qui non aut in facto, aut in verbo (aut qui cautissimus certe est), vel in cogitatione peccaverit? Et ideo dixi, peccasse quidem merito omnes dicentur, peccatores vero facti, non omnes, sed multi.

INTERROGATIO XXXIX.

Quomodo Paulus ad Romanos scribens, legem se non destruere, sed confirmare testetur, dicens: *Legem destruimus per fidem? Absit: sed legem statui-mus (Rom. III, 31)*, cum e contrario in secunda ad Corinthios Epistola destructionem ejusdem legis prædicet, dicens: *Si ministerium mortis litteris formatum in lapidibus factum est in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, qui destruitur, quomodo non magis ministerium spiritus erit in gloria? Et paulo post: Si enim quod destruitur per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est (II Cor. III, 7, 8, 11)*. Quomodo ergo Paulus apostolus testatur se legem non destruere, sed confirmare, cum gloriam vultus Moysi, quam legem esse demonstrat, destrui prædicet?

RESPONSIO (Ex eod. Orig., in cap. III, v. 31, Epist. ad Rom.).

Non est idem quod dixit, *Legem destruimus*, et lex destruitur. Paulus ergo in presenti loco hoc pronuntiat, quod legem ipse non destruat. Nam etiam destruitur lex, per eam quæ supereminet gloriam, et non per Paulum, neque per alium aliquem sanctorum, destruitur. Unde et ipse Dominus dicebat, *Non veni solvere legem, sed adimplere (Matth. V, 17)*. Nullus ergo sanctorum, nec ipse Dominus destruet legem. Sed gloria ejus temporalis et pertransiens a gloria æterna permanente destruitur et superatur.

INTERROGATIO XL.

Cum lex, quæ a Deo data est, non omnibus tunc gentibus tradita fuisset, quando et Judæis, et ex hoc dicere videatur Apostolus, *Ubi non est lex, nec prævaricatio (Rom. IV, 15)*: quo pacto quod in psalmo legitur verum sit: *Prævaricatores existimavi omnes peccatores terræ (Psal. CXVIII, 119)*?

RESPONSIO.

Si non est prævaricatio ubi lex non est, cur prævaricatores a propheta dicuntur, qui legem non acceperunt? Sed si consideremus omne genus hominum de primo parente trahere originale peccatum, ipsum solum et primum testamentum est sub quo omnes homines, etiam sine lege, prævaricatores esse dicuntur (Ex Aug., lib. XVI de Civit. Dei, cap. 27). Sed cum lex evidenter postea data sit, et dicat Apostolus, *Ubi non est lex, nec prævaricatio*: quo pacto in psalmo quod legitur verum est, *Prævaricatores existimavi*, etc., nisi quia omnes legis ejus prævaricatae sunt rei, qui aliquo peccato tenentur obstricti? Quamobrem si etiam parvuli, quod vera fides habet, nascuntur non proprie, sed originaliter, peccatores, unde illis gratiam remissionis peccatorum necessariam confitemur, profecto eo modo quo sunt peccatores, etiam prævaricatores legis illius quæ in paradiso data est agnoscuntur, ut verum sit utrumque

A quod scriptum est, et prævaricatores existimavi omnes peccatores terræ; et, *Ubi lex non est, nec prævaricatio*.

INTERROGATIO XLII.

Utrum sine lege Moysi credatur Paulus aliquando vixisse, per hoc quod dicit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando (Rom. VII, 9)*: cum specialiter se fateatur Hebræum ex Hebræis, et octava die circumcisum secundum legis præceptum (*Philip. III, 5*)?

RESPONSIO.

Si lex naturalis a lege, quæ Hebræo populo data est, discreta agnoscitur, quid de qua lege dixerit Paulus, facilius reperitur. Origenes (*In cap. V, v. 15, Epist. ad Rom., et in cap. VII, v. 9*) sine lege peccatum mortuum esse in nobis ostendit, hoc est, antequam per ætatem rationabilis intra nos sensus vigeret, exemplum quoque pueruli percutientis patrem aut matrem, vel maledicentis adducens: in quo, ut asserit, secundum legem quidem prohibentem percuti vel maledici patrem aut matrem, peccatum fieri videtur; sed istud peccatum mortuum esse dicit, quia lex nondum adest in puero, quæ eum doceat hoc quod facit fieri non licere. Sine hac autem lege naturali vel rationabili et Paulum et omnes homines certum est aliquando vixisse, hoc est, in ætate puerili. Omnes enim similiter per illud tempus nondum capaces hujus naturalis legis existunt. Nam aliter utique non videretur de hoc Pauli esse vera confessio, qua dicit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando*.

INTERROGATIO XLIII.

Quomodo dicit Apostolus, *Lex quidem sancta, et justa, et bona (Rom. VII, 12)*: cum e contra videatur dicere, *Virtus peccati lex (I Cor. XV, 56)*? Quomodo bonam eam legem dicit, quam virtutem peccati esse narravit?

RESPONSIO.

A Deo bona lex data, semper est bona: lex tamen ideo virtus peccati est dicta, cum auget ipsius peccati noxiam delectationem per severam exhibitionem: nec tamen etiam sic mala est.

INTERROGATIO XLIII.

Cum Paulus dicat, *Peccatum non imputatur, cum lex non est (Rom. V, 13)*: necnon et illud quod dicit, quia *per legem fit agnitio peccati (III, 20)*: quomodo Cain cum peccasset, ait, *Majus est peccatum meum, quam ut remittatur (Gen. IV, 13)*? Sed et patriarchæ cum ad Joseph descendissent in Ægyptum, et simulata ab eo consulatione arguerentur, ita ad alterutrum dicunt: *In peccatis sumus pro fratre nostro, quia despeximus tribulationem animæ ejus, cum rogaret nos, et non exaudivimus: en propter hoc venit super nos tribulatio hæc (XLII, 21)*. Sed et Job ante legem fuisse constat, cum ita dicit: *Quod et si peccari inivitus, si occultavi peccatum meum, aut confusus sum multitudine populi, quominus annuntiarem delictum meum (Job XXXI, 53, 54)*. Qui omnes evidenter docentur agnovisse peccatum suum.

RESPONSIO.

Ex his colligitur Paulum apostolum non de lege

Moysi dixisse, sed de naturali lege, quæ scripta est **A** modo redemptionem corporis sperat, qui aliis dicit: *Christus nos redemit (Gal. III, 13)?*

RESPONSIO.

Hæc interim Origenes sic solvit. « Ut mihi videatur, inquit, ipse hoc eo solvit sermone, qui in consequentibus habetur. »

INTERROGATIO XLV.

Quomodo Paulus apostolus duo hæc contraria sibi dixisse videatur, ut illic ubi de corpore mortis hujus loquebatur, diceret, *Quod enim operor, non intelligo: et e contrario, Peccatum non cognovi nisi per legem; et, Per legem cognitio peccati (Rom. VII, 15, 7, et III, 20)?* quomodo enim peccatum ignorabat, quod per legem sciebat?

INTERROGATIO XLIV.

RESPONSIO.

Illud ubi ait Apostolus, *Quod enim operor, ignoro*, quid est aliud quam Nolo, non approbo, non consentio, non facio; alioquin contrarium est his quæ supra dixit: *Per legem cognitio peccati, et, Peccatum non cognovi nisi per legem*, etc. *Peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem (Rom. VII, 13)*. Quomodo enim peccatum per legem cognovit, quod ignorat? quomodo apparet peccatum, quod ignoratur? Sic ergo dictum est, ignoro, non facio (quia nulla consensione id ego ipse committo), quomodo dicturus est Deus impiis, *Non novi vos (Math. VII, 23)*, quem procul dubio latere nemo potest. Et sicut dictum est, *Eum qui non noverat peccatum (II Cor. V, 21)*, quod est, non fecerat. Neque enim noverat quod arguebat.

INTERROGATIO XLV.

Cum Paulus apostolus dicat in Spiritu sancto nos clamare Abba, Pater (Rom. VIII, 15), quomodo rursum alio loco dicit: *Dedit Deus spiritum Filii sui in corda nostra clamantem: Abba, Pater (Gal. IV, 6)?* quomodo nos clamamus, si ipse clamat in nobis?

RESPONSIO.

Nisi quia clamare nos facit, dum habitare cœperit in nobis? Hoc itaque agit acceptus, ut largius accipiendus, petendo, quærendo, pulsando poscatur. Sive enim vita bona petatur, sive ut bene vivatur, quotquot spirita Dei aguntur, hi filii Dei sunt (Rom. VIII, 14). Sive ergo cum dicitur nos clamare per Spiritum sanctum, sive ipsum in nobis clamare Spiritum, non est contrarium, quia et cum nos clamare dicimur, non ex nobis, sed ex illo clamare probamur; et cum ille clamare in nobis legitur, quid aliud nisi efficietia sui operis, quo nos agimus, demonstratur?

INTERROGATIO XLVI.

Cum ad Romanos scribens Apostolus, adoptionem filiorum Dei, et redemptionem corporis sui exspectare se dicat (Rom. VIII, 23), quomodo ibi quasi jam sit filius Dei, et non sit quod ultra exspectet, velut e contrario dicit: *Qui Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filii Dei (v. 16)?* Et iterum, quo-

Cum Paulus ad Romanos scribens, *Si Deus pro nobis, quis adversum nos (Rom. VIII, 31)?* quasi absolute pronuntiet neminem nobis esse adversarium, quomodo Petrus e contra videtur prædicare, dicens: *Adversarius vester diabolus, sicut leo rugiens, circumit, quærens quem devoret (I Petr. V, 8)?*

RESPONSIO.

Dicit quidem Apostolus, *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* non quod omnino nullum nobis inesse dicat adversarium, sed hoc est, quod ostendit, quia Deo agente pro nobis, contemptibilibus et nullus efficitur adversarius noster.

INTERROGATIO XLVII.

Cum Paulus dicat, *Non est potestas nisi a Deo (Rom. XIII, 1)*: quomodo Dominus per prophetam de quibusdam loquitur dicens, *Ipsi regnaverunt, sed non ex me (Osee VIII, 4)?*

RESPONSIO.

Quasi diceret, non me propitio, sed me irato. Unde inferius per eundem prophetam dicit: *Dabo, inquit, tibi regem in furore meo (Osee XII, 11)*, quo manifestius elucet, bonam malamque ordinationem a Deo ordinari, sed bona propitio, mala irato.

INTERROGATIO XLIX.

Cum Paulus ad Romanos scribat: *Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bono ad ædificationem (Rom. XV, 2)*, quomodo in aliis dicit: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem (Gal. I, 10)?*

RESPONSIO.

Aliud est studium habere placendi hominibus, ut laudem ab eis quærat, et aliud est studium habere placendi hominibus, in eo quod vita sua irreprehensibilis est apud homines, sed proficiunt ex eo omnes, qui vel vident talem, vel audiunt. Ebi ergo placendum non est hominibus, ubi contra fidem, contra honestatem, contra religionem est, in quo placeat. Et ideo dicit: *Quia si hominibus placerem, hoc est, incredulis et infidelibus Judæis, Christi servus non essem.*

EX EPISTOLA B. PAULI AD CORINTHIOS I.

INTERROGATIO L.

Cum Paulus apostolus, ad Corinthios scribens, laudet eos in principio Epistolæ suæ dicens: *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu, quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientiâ, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita ut nihil vobis desit in ulla gratia (I Cor. I, 4, seq.).*

c Aptius Samson, potestatem.

d Idem: sed bonum propitiis, malum iratis.

a Samson, lib. II Apolog. cap. 27, n. 6, seu pag. 513, tom. XI Hisp. Sacræ: etiam me irato.

b Recte Samson hoc verbum omisit.

quomodo contra laudem a se prolatum subjungere A prohibetur, quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine et virtute justitiæ. Cum vero sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non hæc ex voto ultionis, sed ex justitia examinis e erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, et mala foras exsurgentia, quæ f maledicto debeant ferire, cognoscunt; et eo in maledicto non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecuniam Simonem sententiam maledictionis intorsit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditione* (Act. viii, 20). Qui enim non ait, *est*, sed, *sit*, non in indicativo, sed optativo modo se hæc dixisse signavit. Hinc Elias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, et consumat vos* (IV Reg. i, 10). Quorum utrorumque sententia quanta veritatis s ratione convaluit, terminus causæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione interiit, et duos quinquagenarios desuper veniens flamma combussit b. Vir: us ergo subsequens testificatur, qua mente sententia maledictionis promitur. Cum enim et maledicentis innocentia permanet, et tamen eum qui maledicetur usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis sine colligitur quia ab uno et intimo iudice in reum sententia sumpta jaculatur.

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. i Hom. in Ezech., hom. 11, num. 18, 19).

Ecce quos in omni verbo et in omni scientia laudaverat, quibus nihil deesse in ulla gratia dixerat, paulisper loquens, ad increpandum leniter veniens, divisos erga se ipsos reprehendit; et quorum prius salutem narraverat, postmodum vulnera patefacit. Peritus enim medicus vulnus secundum videns, sed ægrum timidum esse conspiciens, diu palpavit, et B subito percussit. Prius enim blandam manum laudis a posuit, postmodum ferrum increpationis sfixit. Nisi enim verecundæ mentes fuerint palpando reprehensæ, ita ut ex aliis rebus audiant, quod in consolationem sumant, per increpationem protinus ad desperationem cadunt. Sed nunquid mentitus est Paulus, ut prius eis nil deesse in omni gratia diceret, quibus postmodum dicturus erat unitatem deesse? Absit hoc. Quis de illo talia vel desipiens credat? Sed quia erant inter Corinthios quidam omni gratia repleti, et erant quidam in personarum favoribus excussi b, cœpit a laudibus perfectorum, ut modesta iijectione ad reprehensionem pertingeret infirmorum.

INTERROGATIO LI.

* Quomodo Paulus dicat, *Nolite maledicere* (Rom. xii, 14), vel illud: *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10), cum ipse maledictionis sententiam protulerit dicendo: *Alexander suber ferraripis multa mala mihi fecit, sed reddet illi Deus secundum opera sua* (I Tim. iv, 14); vel illud quod Ananix dixit: *Percutiet te Deus, paries dealbate* (Act. xxiii, 3)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. iv Mor., num. 2).

Sciendum est quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat. Aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum proferitur iudicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe iudicio justitiæ in ipso primo homine peccante c prolatum est, cum audivit: *Maledicta terra in operibus tuis d* (Gen. iii, 1). Et illud quod ad Abraham dicitur: *Maledicam maledicentibus tibi* (xii, 3). Et rursus, quia maledictum livore vindictæ promitur, voce Pauli prædicantis admonemur: *Benedicite, et nolite maledicere* (Rom. xii, 14). Deus ergo maledicere dicitur, et tamen maledicere homo

a Edit. juxta Benedictinos, *blanda manu laudes*; sed *blandam manum laudis* omnes habere mss. ipsi notant, sicut et noster auctor.

b Edit., *excisi*.

c Edit. Benedictinor., *ipsi primo homini peccanti*; sed ibi notant aliquos esse mss. qui legunt ut sanctus Julianus.

d Edit., *in opere tuo*.

INTERROGATIO LII.

Quomodo divisiones gratiarum, quæ nobis per Spiritum dantur (I Cor. xii, 4, 11), ad mensuram dari dicat Apostolus (Ephes. iv, 7): cum in Evangelio dicatur, *Deus non dat Spiritum ad mensuram* (Joan. iii, 34)?

RESPONSIO.

In hominibus datur secundum Apostolum ad mensuram Spiritus: *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum*, etc. (I Cor. xii, 8). Unico autem Filio suo Pater non dat Spiritum ad mensuram, quia in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter inhabitat (Col. ii, 9).

INTERROGATIO LIII.

Cum Paulus in Epistola ad Corinthios prima de suis coapostolis dicat, *Abundantius illis omnibus laboravi* (I Cor. xv, 10): quomodo in Epistola ad Ephesios extremum se omnium electorum existimans, dicit: *Mihi infimo omnium sanctorum data est gratia hæc, in Gentibus evangelizare* (Ephes. iii, 8)?

RESPONSIO.

Non puto apostolum Paulum cum mentis suæ concordasse secreto, ut vere omnibus sanctis infimum se esse dixerit. Verbi causa, his qui erant Ephesi, qui Corinthi, qui Thessalonicæ, vel qui in toto orbe crederant. Quod cum humanitatis iudicium sit se

e Edit. Benedictinor., *ex justitiæ examine*, ut fere omnes eorum mss. Hic Julianus legit quemadmodum veter. edit. et alix.

f Edit., *quia*.

g Sic legi in omnibus mss. et in veter. edit. Paris. et Basil. notant Benedictini, cum in aliis loco, *veritatis*, habeatur, *severitatis*.

h Edit., *consumpsit*.

omnibus sanctis infimum dicere, mendacium est reatus aliud in pectore clausum habere, aliud lingua promere. Reperendum ergo est argumentum quod et Paulus vere omnibus sanctis infimus fuerit, et tamen de apostolica non ceciderit dignitate. Loquitur Dominus in Evangelio ad discipulos : *Qui vult in vobis major esse, sit omnium minor; et qui vult esse vrimus, sit omnium novissimus* (Matth. xx, 26, 27). Quod Paulus opere complebat, dicens : *Puto enim quia Deus nos apostolos novissimos ostendit, quasi morti destinatos* (I Cor. iv, 9). Omnibus igitur, qui se propter Christum infimos esse cupiebant, apostolus Paulus infimior erat, et ideo major. *Omnibus enim, inquit, illis plus laboravi; non autem ego, sed gratia Dei, quæ mecum est* (xv, 10). Propter quam humilitatem, dñm omnium sanctorum est infimus, data est hæc ei gratia in Gentibus, ut evangelizaret investigabiles divitias Christi, et doceret dispensationem Christi mysterii absconditam a sæculis in Deo, qui universa creavit (Ephes. iii, 8, 9).

EX EPISTOLA B. PAULI AD CORINTHIOS II.

INTERROGATIO LIV.

Cum Paulus dicat de semetipso in Epistola ad Corinthios, *Non secundum carnem vivimus, neque secundum carnem militamus* (II Cor. x, 3) : quomodo ad Romanos e contrario scribit dicens, *Ego autem carnalis sum* (Rom. vii, 14)? Et cum alio loco dicat vivere in se Christum (Gal. ii, 20), et Spiritum sanctum, dicendo : *Propter inhabitantem Spiritum ejus in nobis* (Rom. viii, 11), quomodo quasi e contrario loquitur, *Quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum* (vii, 18)?

RESPONSIO.

Si cui ista quæ dicuntur contraria apostolicæ dignitati esse videntur, sic dicta accipiat, ut Apostolus hæc ipsa non de sua persona, sed personam infirmorum in se suscipiens dixerit, hæc fortasse contraria non putabit; qui et carnalem se nominans, et non habitare in se bonum pronuntians, juxta quod Origenes refert (In cap. vii, v. 14, Epist. ad Rom.), non in sua persona Apostolus dixit, sed tanquam doctor Ecclesiæ, personam in semetipso suscipiens infirmorum, elicit, juxta quod et alibi idem Apostolus ait : *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer* (I Cor. ix, 22). Quanquam et beatus Augustinus ad Bonifacium papam scribens (Lib. i contr. duas Epist. Pelagianor., n. 17), hoc ipsum de persona Apostoli accipi posse testetur, quod dicit, *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato* : quia nondum spiritale corpus habebat Apostolus. Sicut possit dicere : Ego autem mortalis sum; quod utique non nisi secundum corpus intelligitur dixisse, quod nondum fuerat immortalitate vestitum. Quod etiam etsi juxta hunc modum sentiat, nec sic erit bene intelligenti contrarium.

INTERROGATIO LV.

Cum Paulus dicat, *Deus erat in Christo, mundum*

^a Edit., *ille enim, qui potentia magna, etc.*

^b Edit., *hic, reliquit.*

reconcilians sibi (II Cor. v, 19) : quomodo Christus in passione sua clamavit, *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti* (Matth. xxvii, 46)?

RESPONSIO.

Vox ista, qua Christus clamavit, *Deus meus, Deus meus, etc.*, non ex persona Verbi, qua unus cum Patre et Spiritu sancto permanet Deus, sed ex veteri homine, non quem ipse susceperat, accipienda est. Ille namque (Ex Aug. serm. 1 in psal. lxx, num. 12) qui per potentiam magnæ divinitatis, qua Patri æqualis est, resuscitaverat mortuos, subito inter manus inimicorum infirmus factus est, et quasi nihil valens, apprehensus est. Sed quando prehenderetur, ni primo illi in corde suo dicerent, *Deus dereliquit eum* (Psal. lxx, 11)? Unde illa vox est in cruce, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* Nunquid Deus dereliquit Christum, cum Deus esset in Christo mundum reconcilians sibi, cum esset et Christus Deus, ex Judæis quidem secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. ix, 5), Deus dereliquit illum? Absit. Sed in veteri nostro vox nostra est ^c, quia simul crucifixus est vetus homo noster cum illo (vi, 6), qui de ipso veteri nostro corpus acceperat, quia Maria de Adam erat. Ergo quod illi putaverunt, hoc de cruce dixit : *Quare me dereliquisti?*

EX EPISTOLA B. PAULI AD GALATAS.

INTERROGATIO LVI.

Quomodo Paulus apostolus dicat, *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. i, 10) : cum item alio loco præcepit, *Placete omnibus per omnia, sicut ego omnibus per omnia placeo* (I Cor. x, 32, 33)?

RESPONSIO.

Hæc qui non intelligunt, contraria putant. Sed non est ita : nam et non se placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipso non ut hominibus, sed ut Deo placere, intuebatur. Item placendum esse hominibus, recte præcipiebat, non ut hoc appeteretur, tanquam merces recte factorum; sed quia Deo placere non possit, qui non se his quos salvos fieri vellet præberet imitandum. Placet ergo Paulus, et non placet (Greg., Reg. Past. part. ii, cap. 8), quia in eo quod placere appetit, non se, sed ipsam hominibus placere D veritatem querit.

INTERROGATIO LVII.

Cum Paulus apostolus in Epistola ad Galatas referat per ordinem ubi primum post conversionem suam accesserit, dicens, *Abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum* (Gal. i, 17) : quomodo Lucas in Actibus apostolorum eundem Paulum post acceptam fidem Christi non in Arabiam, sed in Damasco prius commoratum fuisse testatur (Act. ix, 8, seq.)?

RESPONSIO.

Hæc a beato Hieronymo sic explanata reperimus (Lib. i, Comment. in Epist. ad Gal. cap. i, v. 17). De

^c Edit. utrobique erat.

eo quod Apostolus dixit: *Abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum*, et non sibi videtur historię ordo convenire, referente Luca in Actibus apostolorum (Act. ix, 23 seqq.), quod cum Paulus post fidem Christi per dies multos Evangelium Damasci loqueretur audenter, factę fuerint ei insidię, et in sporta nocte per murum demissus sit, et venerit in Jerusalem tentans se conjungere discipulis, a quibus cum vitaretur, et timerent ad eum accedere, a Barnaba ad apostolos illum esse perductum, et ibi narrasse quomodo Dominum viderit in itinere, et Damasci fiducialiter egerit in nomine Jesu. *Erat, inquit, cum illis intrans, et exiens in Jerusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini, loquebatur quoque, et disputabat cum Gręcis: illi autem querebant occidere eum. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, et dimiserunt Tharso (v. 28 seq.).* Hic autem dicit se primum isse in Arabiam (Gal. i, 17), et iterum reversum Damascum, post triennium venisse Jerusalem, vidisse Petrum, et cum eo mansisse diebus quindecim, nec præter Jacobum fratrem Domini, alterum cognovisse. Quę ut vera credantur (dubia quippe videri absentibus poterant), sub testatione confirmat, dicens: *Quę autem dico vobis, ecce coram Deo, quia non mentior (Ibid. v. 20).* Possumus æstimare, isse quidem Paulum secundum Lucę historiam in Jerusalem, non quasi ad antecessores apostolos, ut aliquid ab illis disceret, sed ut persecutionis impetum declinaret, qui sibi Damasci propter Evangelium Christi fuerat concitatus, et sic venisse Jerusalem, quasi ad quamcumque aliam civitatem, et inde eum statim propter insidias recessisse, et venisse Arabiam sive Damascum, atque inde post triennium ad videndum Petrum Jerusalem revertisse. Vel certe ita. Statim ubi baptizatus sit, et accepto cibo confortatus, fuisse eum cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot, et stupentibus cunctis in synagogis Judęorum prædicasse continuo, quod Jesus esset Filius Dei, et tunc isse in Arabiam, et de Arabia Damascum revertisse, et ibi fecisse triennium, quos dies multos Scriptura testatur, dicens: *Cum implerentur autem dies multi, consilium fecerunt Judęi, ut eum interficerent. Notę autem factę sunt Paulo insidię eorum, et custodiebant portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes autem discipuli ejus nocte, per murum dimiserunt eum, submittentem in sporta. Cum autem venisset Jerusalem, tentabat conjungere se cum discipulis (Act. ix, 23 seq.).* Lucam vero idcirco de Arabia præterisse, quia forsitan nihil dignum apostolatu in Arabia perpetrarat, et ea potius compendiosa narratione dixisse, quę digna Christi Evangelio videbantur. Nec hoc segnitie apostoli deputandum, si frustra in Arabia moratus sit; sed quod aliqua dispensatio et Dei præceptum fuerit ut taceret. »

INTERROGATIO LVIII.

Cum Paulus apostolus de se dicat, *Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus (Gal. ii, 20)*: quomodo

* Edit., concupisceret.

quasi e contrario sibi videtur respondere, dicens: *Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum (Rom. vii, 18)?*

RESPONSIO.

Hęc quę sibi videntur contraria, ita a beato Augustino solvuntur, ubi contra Julianum disputans, ait (*Lib. vi, num. 71*): « Non est contrarium sicut putas, ut qui dicit, *Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus*, dicat etiam, *Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum*. In quantum quippe in illo vivit Christus, in tantum expugnat et superat quod non habitat bonum in ejus carne, sed malum. Neque enim recte cujusquam spiritus concupiscit adversus carnem suam (*Gal. v, 17*), nisi habitaret in illo Spiritus sanctus ^b. »

INTERROGATIO LIX.

Cum Paulus Galatis prædicet: *Si circumcidamini Christus vobis nihil prodest (Ibid., 2)*, quomodo quasi e contrario Romanis prædicare videtur: *Circumcisio quidem prodest, si legem custodias (Rom. ii, 25)?* Et infra: *Quid ergo amplius est Judęo? aut quę utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis, etc. (Rom. iii, 1, 2).*

RESPONSIO.

Hęc duo quę sibi videntur esse contraria, ita a beato Hieronymo solvuntur (*Lib. ii Comment. in Epist. ad Gal., cap. v, 2*): « Si enim his qui circumcisi sunt Christus nihil prodest, quomodo legem custodientibus prodest circumcisio? Quod quidem hac responsione solvitur, ut dicamus Epistolam quę ad Romanos scripta est, ad eos esse directam qui ex Judęis Gentibusque crediderant; et hoc egisse Paulum, ut neuter populus offenderetur, quo scilicet suum utraque plebs privilegium possideret, ut nec Gentiles circumciderentur, nec circumcisi adducerent præputium. Ad Galatas autem scribens, alio usus sit argumento. Non enim erant ex circumcisione, sed ex Gentibus, qui crediderant, nec poterat eis prodesse circumcisio, qui post Evangelii gratiam iterum ad legalia revertentur elementa (*Gal. iv, 9*). Et in Actibus apostolorum (*Act. xv, 1 seq.*) narrat historia, cum quidam de circumcisione surgentes asservissent eos qui ex Gentibus crediderant debere circumcidi, et legem custodire Moysi, seniores qui in Jerusalem erant et apostolos pariter congregatos statuisset per litteras ne superponeretur eis jugum legis, nec amplius observarent, nisi ut custodirent se tantum ab idolothytis, et a sanguine, et a fornicatione, sive, ut in nonnullis exemplaribus scriptum est, et a suffocatis. Et ne resideat ulla dubitatio, quod circumcisio nihil prosit, sed propter eos qui ex Judęis crediderant ad Romanos de circumcisione sententiam temperavit, paulatim ad Epistolę ejusdem posteriora descendens, nec circumcisionem, nec præputium aliquid valere monstravit, dicens: *Circumcisio itaque nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei (I Cor. vii, 19)*. In tantum enim circumcisio nihil est, ut Israelitica

^b Edit., Spiritus Christi.

quoque domui se circumcissione jactanti nihil profuerit, propheta memorante: *Omnes gentes incircumcisæ carne, domus autem Israel incircumcisa corde* (Jer. ix, 26); et incircumcisus Melchisedech circumcissum benediceret Abraham (Gen. xiv, 19). »

INTERROGATIO LX.

Cum Paulus apostolus in epistola ad Galatas prædicet, dicens, *Quia si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest* (Gal. v, 2): cur in Actibus apostolorum contra suam predicationem videatur egisse, cum Timotheum ipse discipulum circumcidit (Act. xvi, 3)?

RESPONSIO.

Utraque prudenti salubrique consilio in principio nascentis Ecclesiæ acta sunt, ut et carnalis circumcisio in Christo impleta, prædicante Apostolo, jam cessare deberet, et tamen in primis illis Christianis, qui ex circumcissione crediderant, contra diurnam consuetudinem non statim carnis circumcisio prohiberetur, ne ex hoc scandalum Ecclesiæ nasceretur, sed paulatim persuadendo ad intellectum perfectum ducerentur. Sic enim de ejusmodi quæstione in libris contra Faustum beatus disputat Augustinus. Ait enim (Lib. xix, cap. 17): « Primos illos Christianos, qui ex Judæis crediderant, qui secundum legis veteris præcepta nati erant atque instituti, jusserunt eos apostoli patrium ritum traditionemque servare, et eos quibus hoc opus erat, ut congruerent illorum tarditati moribusque, monuerunt. Inde est quod Timotheum Judæa matre et Græco patre natum, propter illos ad quos talis cum eo venerat, etiam circumcidit Apostolus (Act. xvi, 1 seq.), atque ipse inter eos morem in hujusmodi custodivit, non simulatione fallaci, sed consilio prudenti. Neque enim ita natis, et ita institutis noxia erant ista, quamvis jam non essent significandis futuris necessaria. Magis quippe noxium erat, hæc tanquam noxia prohibere in his hominibus usque ad quos durare debuerunt. Quoniam Christus, qui omnes illas prophetias implere venerat, sic eos initiatos invenerat, ut jam de cætero qui nulla tali necessitudine tenerentur, sed ex diverso veluti pariete, id est, præputio ad illam angularem lapidem, qui Christus est (Ephes. ii, 14, 20), convenirent, ad nulla talia cogentur. Si autem his qui ex circumcissione venerant, talibusque sacramentis adhuc dediti erant, ultro vellent sicut Timotheus conferre congruentiam, non prohiberentur. Verum si in hujusmodi legis operibus putarent suam spem salutemque contineri, tanquam a certa pernicie vitarentur. Unde et illud Apostoli: *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* »

INTERROGATIO LXI.

Quomodo Paulus qui Galatis præceperat, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, ut in spiritu mansuetudinis instrueretur (Gal. vi, 1), iterum in consequentibus quasi e contrario his ipsis videtur dixisse: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in*

^a Edit., *siverunt.*

^b Edit., *tales.*

A charitate, et spiritu mansuetudinis (I Cor. iv, 21)?

RESPONSIO (Ex Hieronym., lib. iii in Epist. ad Galat., cap. vi, 1).

Si enim ibi ad peccatores non in spiritu mansuetudinis, sed in virga se venire dicit, quomodo nunc illis qui in aliquo peccato præventi fuerint, non virgam adhibet, sed spiritum mansuetudinis? Verum ibi ad eos dicitur qui, post peccatum non sentientes errorem suum, nolebant majoribus subdi, et poenitentia corrigi. Ubi vero peccator, intelligens vulnus suum, tradidit medico se curandum, ibi non est virga necessaria, sed spiritus lenitatis.

INTERROGATIO LXII.

Cum in Epistola ad Galatas præcipiat Paulus, dicens: *Alter alterius onera portate* (Gal. vi, 2, 5), B quomodo quasi e contrario videtur in subsequentibus dicere: *Unusquisque onus suum portabit?* Si enim unusquisque onus suum portabit, alter alterius onera portare non poterit.

RESPONSIO (Ex eod., *ibid.*, ad v. 5).

Sed videndum quod ibi præceperit ut peccantes nos in hac vita invicem sustentemus, et in præsentis sæculo alterutrum auxilio simus; hic autem de Domini dicat in resurrectione iudicio, quod non ex alterius peccato et comparatione deterioris, sed juxta nostrum opus aut peccatores ab eo judicemur aut sancti, recipiente unoquoque secundum opus suum. Obscure licet docemur per hanc sententiam novum dogma quod latitat. Dum in præsentis sæculo sumus, sive orationibus, sive consiliis invicem posse nos adjuvari; cum vero ante tribunal Christi venerimus, nec Job, nec Danielem, nec Noe rogare posse pro quoquam (Ezech. xiv, 14), sed unumquemque portare onus suum.

INTERROGATIO LXIII.

Cum Paulus dicat, *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. vi, 14): quomodo invenitur in multis rebus aliis gloriatus esse, sicut in loco illo ubi dicit, *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis* (II Cor. xii, 9)?

RESPONSIO (Ex eod. Hieronym., *ibid.*, ad v. 14).

Quomodo nunc dicit, *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Christi*, cum in alio loco de aliis gloriatur, ut ibi: *Ita per vestram gloriam, quam habeo in Christo Jesu* (I Cor. xv, 31)? Sed sciendum quod omnis illa gloriatio ad crucem relata, gloria crucis sit; et quidquid dignum in virtutibus perpetratur, hoc fieri ob Domini passionem.

EX EPISTOLA B. PAULI AD EPHESIOS.

INTERROGATIO LXIV.

Cum in Epistola ad Ephesios Paulus de Christo dicat quod Pater omnia subjecerit sub pedibus ejus (Ephes. i, 22), quomodo alibi dicit: *Necdum ei videmus omnia subjecta* (Hebr. ii, 8)? Necnon et illud, *Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus* (I Cor. xv, 25). Si necdum subjecta sunt ei omnia, et oportet eum regnare donec ei sub-

^a Edit., *mortem.*

^b Edit., *vetarentur.*

jiciantur, quomodo nunc sub pedibus ejus Deus uni-
versa subjecit? maxime cum et in alio loco Paulus
ipse testetur: *Cum autem ei subjecta fuerint omnia,*
tunc et ipse Filius subjiçietur ei qui sibi subjecit om-
nia, ut sit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, 28)?

RESPONSIO (Ex eod. Hieronym., *ibid.*, ad cap. 1, 22).

Ergo aut secundum præsentiam id quod futurum
est, quasi jam factum esset commemorat; aut certe
si de præterito sentiendum est, sic debemus acci-
pere, quod etiam ea quæ non sunt ei voluntate sub-
jecta, naturæ conditione deserviant; verbi causa,
dæmones, Judæi, et Gentiles. Non enim serviunt
Christo, nec subjecti sunt pedibus ejus, et tamen
quia ab eo in bonam partem creati sunt, subditi sunt
potestati ejus inviti, tametsi adversum cum repu-
gnent liberi arbitrii voluntate.

INTERROGATIO LXV.

Cum Paulus Ephesios imitatores Dei suadeat fieri,
dicens, *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi*
(Ephes. v, 1): quomodo Corinthiis dicit, *Imitatores*
mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. xi, 1)?

RESPONSIO (Ex eod. Hieronym., *Comment. in Epist. ad*
Eph. cap. v, 1).

Corinthii etenim non poterant statim imitatores
Christi fieri, sed grande illis erat, si imitatores pos-
sint imitatoris existere. Ephesii vero, quasi his
quos jam mysteria tanta docuerat, non ait: *Imita-*
tores mei estote, nec imitatores Christi, sed imitato-
res Dei. Non quod minus sit imitatore[m] Christi esse
quam Dei (Deus quippe Christus est), sed quod aliud
sit secundum hominem illum imitari, aliud secundum
Deum. Nam etsi Christum secundum carnem
antea noveramus, nunc jam nequaquam eum novi-
mus secundum carnem (II Cor. v, 16). Nec enim
puto quod in cæteris quæcunque Deus fecit, homo
Deum possit imitari; sed, verbi causa, ut quomodo
ille clemens est, et pluit super bonos et malos, etc.
(Matth. v, 45), sic etiam nos bonitatem nostram
super omnes homines effundamus. Quod cum fecer-
imus, filii dilecti, vel imitatores sive ipsius Pauli,
sive Dei erimus.

INTERROGATIO LXVI.

Cum secundum omnes Scripturas divinas mundi
rectorem sicut et creatorem Deum solum accipia-
mus, quomodo e contrario videtur Paulus apostolus
dicere: *Non est nobis collectatio adversus carnem et*
sanguinem, sed adversus principes et potestates, et
rectores mundi tenebrarum harum (Ephes. vi, 12)?

RESPONSIO.

In eo quod diabolus vel angeli ejus in membris ad
se pertinentibus regnum suum extendunt, rectores
utique mundi ab Apostolo nominantur. Rectores
enim eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores
mundi. Non enim regunt mundum, ut rectores sint
cæli et terræ, sed mundum peccatores dicit. Unde et
in Evangelio scribitur, *Et mundus eum non cognovit*
(Joan. 1, 10).

^a Edit., *videamus.*

^b Edit.: *amet quod refugit, quomodo refugiat*
quod amat.

EX EPISTOLA B. PAULI AD PHILIPPENSES.

INTERROGATIO LXVII.

Quomodo Paulus apostolus dicit, *Cupio dissolvi et*
esse cum Christo; necnon et illud, Mihi vivere Chri-
stus est, et mori lucrum (Philipp. i, 21, 25): cum e con-
trario dicere videatur, Qui sumus in hoc habitaculo,
ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari,
sed supervestiri, ut absorbeat quod mortale est a
vita (II Cor. v, 4)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *lib. xxxi Mor., n. 70*).

Miramus ^a hic Paulum quomodo amat quod refu-
giat, refugit quæ amet ^b. Ecce enim et mori deside-
rat, et tamen carne exspoliari formidat. Cur hoc?
Quia etsi victoria in perpetuum lætificat, ipsa nihilo-
minus ad præsens pœna perturbat; et quamvis
vincat amor subsequenti muneris, tangit tamen non
sine mœrore animum pulsus doloris. Sicut enim vir
fortis, cum vicino jam belli certamine, cum armis
accingitur, palpitat, et festinat ^c, tremit et sævit;
quasi pavere per pallorem cernitur, sed per iram ve-
hementer urgetur, ita vir sanctus, cum passioni
propinquare se conspiciat, et naturæ suæ infirmitate
concutitur, et spei suæ soliditate roboratur; et de
vicina morte trepidat, et tamen quod moriendo ve-
rius vivat, exsultat, ad regnum quippe non potest
nisi interposita morte transire. Et idcirco et confi-
dendo quasi ambigit, et quasi ambigendo confidit, et
gaudens metuit, et metuens gaudet, quia scit quod
ad bravium quietis non perveniat, nisi quod interja-
cet cum labore transcendat. Sic nos, cum morbos a
corpore repellere cupimus, tristes quidem amarum
purgationis poculum sumimus; certi autem de sub-
sequenti salute gaudemus, quia enim pervenire cor-
pus aliter ad salutem non valet, in potu libet etiam
quod lædet. Cumque amaritudini inesse vitam ani-
mus conspiciat, mœrore turbatus hilarescit.

INTERROGATIO LXVIII.

Quomodo Paulus apostolus quasi per contrarium
loquens, modo perfectum, modo imperfectum sese
testetur? Dicit enim in Epistola ad Philippenses:
Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim. Ubi
subjungit, Quicumque ergo perfecti sumus (Philipp.
iii, 12, 15).

RESPONSIO.

De hac igitur gemina perfectione, hoc beatum Am-
brosium sensisse reperimus. Vidimus, inquit, im-
possibile esse ut perfecte quis immaculatus esse
possit in corpore constitutus, cum etiam Paulus im-
perfectum se dicat. Sic enim habet: *Non quod jam*
acceperim, aut jam perfectus sim. Et tamen post
paululum ait: Quicumque ergo perfecti sumus. Nisi
forte quia est perfectio alia in hoc mundo, alia post
hanc vitam, illum intelligamus perfectum, de quo
dixit ad Corinthios: Cum venerit quod perfectum est
(I Cor. xiii, 10), et alibi: Donec occurramus omnes
in unitate fidei, et agnitione Filii Dei, in virum perfe-
ctum, et palpitat, et festinat, etc.

^c Edit.: *cum vicino.... certamine armis accingi-*
tur, et palpitat, et festinat, etc.

ctum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. A RESPONSIO (Ex Aug., *serm. 11 in hunc psal., n. 1 e. 2*).
15, 15).

EX EPISTOLA B. PAULI AD THESSALONICENSES.

INTERROGATIO LXIX.

Cum Paulus apostolus de resurrectione ultima loquens, inter cætera dicit, *Mortui, qui in Christo sunt resurgent prim*; deinde nos qui vivimus, simul cum illis rapiemur obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv, 15, 16): quia dicit, *sic semper erimus*, quomodo Joannes in Apocalypsi de regno sanctorum præfinitum tempus posuit dicens: *Et regnabunt cum Christo mille annis* (Apoc. xx, 4)?

RESPONSIO.

Nunquam diceret sanctus apostolus de se vel de hominibus sanctis aliis: *Simul rapiemur in nubibus obviam Christo, et sic semper cum Domino erimus*, si aliquos sanctos nosset receptis jam cum beata immortalitate corporibus cum Christo regnatos ad tempus. Non enim semper cum Domino erunt, si tantum mille annos cum eo, resurrectione facta, regnabunt. Ac per hoc si id quod dicitur *semper*, non habet finem, non erunt mille anni, qui cum finiti fuerint, faciunt finem. Sed ut hæc sibi contraria non putentur, breviter hæc dicta lector intelligit. Quod enim Apostolus dicit, *Sic semper cum Domino erimus*, utique de futuri judicii tempore dicit, ex quo cum Christo sine fine regnabimus. Quod autem Joannes in Apocalypsi de regno sanctorum dicit, *Et regnabunt cum Christo mille annis*, de tempore hujus vitæ isti mille anni accipiuntur. Quod interjectum est inter duos Christi adventus, unum incarnationis, et alterum judicii sui, quod tempus medium, quantumcunque annorum spatiis extendatur, propterea mille annos appellavit, ut aut a toto partem tropice cogat intelligi, aut plenitudinem ipsius numeri qui dicitur mille, inter adventum primum Christi et secundum quidquid erit temporis, comprehendat. Cum Christo enim sancti mille annis regnare dicuntur propter Ecclesiam Dei, quæ in regno fidei a tempore incarnationis Christi usque ad tempus judicii superventuri in fide et opere dilatata extenditur. Nam hoc est dicere pro sanctis, quod cum Christo mille annis regnabunt, quasi pro fidelibus electis, qui intra Ecclesiam per totum hoc tempus quod inter duos adventus interjacet, cum Christo in Ecclesia fideliter vivunt.

EX EPISTOLA B. PAULI AD TIMOTHEUM I.

INTERROGATIO LXX.

Cum Paulus apostolus dicat, *Justo lex non est posita* (I Tim. i, 9): quomodo Psalmista legem sibi dari postulat, dicens, *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper* (Psal. cxviii, 35)?

- ^a Edit., ex monte.
- ^b Edit., servitutum.
- ^c Edit., negligi.

Quid est hoc quod orat ut sibi lex a Domino ponatur, si non ponitur justo? An eo modo non ponitur justo, quomodo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus (II Cor. iii, 3); secundum Testamentum vetus in monte Sina (Exod. xxxi, 18), quod in servitute^b generat, non secundum Testamentum Novum (Gal. iv, 24), de quo scriptum est per Jeremiam prophetam: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo domui Israel et domui Juda Testamentum Novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi magnum eorum, ut educerem eos de terra Egypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, et ego negligam^c eos, dicit Dominus; quoniam hoc est Testamentum quod constitui domui Israel, post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentes eorum, et in cordibus eorum scribam eas* (Jer. xxxi, 31 seq.)? Ecce quomodo vult iste legem sibi poni a Domino; non sicut injustis et non subditis ad Vetus Testamentum pertinentibus posita est in tabulis lapideis; sed sicut sanctis filiis liberæ, hoc est, supernæ Jerusalem, filijs promissionis, filijs hæreditatis æternæ, sancto Spiritu tanquam digito Dei in mente datur, et in cordibus scribitur: non quod^d memoria teneant, et vitam negligant, sed quod^d sciant intelligendo, faciant diligendo, in latitudine amoris, non in timoris angustiis. Cur ergo iste adhuc postulat sibi legem poni, quæ utique, si non ei posita fuisset, non viam mandatorum Dei in cordis latitudine cucurrisset? Sed quia proficiens loquitur, et Dei donum novit esse quod proficit^e, quid aliud petit cum sibi legem poni petit, nisi ut in ea magis magisque proficiat? Qui utique legem secundum litteram noverat; sed quia littera occidit, spiritus vivificat (II Cor. iii, 6), orat ut per spiritum faciat quod per litteram sciebat.

INTERROGATIO LXXI.

Quomodo Paulus dicit, *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire* (I Tim. ii, 4): cum e contra Scriptura dicat, *Deus cui vult miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix, 18)?

RESPONSIO.

Si Deus omnes homines salvos fieri vult, quomodo omnes salvi non fiunt? Aut si omnes salvi fiunt, quod utique non est, quomodo alibi scriptum est, *Deus cui vult miseretur, et quem vult indurat*? Sed ita debemus intelligere quod scriptum est (Ex Aug. *Enchirid., cap. 103*), quia *omnes homines vult salvos fieri*, tanquam diceretur, nullum hominem fieri salvum, nisi quem fieri ipse voluerit: non quod nullus sit hominum, nisi quem salvum fieri vellet, sed quod nullus fiat, nisi quem velit. Ac proinde quod dicit *omnes*, a toto partem intelligi voluit: scilicet, quod omnes eos salvos fieri velit, quos ex omni genere humano salvandos esse elegerit. Ac per hoc contra-

- ^d Edit. in utroque loco quam.
- ^e Edit., profici.

rium non est illi sententiæ, *Deus cui vult miseretur, A videlicet supra homines sunt. et quem vult indurat* : quia et cui miseretur, per misericordiam salvatur; quem indurasse dicitur, per iudicium relinquetur. Indurare enim dicitur Deus eum quem mollire noluerit, sicut etiam excæcare dicendus est eum quem illuminare noluerit, vel repellere eum quem vocare destiterit.

INTERROGATIO LXXIII.

Cum Paulus in Epistola ad Timotheum prima mulieres in ecclesia tacere præcipiat, dicendo, *Docere autem mulieribus non permitto (I Tim. II, 12)* : quomodo ad Titum scribens, docendi feminis tribuat potestatem, id est, ut *bene docentes sint, et prudentiam doceant (Tit. II, 3, 4)*?

RESPONSIO (Ex Hieronym., *Commentar. in Epist. ad Tim. et Tit.*).

Quæ ita a maioribus solvuntur, ut contraria sibi nullo modo videantur. Sic enim intelligendum est, ut in viros feminis sit doctrina sublata, cæterum adolescentulas doceant, quasi filias suas. Et ideo cum mulieres jubet Apostolus ut bene docentes sint, et prudentiam doceant, docere quidem illis permisit, sed feminas, non viros : et hoc non in ecclesia, sed privatim, ut non sit præcepto illi superiori contrarium quo jubet ut mulieres in ecclesia taceant.

INTERROGATIO LXXIII.

Cum Apostolus de Deo dicat, *Qui lucem habitat inaccessibilem; quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest (I Tim. VI, 16)* : quomodo Psalmista dicit, *Accedite ad Dominum, et illuminamini (Psal. XXXIII, 6)*? Quomodo ergo accedendo illuminamur, si ipsam lucem, qua illuminari possumus, non videmus? Si vero accedendo ad eum, ipsam qua illuminamur lucem videmus, quomodo inaccessibilis esse perhibetur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *lib. VIII Mor., n. 92*).

Qua in re pensandum est quod inaccessibilem dixit, sed homini, sed humana sapienti^a. Scriptura quippe sacra omnes carnalium sectatores humanitatis nomine nominare^b solet. Unde de eisdem Apostolus^c quibusdam discordantibus dicit : *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis (I Cor. III, 3, 4)*? Quibus paulo post subjicit : *Nonne homines estis?* Et unde alias testimonium protulit : *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (II, 9)*. Et cum hominibus dixisset absconditum, mox subdidit : *Nobis autem revelavit^d per Spiritum suum (v. 10)*, ipsum se ab hominis vocatione discernens, qui raptus supra hominem divina jam saperet. Ita etiam hoc loco cum lucem Dei inaccessibilem perhibet^e, ut ostenderet quibus subdidit : *Quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest*. More suo homines vocans omnes humana sapientes, quia qui divina sapiunt

^a Edit., *sed omni homini humana sapienti*. Ita Benedictini, sed ibi notant lectiones aliquas nostræ congruentiores.

^b Edit., *notare*.

^c Edit., *isdem Apostolus*.

EX EPISTOLA B. PAULI AD TIMOTHEUM H.

INTERROGATIO LXXIV.

Cum Paulus Timotheo præcipiat, dicens : *Noli verbis contendere (II Tim. II, 14)*, quomodo quasi e contrario videtur Tito iterum præcepisse, in loco illo, ubi qualis debet esse episcopus, instituit, dicens : *Ut potens sit in doctrina sana, et contradicentes revincere (Tit. I, 9)*?

RESPONSIO.

Hæc duo quæ videntur contraria quam differentiam habeant, in libris sancti Augustini De Doctrina christiana sic inveniuntur exposita (*Lib. IV, cap. 28, n. 61*). Ait enim, hoc ipsum testimonium Pauli ponens, *Noli verbis contendere; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium*. Ubi statim subjunxit : *Nec enim hoc ideo dictum est, ut adversariis oppugnantibus veritatem, nihil nos pro veritate dicamus. Et ubi erit, quod cum ostenderet qualis esse episcopus debeat, ait inter cætera, Ut potens sit in doctrina sana, et contradicentes redarguere? Verbis enim contendere, est non curare, quomodo error a veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni præferatur alterius. Porro qui non verbis contendit, sive submisse, sive temperate, sive granditer dicat, id agit verbis ut veritas pateat, veritas placeat, veritas moveat.* Cum ergo contra veritatem contenditur, vanitatis est vitium. Cum autem minister verbi Dei potens esse jubetur in doctrina sana, ut contradicentes revincantur, spiritualis doctrinæ est magisterium, quo veritati, non vanitati servitur.

INTERROGATIO LXXV.

Quomodo Paulus Timotheum admonet, *Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina (II Tim. IV, 2)* : cum e contrario Tito præcipiat, *Argue cum omni imperio (Tit. II, 15)*?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *Reg. Past. part. III, cap. 16*).

Quid est quod doctrinam suam tanta arte dispensat, ut ex his duobus alteri imperium^f, atque alteri patientiam præponat^g, nisi quod mansuetioris spiritus Titum, et paulo ferventioris vidit esse Timotheum? Illum per æmulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiæ temperat.

EX EPISTOLA B. PAULI AD HEBRÆOS.

INTERROGATIO LXXVI.

Cum in Epistola ad Hebræos scriptum sit, *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus (Hebr. IV, 13)* : quomodo Dominus mala Sodomorum increpaturus, quasi ignorans de eis dicere videtur, *Descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam (Gen. XVIII, 21)*?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., *lib. XIX Mor., num. 46*).

Ut nos auctor vitæ nostræ a præcipitata sententiæ prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta

^d Edit. post *revelavit*, addunt *Deus*.

^e Edit., *perhiberet*.

^f Edit. : *ut in exhibenda hac alteri imperium, etc.*

^g Edit. inclius : *proponat*.

sint oculis ejus, mala tamen Sodomorum ^a noluit audita judicare, qui ait: *Clamor Sodomorum et Gommorrhæorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis: Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam.* Omnipotens itaque Dominus et omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Ecce per angelos ad cognoscendum ^b mala descendit, moxque facinorosos percutit; atque ille patiens, ille mitis, ille de quo scriptum est: *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas* (Sap. XII, 18), ille de quo rursus scriptum est: *Dominus patiens est redditor* (Eccli. v, 4); in tanto crimine involutos inveniens, quasi patientiam prætermisit, et diem extremi judicii exspectare ad vindictam noluit, sed eos igne judicii ante judicii diem prævenit. Ecce malum et quasi cum difficultate credidit, cum audivit, et tamen sine tarditate percussit, cum verum cognoscendo reperit: ut nobis videlicet daret exemplum, quod majora crimina, et tarde credenda sunt cum audiuntur, et citius punienda sunt cum veraciter agnoscuntur.

EX EPISTOLA CATHOLICA B. JACOBI APOSTOLI.

INTERROGATIO LXXVII.

Quomodo Jacobus dicat, *Fides sine operibus mortua est* (Jac. II, 17, 20, 26): cum e contrario Paulus videatur dicere, *Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei, sicut et David dicit beatitudinem hominis cui Deus accepto fert justitiam sine operibus* (Rom. IV, 5, 6)?

RESPONSIO.

Si juxta Jacobum fides sine operibus mortua est, quomodo consequens est, juxta quod Paulus ait, ut fides sine opere justificet impium? Sed hæc diligenter considerata, non erunt sibi contraria. Illos quippe juxta Paulum fides sine opere salvat, quos fides Christi primum ab infidelitate dissociat, utique sine bonis præcedentibus meritis. Si quis in Christum crediderit, remissis iniquitatibus cunctis, potest per solam fidem salvari. Deinde si jam credens, et veraciter sacramenta Christi percipiens, bona operari refugiat, hujus fides juxta Jacobum ^D mortua est. Ergo quod Paulus dicit, sine opere salvari posse credentem, de illis utique dixit, quos fides primum credituros acceperit, quibus utique non imputatur peccatum ante actum, quod baptismatis unda deletur. Nam quod fidem mortuam sine opere dicit, de illis utique loquitur, qui post acceptam fidem salvari posse sine operibus justitiæ credunt: initium namque justificati a Deo est, qui credit in justificantem. Et hæc fides cum justificata fuerit, tanquam radix imbre suscepto hæret in

^a Edit., *Sodomæ.*

^b Edit., *cognoscenda.*

^c Edit. hic plenius et paulo aliter, *Deum... angeli... videre desiderant; et sitiunt intueri, et intuentur.*

animo solo, ut cum lege Dei excoli cœperit, surgant ex ea rami, qui fructus honorum operum ferunt. Non ergo ex operibus radix justitiæ, sed opera ex radice justitiæ, quam Deus accepto fert etiam sine operibus. In hoc quoque capitulo Pauli apostoli, quo ait: *Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam*, ita ut quidam doctor edisserens dicat: *Convertentem impium per solam fidem justificat Deus, non per opera bona, quæ non habuit, alioquin per impietatis opera fuerit puniendus; simul attendendum quia non peccatorem justificari per solam fidem, sed impium, hoc est, nuper credentem, asseruit, secundum propositum Dei, quo proposuit gratis per solam fidem peccata dimittere.*

EX EPISTOLA I B. PETRI APOSTOLI.

INTERROGATIO LXXVIII.

Quomodo Petrus de Deo dicat, *In quem desiderant angeli prospicere* (I Petr. I, 12): cum in Evangelio Christus dicat, *Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui est in caelis* (Matth. XVIII, 10)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. XVIII Mor., n. 91).

Nunquid aliud Veritas, aliud prædicator insonat veritatis? Sed si sententia utraque confertur, quia sibi nequaquam discordet cognoscitur. Deum quippe angeli et vident, et videre desiderant, ut effectu sui desiderii minime defraudentur. Desiderium sine fructu ^c anxietatem habet, et anxietas pœnam. Beati vero angeli ab omni pœna anxietatis longe sunt, quia nunquam simul pœna et beatitudo conveniunt. Rursus cum eos dicimus Dei visione satiari, quia et Psalnista ait, *Satiabor dum manifestabitur gloria tua* (Psal. XVI, 15): considerandum nobis est, quomodo ^d satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque conveniant, dicat Veritas quia semper vident; dicat prædicator egregius quia semper videre desiderant. Ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur; ne autem sit in satietate fastidium, satiari ^e desiderant. Et desiderant igitur sine labore, quia desiderium satietas comitatur; et satiantur sine fastidio, quia sua satietas ex desiderio semper accenditur.

EX EPISTOLA I B. JOANNIS APOSTOLI.

INTERROGATIO LXXIX.

Quomodo Joannes in Epistola sua de dilectione scribens, dicit: *Dilectissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus* (I Joan. II, 7), cum Dominus in Evangelio dilectionem ipsam mandatum novum appellet, dicens: *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (Joan. XIII, 34)?

RESPONSIO (Ex Aug., tract. 1 in Epist. Joan., n. 10).

Quod mandatum vetus dixit? quod habebatis, inquit, ab initio. Ideo ergo vetus, quia jam illud audistis, alioquin contrarium erit Domino, ubi ait:

Si enim sic videre desiderant, ut effectu sui desiderii minime perfruantur, desiderium sine fructu, etc.

^d Edit., *quoniam.*

^e Edit. *satiati*

Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis. A Sed mandatum vetus quare? non quia ad veterem hominem pertinet. Sed quare? *quod habebatis ab initio. Mandatum vetus^a, verbum quod audistis.* Ideo ergo vetus, quia jam audistis. Et ipsum novum ostendit dicens: *Iterum mandatum novum scribo vobis.* Non alterum, sed idem ipsum quod dixi^b vetus, idem est novum. Quare? *Quod est verum in ipso, et in nobis^c.* Jam quare vetus audistis? Quia jam illud noveratis. Quare autem novum? *Quia jam^d tenebræ transierunt, et lux vera jam lucet.* Ecce unde novum: quia tenebræ ad veterem hominem pertinent, lux vero ad novum^e. Quod dicit Paulus apostolus: *Exuite veterem hominem, et induite novum* (Colos. III, 9, 10). Et iterum: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8).

INTERROGATIO LXXX.

Quomodo Joannes dicat, *Omnis, qui natus est ex Deo, non facit peccatum, quia semen ejus in ipso manet, et non potest peccare* (I Joan. III, 9): cum e contra dicat, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* (I, 8)?

RESPONSIO (Carptim ex Aug., tract. 5 in eamd. Epist., num. 1, usque ad 8).

Quod est hoc peccatum, nisi facere contra mandatum, quæ Christi dilectio vocatur? Nam non generaliter secundum omne peccatum est dictum. Quia si omne peccatum intellexerimus, contrarium erit huic sententiæ, quæ dicit, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* Ergo quod dicit, *Qui natus est ex Deo, non facit peccatum*, id est, non habet in fratre odium, nec potest peccare, quia non facit contra dilectionem. Hoc autem quod dicit, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, de generalibus peccatis licet intelligi.*

INTERROGATIO LXXXI.

Quomodo Apostolus dicat, *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem* (I Joan. IV, 18): et contra Psalmista, *Timor Domini castus permanet* (Psal. XVIII, 10)?

^a Edit., post *vetus*, addunt *est*.

^b Edit., *dixit*.

^c Edit., *vobis*.

RESPONSIO (Ex eod. Aug., tract. 43, in Joan. Evang., n. 5, 7).

Quomodo perfecta charitas foras mittit timorem, si timor Domini castus permanet in sæculum sæculi? Est ergo timor servilis, est et timor castus. Timor servilis est, ne patiaris pœnam; timor castus, ne amittas justitiam. Ergo quod Apostolus dixit, de servili timore egit; quod autem Psalmista loquitur, de casto illo timore quo in æternum Domino copulabimur sentiendum est.

INTERROGATIO LXXXII.

Cum Joannes apostolus in Epistola sua dicat, *Omnis qui natus est ex Deo non peccat* (I Joan. III, 9): quomodo Isaias ex voce Domini dicit: *Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me* (Isai. I, 2)?

B RESPONSIO (Ex B. Hieronym. in eum loc. Isaia).

Si non peccat qui ex Deo nascitur, quomodo spreverunt? Unde apparet quia melius est juxta Hebraicam translationem legere, *Filios enutriti*, quam *genui*: ne videatur illi dicto, quod in Joannis epistola legitur, esse contrarium: *Omnis qui natus est ex Deo non peccat.* Ergo si nati sunt ex Deo, quomodo peccare potuerunt, cum omnis qui ex Deo natus est peccare non possit?

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

INTERROGATIO LXXXIII.

Cum in Actibus apostolorum scriptum sit quod Dominus post resurrectionem suam quadraginta dies cum discipulis commoratus sit (Act. I, 3), quomodo tam contrariè eisdem discipulis in Evangelio idem Dominus dicit: *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum* (Luc. XXIV, 44)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 24 in Evang., num. 2).

Neque enim cum ipsis non erat, quibus præsens corporaliter apparebat, sed tamen jam se esse cum ipsis denegat, a quorum mortali corpore carnis immortalitate distabat.

Explicit Ἀρχιεπισκοπῶν S. Juliani.

^d Abest jam ab edit.

^e Edit.: *quia tenebræ ad veterem hominem, lux vero ad novum pertinet.*

IN SEQUENS OPUSCULUM ADMONITIO.

Qui proxime sequitur in Nahum prophetam Commentarius, affectum tantum opus, non perfectum, is est quem primus omnium evulgavit Henricus Canisius, jurisconsultus, homo Germanus ex codice ms. bibliothecæ Bavaricæ, sancto Juliano Toletano antistiti inscriptum, cujus nomen codex ille præ se ferebat. In publicum emissus a viris doctis exceptus est, atque non semel ab editoribus Bibliothecæ Patrum in Galliis recusus cum ejusdem Juliani nomine; quin nullus, quem scierimus, indicato auctori hujusmodi commentarii litem moverit, neque alterum esse quam Julianum nostrum suspicatus sit, donec Natalis Alexander in dissertat. 15, sec. 1, propos. 2, verum esse ac germanum illius fetum dubitare cepit. Si veram causam quærimus, non alia abs dubio, quam

D quod sancti Jacobi apostoli in Hispaniis prædicationem apertissimis verbis traderet, quam ille oppugnandam omni argumentorum vi aggreditur in præfata dissertatione. Quam feliciter illi cesserit susceptum consilium, nostrum non est hoc loco judicare. Hoc nobis dicere atque demonstrare satis sit, quæ Natalis hujusmodi testimonio opposuit confidenter, levissima esse nostro judicio, nec nostrum tantum, sed et gravissimorum virorum, cardinalis de Aguirre (ut alios taceamus) et eruditissimorum Bollandianorum, quos in commentario prævio, tom. VI, Julii part. II, § 7, consuluisse non poenitebit. Scribit enim laudatus historicus incertum esse an illud opus sit sancti Juliani Toletani: cujus responsionis tres rationes adducit. Prima quod ex uno codice ms. undequaque